

T. C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı

SOĞUK SAVAŞ SONRASI KARADENİZ'DE ABD-RUSYA
REKABETİ: ÇEVRELEMENİN YENİDEN YARATILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferit ÇAKICI

155150105

Danışman: Yard. Doç. Dr. Fatma Aslı KELKİTLİ

İstanbul, 2018

T. C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI KARADENİZ'DE ABD-
RUSYA REKABETİ: ÇEVRELEMENİN YENİDEN
YARATILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan: **Ferit ÇAKICI**

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

05/02/2018

Enstitümüz **Uluslararası İlişkiler** Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden **155150105** numaralı **Ferit ÇAKICI** “*İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*”nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği “**SOĞUK SAVAŞ SONRASI KARADENİZ'DE ABD-RUSYA REKABETİ: ÇEVRELEMENİN YENİDEN YARATILMASI**” konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun **22.01.2018** tarih ve **2018/03** sayılı toplantısında seçilen ve Sefaköy Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin 39. maddesi gereğince (**6.0**) dakika süre ile savunmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında **oyçokluğu/oybirliği** ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 3 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
YRD.DOÇ.DR. FATMA ASLI KELKİTLİ

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. VOLKAN TATAR

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. DOĞAN ŞAFAK POLAT

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz’de ABD-Rusya Rekabeti: Çevrelemenin Yeniden Yaratılması” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Ferit ÇAKICI

ONAY

Tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece İstanbul Arel yerleşkesinde erişime açılabilir.
- Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Ferit ÇAKICI

ÖZET

SOĞUK SAVAŞ SONRASI KARADENİZ'DE ABD-RUSYA REKABETİ: ÇEVRELEMENİN YENİDEN YARATILMASI

Ferit ÇAKICI

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Fatma Aşlı KELKİTLİ

Ocak, 2018 - 121 sayfa

Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte ikiye bölünmüş olan dünya yeni bir sürece girmiştir. Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı dağılmış ABD tek başına süper güç olarak kalmıştır. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler ve ABD arasındaki mücadele ve ABD'nin sürekli çevreleme politikaları Soğuk Savaş sonrasında belirli bir dönüşüme uğramıştır. Bir yandan işbirliğini öngören ABD bir yandan da Sovyetlerin halefi olarak kurulan Rusya'ya yönelik "çevreleme politikası" gütmüştür. Rusya ise 1990'ların başlarında toparlanma sürecinde ABD ile işbirliğine sıcak bakmış ancak 1990'ların ortalarına doğru ABD'nin çevreleme politikasına karşılık "yakın çevre" politikasını oluşturmuş ve eski Sovyet coğrafyasını kendi çıkar alanı olarak belirlemiştir. Soğuk Savaş sonrası ABD ile Rusya arasındaki ilişkide işbirliği ve mücadele bir arada bulunmaktadır. Bu karmaşık ilişki ağı siyaset, güvenlik, ekonomi gibi alanlara yansımıştır. İki ülke terörizm, insan hakları, demokrasi, kitle imha silahlarının sınırlandırılması gibi konularda işbirliğine açıkken, enerji ve enerji güzergahlarının kontrolü konularında rekabet içerisinde olmuştur. Bu rekabetin en görünür olduğu bölgelerden biri Karadeniz'dir.

ABD, NATO aracılığıyla eski Sovyet coğrafyasına yayılmaya çalıştıkça, Rusya daha sert politikalar izlemiş hatta Gürcistan ve Ukrayna krizlerinde olduğu gibi askeri seçeneği bile kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş Sonrası Dönem, Çevreleme Politikası, Yakın Çevre Politikası.

ABSTRACT

POST COLD WAR AMERICAN-RUSSIAN COMPETITION IN BLACK SEA: THE RECREATION OF CONTAINMENT

Ferit ÇAKICI

Master's Thesis, International Relations Department

Supervisor: Assistant Prof. Dr. Fatma Aşlı KELKİTLİ

January, 2018 – 121 pages

The divided world entered into a new process with the end of the Cold War. The Soviet Union and the Warsaw Pact disappeared and the USA stood alone as the sole superpower. The Cold War struggle between the Soviets and the USA and the perpetual containment policies of the USA underwent a considerable transformation after the Cold War. The USA, while envisaging co-operation with Russia, the successor state of the Soviet Union, did not refrain from pursuing a “containment policy” to limit its power as well. Russia, on the other hand, responded warmly to cooperation with the USA in the early 1990s during the recovery process but starting from the mid-1990s it put forth the “near abroad policy” against the USA’s containment policy and set the former Soviet geography as its own area of interest. The post-Cold War relationship between the USA and Russia encompasses both cooperation and contention. This complex web of relationship is reflected in the areas of politics, security and economics. While the two countries were open to cooperation regarding the issues of terrorism, human rights, democracy and the limitation of the weapons of mass destruction, they entered into rivalry about the topics of energy and the control of energy routes. One of the most visible manifestations of this competition took place in the Black Sea region. As the USA tried to spread to the former Soviet geography through NATO, Russia pursued more hard-hitting policies and even used the military option as witnessed in the crises of Georgia and Ukraine.

Keywords: USA, the Russian Federation, post-Cold War period, containment policy, near abroad policy

ÖNSÖZ

Çalışma, Soğuk Savaş sonrası dünya sisteminin dönüşümünü ayrıntılı bir şekilde ele alıp ABD-Rusya arasındaki ilişkileri Karadeniz özelinde incelemektedir. Çalışmanın temel amacı Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Sovyetlere yönelik uyguladığı doğrudan çevreleme politikasının yerini Soğuk Savaş sonrasında seçmeli bir çevrelemeye bıraktığı hipotezini doğrulamaktır.

Çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanışının her aşamasında değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam kıymetli zamanını ayırıp sabırla ve büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenin fazlasını yapan, güler yüzünü ve samimiyetini esirgemeyen ve danışman hoca görevini hakkıyla yerine getiren Sayın Yrd. Doç. Dr. Fatma Aslı KELKİTLİ'ye teşekkürü bir borç biliyor şükranlarımı sunuyorum.

İSTANBUL, 2018

Ferit ÇAKICI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VII
HARİTALAR.....	IX

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Amaç, Önem, Literatüre Katkı.....	1
1.2. Hipotez ve Araştırma Soruları.....	2
1.3. Teorik Çerçeve.....	3
1.4. Metodoloji.....	14
1.5. Çalışmanın Bölümleri.....	14

2. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD VE RUS DIŞ POLİTİKASININ ANA PARAMETRELERİ

2.1. ABD Dış Politikası.....	16
2.1.1. 11 Eylül Öncesi Dönem.....	16
2.1.1.1. George H.W. Bush Dönemi.....	17
2.1.1.2. Bill Clinton Dönemi.....	20
2.1.2. 11 Eylül Sonrası Dönem.....	25
2.1.2.1. George W. Bush.....	26
2.1.2.2. Barack Obama Dönemi.....	31
2.2. Rus Dış Politikası.....	35

2.2.1. Boris Yeltsin Dönemi.....	35
2.2.2. Vladimir Putin Dönemi.....	41
2.2.3. Dmitry Medvedev Dönemi.....	47
2.2.4. Vladimir Putin'in İkinci Dönemi.....	51

3. BÖLÜM

ABD VE RUSYA'NIN STRATEJİK HESAPLARINDA KARADENİZ

3.1. Tarihsel Arka Plan.....	55
3.1.1. Çarlık Dönemi'nden Birinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Rusya'nın Karadeniz Politikası.....	55
3.1.2. Montrö Antlaşması ve Karadeniz'de Yeni Denge.....	57
3.1.3. Soğuk Savaş Dönemi ABD-Sovyet Rekabeti.....	59
3.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem ABD-Rus Rekabeti.....	63
3.2.1. Siyasi Rekabet.....	64
3.2.1.1. Gürcistan: Kadife Devrim.....	65
3.2.1.2. Ukrayna: Turuncu Devrim.....	66
3.2.2. Askeri Rekabet.....	68
3.2.2.1. Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (Blackseafor) ve Rusya	68
3.2.2.2. Barış İçin Ortaklık, Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya Üyelikleri.....	71
3.3. Ekonomik Rekabet.....	74
3.3.1. Boru Hatları Güzergahları ve Doğalgaz Satışı.....	76
3.3.2. Şirketlerin El Değiştirmesi.....	79

4. BÖLÜM

GÜRCİSTAN VE UKRAYNA KRİZLERİ: ÇEVRELEMENİN YENİDEN YARATILMASI

4.1. Soğuk Savaş Çevrelemesinden Seçmeli Çevrelemeye: Çatışma	
ve Uzlaşmanın Biraradılığı.....	82
4.1.1. Gürcistan Krizi.....	83
4.1.2. Ukrayna Krizi.....	87
4.1.3. Kırım'ın İlhakı.....	91
4.2. Karşılıklı Yaptırımlar.....	92
4.3. NATO'nun Romanya Öncülüğünde Karadeniz Filosu Oluşturma	
Çabaları.....	95

5. BÖLÜM

SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA.....	106
ÖZGEÇMİŞ.....	121

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB- Avrupa Birliği
- ABD- Amerika Birleşik Devletleri
- AEB- Avrasya Ekonomik Birliği
- AGİT- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
- APEC- Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği
- BDT- Bağımsız Devletler Topluluğu
- BİO- Barış İçin Ortaklık
- BM- Birleşmiş Milletler
- BTC- Bakü-Tiflis-Ceyhan
- BTE- Bakü-Tiflis-Erzurum
- Çev- Çeviren
- Drl- Derleyen
- DTÖ- Dünya Ticaret Örgütü
- Ed- Editör
- GSYİH-Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
- İŞİD- Irak Şam İslam Devleti
- KADİGG- Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (Blackseaför)
- KAİK- Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi
- KEİ- Karadeniz Ekonomik İşbirliği
- KGAÖ- Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
- KGB- Devlet Güvenlik Komitesi
- KUH- Karadeniz Uyum Harekatı

NATO- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

New START- Yeni Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması

NRF- Acil Mukabele Gücü

OPEC- Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

PJC-Rusya-NATO Daimi Konseyi

SSCB- Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŞİÖ- Şanghay İşbirliği Örgütü

HARİTALAR

Harita 1.1. Jeostratejik Model: Kalpgah Tezi, s. 9.

1.BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Amaç, Önem, Literatüre Katkı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ilişkilere hakim olan iki kutuplu sistem de sona ermiştir. Soğuk Savaş'ın bitimi, Doğu Bloku'nu oluşturan sistemin çökmesi ve Batı Bloku'nun tek başına hakim güç olarak yayılmaya başlamasının yanında uluslararası arenada yeni bir özne olan Rusya Federasyonu'nun yaşanan bu dönüşümle beraber kabul görme mücadelesi bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Çalışmanın temel hedefinde de Soğuk Savaş sonrası gerçekleşen bu dönüşümle birlikte ABD'nin Sovyetleri çevreleme politikasındaki dönüşümün yanında Rusya'nın buna karşı geliştirdiği yakın çevre politikasının analizi vardır. Çalışma, Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber ABD'nin çevrelemesindeki dönüşümün nedenlerinin yanında Karadeniz bölgesine yönelik dış politikasını da analiz edecektir. Söz konusu edilen bölgede Soğuk Savaş'tan sonra Rusya Federasyonu'nun da yeni bir aktör olarak ortaya çıkması onun da bu analizin özneleri arasında yer edinmesini sağlamıştır. Dolayısıyla çalışma ABD ve Rusya'nın Karadeniz bölgesine yönelik politikalarını tarihsel bir perspektifle ele alırken günümüzdeki rekabetin temel parametrelerini de inceleyecektir.

Çalışma tarihsel bir perspektife ve teorik bir çerçeveye dayanmaktadır. Karadeniz bölgesi tarihsel geçmişi, jeopolitik konumu özellikle yakın tarihte dünyayı yöneten iki gücün temel ilgi odağı olması ve tarihte uluslararası ilişkiler alanında çalışan pek çok düşünürün üzerine kafa yorup çeşitli tezler ve teoriler üretmesi gibi çeşitli nedenlerden dolayı önem arz edip, yeniden çalışılmaya değerdir. Akademik camianın temel ilgi alanları arasında uluslararası aktörlerin yerel, bölgesel veya küresel anlamda iç ve dış politikalarını inceleyip bunun sebep ve sonuçlarını açıklamak bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle başlayan Soğuk Savaş sürecinin temel aktörleri olan ABD ve Sovyetler de sürekli olarak akademi camiasının dikkatlerini üzerlerine çekmiştir. Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber ABD ayakta kalabilmiş ve tek başına yeni küresel düzeni yönetmeye kalkışmıştır.

Diğer yandan Sovyetlerin halefi olarak sahneye Rusya Federasyonu çıkmıştır. Bu iki küresel aktörün politikaları da bu çalışmada bir karşılaştırmalı politika analizi mantığı ile incelenecektir. Dolayısıyla Karadeniz özelinde ele alınan çalışma hem karşılaştırmalı dış politika analizi hem de bölgesel çalışmalar literatürüne katkı sağlayacaktır. Konu analizi ikincil kaynakların taranmasıyla yapılacaktır. Ayrıca kaynak taraması yapılırken genelde bu iki gücün politikalarının teker teker ele alınıp incelendiği görülmüştür. Bu çalışma ise her iki ülkenin görüşleri ve politikalarını karşılaştırmalı bir şekilde tek kaynak içinde sunarak akademik literatüre de katkı sağlamış olacaktır. Yazılmış olan bu çalışma jeopolitik teori çerçevesinde bölgeye olan ilginin arkasındaki gerçek sebeplere ulaşma gayesi taşımaktadır.

1.2. Hipotez ve Araştırma Soruları

Soğuk Savaş döneminde geniş bir coğrafyaya hakim olan SSCB, Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte parçalanmış, birlikten ayrılan cumhuriyetler kendi bağımsız yönetimlerini kurmuşlardır. Yaklaşık 40 yıl sürmüş olan sürekli savaş olasılığı, karşılıklı nükleer tehditler, sürekli daha çok silahlanma yarışı, iki kutuplu ve sürekli savaşa hazır olan uluslararası ortam Sovyetlerin çökmesiyle birlikte yerini tek kutuplu savaş ihtimalinin daha düşük olduğu bir nebze daha sakin bir ortama bırakmıştır. Ancak gerek ABD'nin tek başına dünyanın liderliğini üstlenmesi gerekse de Sovyetlerin varisi Rusya'nın yeniden toparlanma sürecine girip tek kutuplu düzeni reddetmesi sakin ortamın yeniden bozulmasına neden olmuştur. Fakat yeni düzende ABD-Rusya arasındaki ilişki ne tam bir düşman ne de tam bir müttefik ilişkisi olmuştur. ABD'nin yeniden Rusya'yı çevrelemeye kalkışması Rusya tarafından tehdit olarak algılanıp buna karşılık "yakın çevre" politikasıyla karşılık verilmesi bir gerginliğe sebep olurken nükleer silahların sınırlandırılması, terörizm gibi konularda ise iki ülke uzlaşmaya varabilmiş ve işbirliği yapabilmişlerdir. Bu çalışmada da Soğuk Savaş sonrası dönemde iki ülke arasındaki ilişki analiz edilmeye çalışılacaktır. Çalışmanın temel tezi ise ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde de Rusya'ya karşı çevreleme politikasına devam ettiği ancak bu çevrelemenin Soğuk Savaş dönemi gibi her alanda yapılan bir çevreleme olmadığı, seçmeli bir çevreleme olduğu yani terörizm gibi konularda işbirliği varken askeri anlamda NATO aracılığıyla çevrelemenin devam ettiği'dir. ABD neden zaman zaman Rusya'yı çevreleme zaman zaman da onunla işbirliği yoluna gitti? Soğuk Savaş

dönemindeki doğrudan çevrelemenin Soğuk Savaş sonrasında yerini seçmeli bir çevrelemeye bırakmasının arkasındaki temel faktör ne idi ve bunda Rusya'nın "Yakın Çevre", "Avrasyacılık" gibi politikalarının etkisi oldu mu? Rusya ve ABD'nin bu süreçte Karadeniz özelinde hamleleri ne idi ve bu durum dış politikalarına nasıl yansdı? Gibi sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır.

1.3. Teorik Çerçeve

Askerî, politik ve ekonomik müdahalelere tarihi boyunca açık halde bulunmuş olan ve günümüzde de açık halde bulunan Karadeniz; jeopolitik konumu gereği, Avrupa ile Kafkasya ve Orta Asya arasında köprü vazifesi gören ve aynı zamanda kuzey ülkelerini güney ülkeleriyle buluşturan bir coğrafyaya sahiptir. Bununla birlikte; İstanbul ve Çanakkale Boğazları sayesinde bir 'iç deniz' olmaktan kurtulan Karadeniz; "uluslararası bir deniz" olma özelliğine kavuşmuştur. Böylelikle kendisine kıyısı olan ve olmayan ülkeleri bir yandan bir araya getirip huzur ve istikrar sağlarken, öte yandan bu ülkeler arasındaki çıkar çatışmaları, anlaşmazlıklar ve ihtilaflar nedeniyle onları birbirinden uzaklaştırır hale gelmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin zamanla AB'ye ve NATO'ya üye olması, bölgede ABD ve Rusya rekabetini kızıştırmış kimi zaman da ciddi askeri hareketliliklere sahne olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası SSCB'nin dağılması Körfez Savaşı ve 11 Eylül'ün getirdiği yeni yaklaşımlarla birlikte ülkelerin temel sorunları ve güvenlik anlayışlarında da değişimler olmuştur. Gücü elde etmenin temel unsuru olan enerji kaynaklarını elde etmek ve kontrol etmek 21. yüzyıl mücadelesinin ana teması olmuştur. Enerji kaynaklarının bulunduğu bölgeler ve enerjiye ihtiyaç duyan bölgeler göz önüne alındığında Karadeniz bölgesinin jeopolitik önemi daha net ortaya çıkmaktadır. Enerji kaynaklarını ürettiğinden çok daha fazlasını tüketen Avrupa ülkelerinin ve ABD'nin bu bölgeye olan ilgileri de enerjiye olan ihtiyaçları doğrultusunda artmıştır. Çünkü petrol bulunduran bölgeler olarak Orta Asya, Kafkasya'nın petrolünün taşınması da Karadeniz üzerinden yapılmaktadır. Bu açıdan bugün olduğu gibi gelecekte de enerjiyi üreten veya tüketim merkezlerine ulaştıran bölgelerin de jeopolitik öneminin artış göstereceği açıktır. Kısacası ülkelerin enerjiyi ve enerji yollarını kontrol etmek üzere geliştirdikleri politikaların temelinde bu kaynağın bulunduğu, taşındığı ve kullanıldığı coğrafya büyük bir önem teşkil eder. Bu çalışmada da jeopolitik

teori bağlamında Karadeniz bölgesinde ABD ve Rusya'nın bölgeyi kontrol istekleri ve rekabetleri incelenecektir. Konunun işlenişi iki temel soruya cevap aranarak jeopolitik metodoloji çerçevesinde olacaktır. Bu iki temel soru ise ABD'nin Rusya ile ilişkilerinde “doğrudan çevrelemeden seçmeli çevrelemeye geçişini sağlayan etkenler nelerdir? Bir diğeri ise Karadeniz bölgesinin bu çevreleme politikasındaki ABD-Rusya için önemi nedir? Bu iki temel soru ülkelerin dış politika raporları ve doktrinleri, askeri doktrinleri ve konu hakkında ileri sürülmüş tezler incelenerek cevaplanmaya çalışılacaktır.

Jeopolitik teori, coğrafyanın bütün unsurları ile aktifleşmesi ve bu unsurlar değerlendirilerek sonuçlar çıkarılmasıdır. Başka bir deyişle coğrafi alanın üzerinde, evrensel ve bölgesel güç merkezlerini karşılıklı olarak değerlendirir ve politik düzeyde güç ve hedef ilişkisi kurar (İlhan, 2003: 42). Jeopolitik, coğrafi yapı ve evrensel değerleri inceleyerek, dünya, bölge ve ülke bağlamında analizler yapar ve buna göre hareket tarzı ve politika belirler. Jeopolitik, bugünkü ve gelecekteki politik güç ve hedef ilişkisini coğrafi gücü esas alarak inceler. Bu incelemeler sonucunda hedefleri ve hedeflere ulaşma koşullarını ve yollarını belirler. Kısacası jeopolitik politik düzeyde güç ve hedef ilişkisi kurarak bir devletin güvenlik ve gelişme politikalarının bilimsel altyapı zeminini oluşturur (Hasanov, 2012: 200).

Aristo'nun site devleti ve çevre ilişkileri üzerine yaptığı çalışmalar, iklimin insan üzerine etkileri gibi çalışmaları yanında İbn Haldun'un çevre koşullarının tesirleri ile ilgili çalışmaları jeopolitik çalışmaların kökenlerinin eski tarihlere indiğini göstermektedir. Ancak politika ilmi coğrafyanın unsurlarına 15. yüzyıldan sonra yer vermeye başlamıştır. Bunda coğrafi keşiflerin yanında Fransız Montesquieu, Turgot ve Comte gibi düşünürlerin katkısı vardır (Hasan, 2010: 17-20). Daha sonraları Kant ve ondan oldukça etkilenen Friedrich Ratzel jeopolitiğin temel kuramcılarında biri olmuş ve gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

Sanayi devrimi ile başlayan ve küreselleşme ile devam eden süreçte politika ve coğrafya, anlam ve kapsam olarak önemli değişikliklere uğramıştır. Bu dönem içerisinde ülkelerin maddi ve manevi yapılarında önemli değişiklikler olmuş, ekonomi önemli bir politik endişe haline gelmiştir. Bu politik endişeyi gidermek için artık sadece coğrafyanın ekonomik ve beşeri unsurlarından istifade etmekle yetinilmemiş aynı zamanda bu amaç için

doktrinler oluşturulmaya başlanmış ve coğrafyada yeni unsurlar aranmaya başlanmıştır. Bu düşünce tarzındaki değişiklik modern coğrafya bilimini doğurmuştur. Modern coğrafyanın bilimsel bulgularının değerlendirilip insanlığa yön verme isteği de jeopolitik biliminin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Sonuç olarak kökenlerinin Heradot ve Aristo'ya dayandığı Ratzel'e kadar pek çok bilimcinin önemli katkılar sağladığı jeopolitik, 19. yüzyılın sonlarına doğru teoriler halini almış ve dış politikada önemli bir yer edinmiştir.

Siyasi coğrafya ile birlikte jeopolitiğin asıl gelişmesi 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte ABD, İngiltere ve Fransa gibi başlıca devletler jeopolitiğe büyük önem vermişlerdir. Almanya da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra jeopolitiği gerçek anlamda ön plana almıştır. Hitler ve çevresi özellikle Mackinder'den etkilenmişlerdir. İlk önemli jeopolitik teoriler de bu dönemlerde ortaya çıkmış ve devletlerin hakimiyet kurma isteklerine hizmet etmiştir.

Jeopolitikçiler deniz hakimiyeti ve kara hakimiyeti üzerine tezler hazırlamışlardır. Alfred Thayer Mahan (1840-1914) deniz hakimiyeti üzerine çalışan ABD donanması sancak subayı, jeostratejist ve tarihçidir (Mahan, 2013: 16). Mahan 19. yüzyılın en büyük stratejisti olarak anılmaktadır. Oluşturmuş olduğu “deniz gücü” konsepti, büyük donanmalara sahip devletlerin dünya çapında büyük etkiye sahip olacağını belirtmektedir. ABD, Almanya, Japonya ve İngiltere gibi ülkeler donanmalarını oluştururken Mahan'dan oldukça etkilenmişlerdir ve Birinci Dünya Savaşı öncesi deniz gücü elde etme mücadelesi Mahan'ın perspektifi etrafında şekillenmiştir. Ayrıca Mahan'ın görüşleri Birleşik Devletler Donanması üzerinde hala etkilidir (Mahan, 2013: 242-243).

Mahan'ın “*Deniz Harbi Üzerine*” adlı kitabı toplamda 14 bölümden oluşmaktadır. Her bölümde dönemin önemli askeri ve siyasi olayları referanslarla verilmektedir. Ayrıca bu olaylardan alınacak olan dersleri de açık ve net bir şekilde sıralamaktadır (Büyükonat, 2012). Kitabının “Deniz Gücünün Unsurları” bölümünde bir ülkenin deniz gücü oluşturmasını etkileyen faktörleri şöyle sıralamıştır:

“Bir devletin denizle olan coğrafi ilişkisi, denize olan coğrafi konumu, devlet toprağının okyanuslarla ilişkisi, kıyı uzunluğu ile korunaklı limanlarının nitelikleri ve sayısı, devlet toprağının genişlemesi ve genişleyen kısmın fiziki ve beşeri coğrafya koşulları ile ilişkisi, nüfus, milli karaktere sahip bir ticaret eğiliminin olup olmaması, despotik devletler (Portekiz, İspanya) ile demokratik devletler (İngiltere, ABD) arasındaki farklarda olduğu gibi, ilgili hükümetin karakterinin önemi”. (Mahan, 2013: 80-82).

Mahan, görüşlerini kaleme alırken kuşkusuz dönemin en büyük sömürge gücü olan ve deniz hakimiyetini elinde tutan İngiltere’den etkilenmiştir. Mahan, “denizlere hakim olan dünyaya da hakim olur” deyimini de kullanırken yine aklında İngiltere vardır. Çünkü binlerce kilometre uzaktaki sömürgelerin kontrol altında tutulabilmesi ve sömürge yollarının güvenliğinin sağlanmasında donanma önemli bir yere sahipti (Mahan, 2013: 112-115).

Mahan’ın fikirleri ABD’li yöneticileri özellikle de Theodore Roosevelt’i etkilemiş ve daha etkili bir donanma ve deniz aşırı üsler kurmasını teşvik etmiştir. Bu bakımdan ABD donanması incelendiğinde sahip olduğu uçak gemileri, denizaltılar ve güçlü donanma yapısıyla İkinci Dünya Savaşı, Birinci ve İkinci Körfez savaşlarında ve Afganistan gibi bölgelerde bu gücünü etkin biçimde kullandığı görülmüştür. Bunun yanında Rusya’nın da 18. yüzyıldan beri sürekli sıcak denizlere inme politikası da bu bağlamda deniz gücü elde etme konusundaki girişimleri olarak değerlendirilebilir (Mahan, 2013: 115-118).

İngiliz düşünür Halford J. Mackinder, 1919’da yayımladığı “*Demokratik İdealler ve Gerçekler*” eserinde dünya hakimiyet teorisini öne sürdü. Daha sonraları dünya jeopolitik literatürüne girecek olan Kalpgah/Heartland ve mihver bölge terimlerini ise “*Tarihin Coğrafi Mihveri*” adlı makalesinde yayımlamıştır (Tezkan ve Taşar, 2002: 78). Mackinder, güçleri kara ve deniz gücü olarak sınıflandırmış ve tarihi süreç içerisinde bu güç dengelerinin değişebileceğini fakat yeni küresel sistem içinde dünya egemenliğinin kara güçlerinin elinde olacağını ifade etmiştir. Mackinder’ e göre, bir devlet için en önemli bölge “merkez”dir. Yine Mackinder, kara gücünün merkezini ise Avrasya’nın iç bölgesi olarak görmüş ve bu bölge için “*Tarihin Coğrafi Mihveri*” demiştir. Daha sonraları bu bölge için “*Kalpgah/Heartland*” terimlerini kullanan Mackinder; bu alanı dünya üzerinde

bir güç merkezi oluşturacak şekilde kendi kendine yeterli olabilecek bir bölge olarak görmüştür. Asya, Avrupa ve Afrika'nın bir bütün olarak "dünya adasını", Avrupa ve Asya'nın da Avrasya'yı oluşturduğunu dile getirmiş ve Kalpgahı da bu bölgenin merkezi olarak belirlemiştir. Ona göre Kalpgah doğuda Sibirya, batıda Volga, kuzeyde Buz Denizi ve güneyde Himalayalar ile sınırlanan bölgedir (Mackinder, 1996: 260-264).

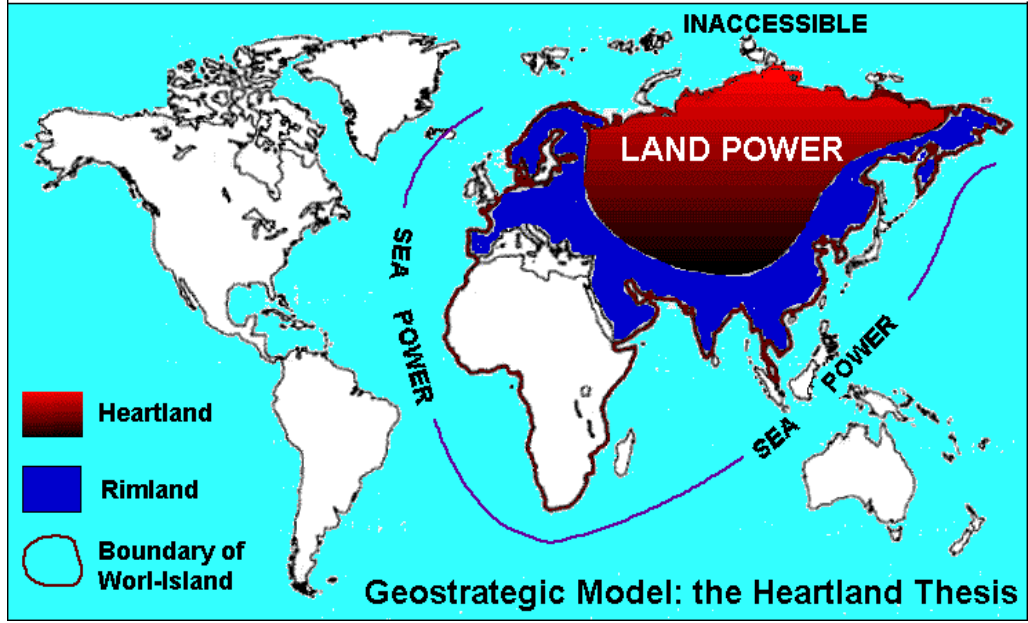
Daha sonraları ise Mackinder bu sınırları genişleterek Rusya ve Avrupa'nın tamamını merkez bölgesi kabul etmiş ve geri kalan kısımları da özelliklerine göre jeopolitik bölgelere ayırmıştır. Böylece merkez bölgesini kontrol etmek için de iki kuşaktan oluşan bir yapı oluşturmuştur. Buna göre İç (Kenar) Kuşak: Merkez bölgesinin çevresinde, Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, İran, Pakistan, Hindistan ve Çin'i içine alan bölgedir. Dış (Kenar) Kuşak: İngiltere, kuzeybatı Afrika, Avustralya, ABD ve Kanada'dan oluşan bölgedir. Mackinder zamanla teorisini geliştirerek, "Doğu Avrupa'ya hakim olan, merkez bölgesini kontrol eder; merkez bölgesini kontrol eden dünya adasını kontrol eder; dünya adasını kontrol eden dünyayı kontrol eder" diyerek sonuçlandırmıştır. (Mackinder, 1996: 149-150).

İkinci Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasında Mackinder'in jeopolitik çalışmaları pek çok Amerikalı jeopolitikçiye de etkilemiş ve Amerika kaynaklı teorilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunların arasında adından en çok söz ettiren Nicholas Spykman (1893-1943) olmuştur. Spykman, jeopolitiğin coğrafyaya bağlı unsurlarını göz ardı etmiş ve jeopolitiği pratik amaçlar, özellikle ABD'nin ulusal güvenliğinin sağlanması için dış politikada strateji gelişimi için kullanmıştır. Mackinder'in çalışmalarını ayrıntılı bir şekilde inceleyen Spykman, Kara Hakimiyet Teorisi'ne karşılık, Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi'ni kaleme almıştır. Spykman da Mackinder gibi dünyayı hemen hemen aynı kısımlara bölmüş ancak dünya kontrolü için Heartland'ın değil Rimland'ın kontrolünün önemine vurgu yapmıştır. Ona göre merkez bölgesine yani Heartland'a değil, onu çevreleyen kuşağa hükmeden "dünya adası"na ve devamında dünyaya hükmedebilir. Balkanlar'dan Çin'e kadar olan bölgeyi Rimland olarak belirlemiş ve sorunun bu bölgeye kimin hakim olacağı ile ilgili olduğunu savunmuştur. Devamında bu bölgenin kontrolünün ABD dışındaki herhangi bir gücün eline geçmesi durumunda ABD'nin büyük tehlikede olacağını iddia etmiştir. Spykman Mackinder'in deyişinin aksine, kim

Rimland'ı kontrol ederse Avrasya'yı kontrol eder, kim Avrasya'ya hükmederse dünyaya hükmeder demiştir (Tezkan ve Taşar, 2002: 127-130).

Spykman ABD'nin dünya okyanuslarındaki hakimiyetinin yanında Avrasya'ya hükmedebilmesi için de Rimland ülkelerinin ABD'nin kontrolünde olması gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte NATO'nun kurulmasında ve gelişmesinde Spykman'ın görüşlerinin büyük katkısı olmuştur. Ayrıca Kore ve Japonya ile ilişkilerin geliştirilmesi Spykman'ın teorisinin uygulamasıdır. Vietnam ve Kore savaşlarının da merkeze hakim olan SSCB'nin kenar kuşak üzerinde de hakimiyet kurmasını engellemek için yapıldığını söylemek mümkündür (İlhan, 1993: 10-11). Spykman ve Mackinder arasındaki en büyük fark, Spykman'ın pratik uyulamaya önem vermesi ve sonuçlandırma girişimidir. Ayrıca Mackinder'de kara ve deniz güçleri arasındaki denge sürekli bir çatışma olarak yorumlanırken Spykman'da ise bu mücadele sonucunda bir taraf ebedi bir zafer kazanabilecektir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası jeopolitik teorisyenlerinden George F. Kennan, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Rusya'nın yayılmacı eğilimlerine karşı ABD politikasının uzun vadeli, sabırlı ve katı bir çevreleme politikası olması gerektiğini dile getirmiştir (Erman, 2017). ABD Başkanı Harry S. Truman'ın 12 Mart 1947'de Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşma komünist tehdit ve Sovyet yayılmacılığına karşı politik bir yaklaşım olarak görülmüştür. Bu konuşma daha sonra Truman Doktrini olarak yayınlanmıştır. Bu doktrinin temel özelliği ise Kennan'ın oluşturmuş olduğu "çevreleme teorisi" ile oldukça uyumlu olmasıdır. Bu doktrin ile beraber Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş dönemi çevreleme politikası başlamıştır (İlhanlı, 2014).

Kaynak: <https://birminghamwarstudies.wordpress.com/tag/rimland/> (17.01.2018).

Harita 1.1. Jeostratejik Model: Kalpgah Tezi.

Soğuk Savaş öncesi dönemde ve Soğuk Savaş sürecinde Batı merkezli jeopolitik teoriler ve kuramlar yukarıda anlatıldığı gibi gelişirken, Rusya’da ise her ne kadar 1871 yılında Nikolay Danilevski’nin “Rusya ve Avrupa” tezi ve Vladimir Solovyev’in Fyodor Dostoyevski’nin “Üç Dünya Fikri” kuramına dayanılarak “Rus düşüncesi” tezi geliştirilmişse de Rusya’da jeopolitik konusundaki asıl çalışmalar Sovyetler dağıldıktan sonra gelişme göstermiştir (Erol ve Amirbek, 2014).

Rusya’nın geliştirdiği kuramların genel itibarıyla yakın çevresi üzerine odaklandığı söylenebilir. Rusya’nın yakın çevresine odaklanan Nikolay Danilevski geliştirdiği “Rusya ve Avrupa” teziyle bu konudaki kuramcılarının başında gelmektedir. Danilevski tezinde, Rusların Avrupalılara benzemediğini, Rus kültürünü ve uygarlığını sınırına yakın alanlara empoze ederek gelişebileceğini, Rus kültürünün gelişiminin siyasi anlamda bağımsız olmakla gerçekleşebileceğini, Rus kültürünün karşıt kültürlerle mücadele ederek gelişebileceğini, Rus kültürü kendisini çevreleyen alanda hükmetmek istiyorsa, farklı etnik kültürleri bünyesinde tutabilecek bir siyasi ortamı sağlayarak hareket etmesi gerektiği gibi önermelerle Rusya’nın yakın çevre politikasının temellerini oluşturmuştur (Erol ve Amirbek, 2014).

Rusya'nın yakın çevresini inceleyen kuramcılardan bir diğeri ise Vladimir Solovyev'dir. Solovyev'e göre her türlü milliyetçi, dışlayıcı ve aşırı dine dayalı siyaset Rusların geniş bir coğrafi alana yayılmasını olumsuz etkileyecektir. Bu varsayımdan yola çıkan Solovyev "Rus düşüncesi" tezini geliştirerek, Rusya'nın kendisini hiçbir zaman Batı'dan ya da Doğu'dan soyutlamayacağını, kendi kültür ve yaşamını bu iki dünya arasında sentezleyebildiği kadar güçlü olabileceğini ifade etmiştir (Erol ve Amirbek, 2014). Nitekim Soğuk Savaş sonrası süreçte Aleksandr Dugin'in çalışmalarında ve özellikle Putin ile birlikte uygulanmaya başlanan "Yeni Avrasyacılık" konseptinde de bu çalışmaların etkisini görmek mümkündür.

Avrasyacılık yeni bir kavram olmamakla birlikte Soğuk Savaş'tan sonra Aleksandr Dugin tarafından Rusya için yeni bir dış politik hedef olarak belirlenmiştir. Özellikle Avrasyacılık fikrinin 1990'lı yılların ortasında yeniden canlanmasının temelinde Rusya'nın Sovyetlerin çöküşünden sonra yapmaya çalıştığı dış politik değişiklik yatmaktadır. Batı ittifakı ile yakın işbirliği ve ilişkileri savunan liberaller Yeltsin iktidarının ilk döneminde söz sahibiydiler. Ancak sonrasında Batı'ya karşı olan kişiler zamanla ağırlık kazanmaya başladılar. Bu da dış politika konseptindeki değişikliği beraberinde getirdi. Bu değişim Batı'dan ziyade Asya, Ortadoğu özellikle İran ile ilişkilere önem verilmesini öngörüyordu. Bunun yanında Rusya'nın kendi büyüklüğüne ve yeterliliğine vurgu yapıyordu (Tezkan ve Taşar, 2002: 209-211).

Soğuk Savaş döneminde Doğu Avrupa, Ortadoğu, Latin Amerika, Afrika ve Güney Asya gibi büyük bir alana yayılmış olan Sovyetler Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber bu bölgelerden çekilmeye başlamıştır. Dağılma sonrası Orta ve Doğu Avrupa'daki bazı Sovyet müttefiklerinin AB ve NATO'ya girmeleri Rus yönetimini eski coğrafyası hakkında politika üretmeye zorlamıştır. AB ve NATO'nun bu genişleme çabalarına karşın Moskova yönetimi 1993 yılında Yakın Çevre Doktrini'ni kabul etmiş ve eski Sovyet coğrafyasıyla ilişkiler geliştirmiştir. Böylece gerek Yeni Avrasyacılık gerekse de Yakın Çevre Doktrini Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası politikasının aynı zamanda jeopolitik kuramının altyapısını oluşturmuştur. Rusya, Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan tek kutuplu sistemde zorlansa da süreç içinde özellikle 2000 sonrası Putin dönemiyle birlikte yine uluslararası alanda önemli bir aktör halini almıştır.

Soğuk Savaş sürecinde ABD'nin Sovyetlere karşı uygulamaya çalıştığı çevreleme Soğuk Savaş sonrasında da devam etmiştir. Soğuk Savaş sürecinde ABD'nin Sovyetlere yönelik çevreleme politikasının mimarı George F. Kennan'dır. Rusça ve Slav dillerini iyi bilen Kennan aynı zamanda dönemin Dışişleri Bakanlığı'nın önde gelen Sovyet uzmanıydı. 1946'da Moskova'daki ABD büyükelçiliği tarafından gönderilen bir telgrafta Kennan, Sovyetlerin dünyadaki olaylara bakış açısını analiz edip Amerikan dış politikasının yaklaşık yarım asır boyunca temelini oluşturacak olan stratejisini belirtmiştir (Hook ve Spanier, 2014: 38). Bu makale daha sonra Temmuz 1947 yılında Mr. X adıyla *Foreign Affairs* dergisinde “Sovyet Yönetiminin Kaynakları” başlığıyla yayınlanacaktır. Ayrıca bundan sonraki Truman ve Marshall doktrinlerine ön ayaklık edecek ve ABD'nin Soğuk Savaş boyunca Sovyetlere karşı izleyeceği çevreleme politikasının temeli olacaktır.

Kennan bu yazısında, Soğuk Savaş'ın ABD'ye sonradan dünyaya liderlik edebilecek tarihi bir fırsat sunacağını dile getirmiştir. Yazdığı bu çalışma Batı'nın Sovyetlere karşı izleyeceği politikanın temellerini oluşturmuştur. Bir anlamıyla çevreleme planı olan bu çalışma ABD'nin Soğuk Savaş boyunca Sovyetlerin yayılmacı politikalarına karşı izleyeceği askeri, ekonomik ve siyasi politikaları içeren bir dış politika konseptidir. O dönemde SSCB danışmanı olan Kennan, SSCB'deki yönetimin zamanla yumuşayacağı veya çökeceğini iddia etmiş ve bu yüzden Sovyetlerin bu yayılmacılığının uzun vadeli, sabırlı ve sarsılmaz bir politika ile çevrelenerek kontrol altına alınmasını önermiştir. Bu çalışmadan sonra ortaya çıkan Truman Doktrini'nde ve sonrasında kabul edilen Marshall Planı'nda da Kennan'ın bu teorisinin izlerini görmek mümkündür (İlhanlı, 2014).

Soğuk Savaş boyunca süren bu mücadele Soğuk Savaş sonrasında da devam etmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası ilk dönemlerde tek kutuplu sistemde bu çaba doğrudan yapılmaya çalışılırken Rusya Federasyonu'nun 2000'lerde yeniden toparlanmaya başlamasıyla bu doğrudan çevreleme yerini seçmeli bir çevrelemeye bırakmıştır. Soğuk Savaş öncesi çevreleme ile Soğuk Savaş sonrası çevreleme arasındaki bu kapsam değişikliği aynı zamanda bu çalışmanın ana temasını oluşturacaktır. Bu çevreleme, Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte ABD'nin, eski Sovyet ülkeleri yani Varşova Paketi'ne üye olan Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya gibi

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini NATO'ya üye yapmasıyla açık bir şekilde görünür olmuştur. Soğuk Savaş sonrası oluşan tek kutuplu sistemde özellikle 1990'ların ortalarından sonlarına kadar olan süreçte NATO aracılığıyla Rusya Federasyonu anakarasına sıkıştırılmaya çalışılmıştır. Ancak 2000'lerin başında Rusya'nın yeniden toparlanması, ABD'nin Ortadoğu'daki başarısızlığı ve 11 Eylül gibi olaylar ABD'yi kimi konularda Rusya ile işbirliğine itmıştır.

Çevrelemenin tarihi arka planına ve Soğuk Savaş sonrası izlenen politikalara bakıldığında yine çevrelemenin askeri, ekonomik ve siyasi anlamda devam ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla Sovyetlerin çökmesi halinde bile çevrelemenin devam edeceği düşünülmüş buna yönelik altyapı hazırlanmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası süreçte eski Sovyet ülkelerinin hemen NATO'ya üyeliğe alınmasının teorik altyapısı da oluşmuş olacaktır. Ayrıca bu üyelikler ABD'ye Montrö Anlaşmasıyla Karadeniz'e girmeye yönelik getirilen kısıtlamaları da NATO üyeleri üzerinden bertaraf etme fırsatı verecekti. Elbette bu da ABD'ye, Rusya karşısında büyük bir avantaj ve güç sağlamış olacaktır.

Soğuk Savaş öncesi ve Soğuk Savaş sürecinde ürettiği teorilerle bölgeye hakim olma isteğini dillendiren ABD, Soğuk Savaş sonrasında da bölgede etkinliğini arttırmak için jeopolitik teoriler üretmeye devam etmiştir. Bunların başında da *Büyük Satranç Tahtası* teziyle Zbigniew Brzezinski (1928-2017) gelmektedir. Brzezinski bu teziyle bölgede ABD'ye karşı oluşabilecek herhangi bir rakibin ya da ittifakın çıkmasını önleyebilecek stratejiyi geliştirmeye çalıştı. Brzezinski, ABD'ye karşı çıkabilecek muhtemel rakibin jeopolitik kuramın en önemli oyun alanı olan Avrasya'dan çıkabileceğini ileri sürüyordu (Brzezinski, 2005a: 39-52).

Soğuk Savaş sonrası süreçte uluslararası sistemin yapısına yönelik ABD planı dönemin ABD Başkanı George H. W. Bush tarafından "Yeni Dünya Düzeni" başlığıyla duyuruldu. Özellikle SSCB'nin dağılmasıyla birlikte tek süper güç olarak ABD, "Yeni Dünya Düzeni" teziyle kendini özgürlük, insan hakları ve serbest pazarın koruyucusu olarak ilan etti. ABD bu görevi yerine getirirken gerekirse silahlı müdahalelerde de bulunabileceğini dile getirmiş ve Körfez Savaşı, 1990'lardaki Somali, Bosna ve Kosova müdahalelerini bu değerleri koruma adı altında yapmıştır (Canar, 2012).

Ancak ABD'nin Afganistan ve Irak müdahalesindeki başarısızlığı, büyük ekonomik yük ve bununla beraber gelen ekonomik bunalım, Rusya ve Almanya gibi ülkelerin yeniden toparlanması dünyaya yeni bir düzen getirmeye başladı. Tek kutuplu düzen yerini çok kutuplu bir düzene bırakmaya başladı. Bu durum hali hazırda Rusya'nın istediği ve savunduğu düzendir.

Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası oluşan düzende dünya ülkelerinin yeni hedefleri ve amaçları arasında terörle mücadele, insan hakları ve demokrasi gibi kavramlar yer almaya başladı. Böylece ABD ve Rusya arasında özellikle Obama dönemindeki yumuşak güç kullanımı politikasıyla birlikte bazı konularda işbirliği sağlanmaya başlandı. Bu durum da tam olarak bahsetmeye çalıştığım seçmeli çevrelemeyi ortaya çıkardı. Artık askeri, siyasi ve ekonomik olarak her bakımdan çevreleme yerine bazı konularda ortak hareket etme bazı konularda ise yine çevreleme (önleme, yayılmasını engelleme) politikası devam ettirilmeye çalışılmıştır. Bu bakımdan çevrelemenin askeri alanda devam ettiğinin göstergeleri arasında Gürcistan ve Ukrayna müdahaleleri ele alınacaktır. Bunun yanında Rusya'nın birçok konuda yumuşak ve akılcı dış politikası olmasına rağmen niçin Gürcistan ve Ukrayna konularında tereddüt etmeden askeri araçlara başvurduğu üzerinde durulacaktır. Bu bakımdan bu çalışmamda öncelikle ABD ve Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dış politikaları ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Hemen akabinde jeopolitik bağlamda bu iki ülkenin Karadeniz bölgesini kontrol etmeye yönelik politikalarından Montrö Anlaşması'yla doğan yükümlülüklerden, Soğuk Savaş öncesi ve sonrasıyla birlikte ortaya çıkan askeri rekabetlerden bahsedilecektir. Askeri rekabetin yanında NATO'nun BİO gibi anlaşmalarla genişleme çalışmaları üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda ABD'nin Karadeniz'de Romanya öncülüğünde oluşturmak istediği askeri filo da yeniden çevrelemenin göstergesidir. İki ülke arasındaki siyasi rekabet ise Gürcistan'daki Kadife Devrim ve Ukrayna'daki Turuncu Devrim üzerinden ele alınacaktır. Bu siyasi rekabetin yanında ayrıca boru hatlarının kontrolü, doğalgaz satışı ve şirketler üzerinden devam eden ekonomik rekabet de ele alınacaktır. Son olarak yukarıda da bahsettiğim gibi her ne kadar 11 Eylül sonrası bazı konularda ortak çalışma, işbirliği gibi durumlar olsa da ABD'nin yine de çevreleme politikasından vazgeçmediği için patlak veren 2008

Gürcistan ve 2013 Ukrayna krizleri ve sonrasındaki yaptırımlar birlikte ele alınacaktır.

1.4. Metodoloji

Bu tez ikincil kaynaklara dayalı nitel ve betimleyici bir çalışmadır. Konuyla ilgili kitaplar, akademik makaleler, raporlar, araştırma dizileri, bildirimler, yüksek lisans ve doktora tezleri, haber siteleri temel kaynaklarımı oluşturmaktadır. Kaynak seçimi yapılırken sadece ABD ve Rusya kaynaklı görüşlerle konuyu açıklamaya çalışmanın nesnellik ilkesine uygun olmayacağı bilincinde hareket edilerek mümkün olduğu kadar kaynak çeşitliliğine önem verilmiştir.

1.5. Çalışmanın Bölümleri

Çalışma giriş ve sonuç bölümleriyle birlikte toplam altı bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünü giriş metni oluşturmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dış politikası kronolojik olarak başkanların dönemlerine göre ele alınacak ve böylece Soğuk Savaş sonrası ABD'nin Karadeniz politikasının yanı sıra Rusya ile olan ilişkileri tarihsel bir perspektifle analiz edilmeye çalışılacaktır. Ayrıca çalışmanın genelinde üzerinde durulacağı üzere bu bölümde “çevreleme politikası”nın süreçle gelişimi üzerinde durulacaktır. Bunun yanında Soğuk Savaş sonrası dünya siyasetini etkileyen ve yön veren 11 Eylül saldırısı da göz önünde bulundurulacak ve ABD dış politikasına etkileri incelenecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Rus dış politikası aynı şekilde kronolojik olarak devlet başkanlarının dönemlerine göre ele alınacaktır. Böylece Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte Rusya'nın günümüze kadar geçirmiş olduğu dönüşümü ve uygulamaya çalıştığı politikaları bu bölüm gözler önüne serecektir. Bu bölümde ayrıca Rusya'nın süreç içinde nasıl Avrasyacı bir politikaya büründüğü ve NATO çevrelemesine karşı geliştirdiği “yakın çevre” politikası da analiz edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ABD ve Rusya'nın Karadeniz bölgesine yönelik politikaları ele alınmakla birlikte bölgenin tarihsel olarak gelişimi, bölgede etkin olan devletler, bölgeye yönelik anlaşmalar, Soğuk Savaş öncesi ve sonrası analizi yapılacaktır. Bunun yanında ABD ve Rusya'nın bölgeye yönelik politikaları siyasi, askeri ve ekonomik olarak başlıklandırılıp ayrıntılı bir şekilde aktarılmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın beşinci bölümünde ABD'nin Rusya'yı NATO genişlemesi aracılığıyla çevrelemesi ve buna karşılık Rusya'nın da çevrelemeye karşı yakın çevre olarak adlandırdığı bölgeyi koruması ele alınacaktır. Bu bölüm çevreleme ve yakın çevre politikalarını somut iki önemli konu olan Gürcistan ve Ukrayna örnekleri üzerinden açıklamaya çalışacaktır. ABD'nin Rusya'nın sınırında bulunan bu iki ülkeyi NATO'ya üye yapma çabalarına karşılık Rusya'nın vermiş olduğu askeri karşılığın oluşum süreci ve sonrasında oluşan uluslararası ortam ve karşılıklı yaptırımlar ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

Son olarak ise altıncı bölüm yani sonuç bölümünde ise çalışmaya konu edilen hipotez ve araştırma sorularının çalışma boyunca nasıl ele alındığı, hipotezi ispatlama yoluna nasıl gidildiği, araştırma sorularına cevap verilip verilmediği üzerinde durulacaktır. Bunun yanında çalışmaya artı bir değer katmak amacıyla Soğuk Savaş sürecinde Karadeniz'e kıyısı olup NATO üyesi tek ülke olan Türkiye'nin bütün bu tarihi süreçte ve Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz bölgesindeki ABD-Rusya rekabetinde oynadığı rol üzerinde ayrıntılı bir analizle çalışma sonlandırılacaktır.

2. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD VE RUS DIŞ POLİTİKASININ ANA PARAMETRELERİ

2.1. ABD Dış Politikası

2.1.1. 11 Eylül Öncesi Dönem

Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte sürdürdüğü ekonomik, siyasi, askeri, diplomatik ve ideolojik mücadeleyi kazanmış olan ABD, tek süper güç olmuş ve “Yeni Dünya Düzeni” teziyle dünya liderliğine soyunmuş ve dünyayı yönetmeye başlamıştır. SSCB’nin dağılması, ABD’ye hegemonyasını sürdürmesi ve dünyayı yeniden yapılandırması için iyi bir fırsat vermiştir (Canar, 2012). Yeni süreçte küresel gücünü daha çok eski SSCB toprakları, Orta Asya ile Ortadoğu ve Afrika bölgeleri üzerine kullanmıştır. Soğuk Savaş sonrası değişen ortamla birlikte pratikte ve söylemde oluşan yumuşamanın etkisiyle özellikle yumuşak güç (soft power) kullanımı da bu bölgelerde etkisini arttırmasını sağlamıştır.

Washington, kritik bölgelerin hegemonyasına karşıt bir gücün elinde olmasını da istememektedir. “Özellikle Avrasya bölgesinin başka bir gücün eline geçmesi, yeni küresel bir rakibin çıkmasına neden olabilir” öngörüsüyle hareket eden ABD, bu bölgede düşman bir gücün çıkmasının engellenmesini de Brzezinski’nin “Büyük Satranç Tahtası” teziyle temel politikaları arasına almıştır (Brzezinski, 2005a: 39). Soğuk Savaş sonrası Avrasya’nın öneminin bu kadar artmasının birinci ve belki de en önemli nedeni SSCB’nin dağılmasıyla birlikte oluşan güç boşluğudur. İkinci bir temel neden ise Karadeniz bölgesi ülkelerinin nerdeyse iki yüz yıldır Çarlık ve Sovyet yönetiminde kalmış olmaları ve Rusya’nın gücünü toparlayıp yeniden bu bölgeye nüfuz etmeye çalışması ihtimalidir. Üçüncü bir neden ise terörle mücadele konusunda Karadeniz bölgesinin sahip olduğu potansiyel ve ABD’nin bu potansiyeli kullanma isteğidir. ABD’ye göre AB ve ABD’yi tehdit eden terörün kaynağı Ortadoğu’dadır. Bunu engellemenin yolu da Karadeniz bölgesinde Türkiye ve Romanya gibi ülkelerde üsler ve radarlar kurmaktır. Dördüncü bir neden ise ABD’nin genel olarak Rusya’yı askeri olarak kontrol

altında tutma isteğidir. Son olarak ise Karadeniz ve Hazar bölgelerinin jeopolitik önemlerinin yanında zengin enerji kaynaklarına sahip olmaları ve özellikle Karadeniz'in bu enerjinin taşınmasında temel güzergah olmasıdır (Koçer, 2007). Özetle Karadeniz bölgesi sahip olduğu jeopolitik konum ve enerjiden dolayı Doğu ve Batı arasında temel mücadele alanı olmaya devam edecek gibi görünmektedir. Tüm bu politik hedef ve amaçlar doğrultusunda Soğuk Savaş sonrası ABD'nin bölgeye yönelik dış politikası George H.W. Bush, Bill Clinton, George W. Bush ve Barack Obama dönemlerine ayrılarak bu bölümde incelenecektir.

2.1.1.1. George H.W. Bush Dönemi

İlk başta Bush yönetimi Soğuk Savaş ve onun görünen sonu hakkında ne yapacağından emin değildi. 40 yılı aşmış gergin ilişkiler ve daha önceden de detant döneminin başarılı olmaması gibi Soğuk Savaş'ın bittiğine yönelik yaşanan hayal kırıklıkları gerek yönetimi gerekse de Başkanı daha tedbirli davranmaya itiyordu. Zaten hızlı gerçekleşen olaylar, 1980'lerin sonlarında hem Sovyetlerin içinde hem de ötesinde ivme kazandı. Bu hızlı ve ani değişimin içinde Sovyetleri neyin beklediğini görmek hem zor hem de tehlikeli bir işti.

1990'da 73 yıl sonra Sovyetler'deki komünist sistem çattırdamaya başladı. Moskova'da başlayan karışıklıklar, Sovyetlerin dağınıklığını ve zayıflığını gözle görünür hale getirmişti. Gorbaçov'un dış politikasının geri çekilme ve hasar kontrolüne yönelik olduğu netlik kazanmaya başlamıştı. Sonuç olarak Sovyetler dağıldı ve Moskova'da gücün kimde kaldığına bakılmaksızın, bu değişen güç dengesinden faydalanmak ABD için iyi bir fırsat haline geldi (Hook ve Spanier, 2014: 159).

Soğuk Savaş'ın galip gelen gücü ABD, barış şartlarını düşünmek ve nasıl bir Soğuk Savaş sonu görmek istediğine karar vermek zorundaydı. Sovyetler Birliği dağılmış ve eli zayıf olsa da Birinci Dünya Savaşı sonrası Almanya ve Japonya vakalarındaki hatalar tekrar edilmeden uluslararası sisteme entegre edilmeliydi. Sovyetler aşağılanmamalı ve intikam beslemesine neden olacak durumlar yaşanmamalıydı. Yani ABD Gorbaçov'un tekliflerine ne kadar duyarlı olursa, ülke içi yönetimde de kendini o kadar kabul ettirmiş

olacaktı. Bu yüzden ABD'nin başlıca sorumluluğu Sovyetlerin barışçıl bir şekilde yeniden düzenlenmesini desteklemektir. Ancak Soğuk Savaş'ın nihai çözümü üç şartın yerine getirilmesine bağlıdır: İlki Orta ve Doğu Avrupa'daki Joseph Stalin'in kurduğu sistemin dağıtılması, ikincisi Rusya'nın gelişmekte olan ülkelerde Leonid Brejnev döneminde kurulan ileri karakollarla bağlantısının kesilmesi, son olarak da silahların azaltılması ve istikrarlı bir nükleer denge elde edilmesi. Böylece ABD-Sovyetler ilişkileri Boris Yeltsin yönetimindeki ABD-Rusya ilişkilerine doğru bir dönüşüm içine girdi (Hook ve Spanier, 2014: 160-161).

Sonuç olarak ABD Soğuk Savaş'ı kazanmış, 1991'de yeni süreçteki politik hedef ve amaçlarını açıklayan "Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi"ni yayımlamıştır. Bu belgedeki en dikkat çekici nokta "Yeni Dünya Düzeni" görüşünün ne olduğunun tanımlanması olmuştur. Başkan George H.W. Bush 1992'de yaptığı bir konuşmada "Yeni Dünya Düzeni" kavramını açıklamıştır: "Daha önce iki kutba bölünmüş olan dünyada artık tek süper güç vardır, o da ABD'dir. Dünya gücümüze güveniyor ve hiçbir korku duymadan tek güç olduğumuzu kabul ediyor. Dünya adil olacağına, kendimizi dizginleyeceğimize, doğru olanı yapacağına ve ölçülü olacağına inanıyor" (Bostanoğlu, 2008: 331-332).

Uluslararası sistemin yapısına yönelik belirsizlik devam ederken "Yeni Dünya Düzeni" söylemine yönelik tartışmalar da devam etmiştir. ABD karar mercilerine göre bu yeni dönem ABD'ye yeni imkanlar sunmaktaydı. "Çünkü iki kuşaktır dünyayı bölen mücadele bitmiş, SSCB hakimiyeti sona ermiş ve SSCB sorunu ortadan kalkmıştır. Ancak bu yeni dönem bu umutların yanında büyük belirsizliklerle doludur. Bu yüzden yeni dönemdeki tehditlere karşı hazır olmalı ve bunun için bugünün analizini yapmalıyız. Aynı zamanda önümüze çıkan fırsatları değerlendirmeli ve güvenliğimizi sağlamalıyız" (Karakaya, 2009). Öte yandan 1991 stratejisinde yeni düzende askeri alanda da değişikliklerin olabileceği belirtilmiş ve bu değişimlerle birlikte NATO'nun gerekli dönüşümü ve yeniden yapılanmayı yapması gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Bir diğer vurgu noktası ise Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte bu tehdidin ortadan kalktığı ve konvansiyonel alanda silahsızlanmaya gidilirken

yeni düşmanların ABD çıkarlarını tehdit edebileceği ve bunları durdurma-engellemeye yönelik önlemler alma zorunluluğuydu (Erhan, 2001).

1991 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde ABD'nin öncelikleri askeri, ekonomik, siyasal ve diğer alanlar olarak dört ana başlık altında dile getirilmiştir. Askeri açıdan ABD müttefiklerinin güvenliğini sağlamak ve gelebilecek her türlü saldırıyı caydırmak, denetlenebilir silahların anlaşmalarla kontrolünü sağlamak ve kitle imha silahlarının terör gruplarının veya düşmanın eline geçmesini engellemek gibi hedefler belirlemiştir. Ekonomik açıdan, güçlü bir ülke olabilmek için ulusal ekonominin güçlenmesi, uluslararası pazarlara ulaşmak, enerji kaynaklarına ulaşmak ve serbest ticarete dayanan uluslararası ekonomiyi teşvik etmek gibi hedefler amaçlanmıştır. Siyasi açıdan ise SSCB'den ayrılan ülkelerin demokratikleşmesine destek vermek, demokratik değerlere ve insan haklarına sahip çıkmak, Batı ve Doğu Avrupa'nın bütünleşmesini desteklemek ve NATO'nun dönüşümünü destekleyerek uluslararası sorunların çözümünde etkin olunmasını sağlamak amaçlanmıştır (Erhan, 2001).

ABD, eski Sovyet coğrafyasının Batı ile ilişkilerini güçlendirmek ve Rusya Federasyonu'nun yeniden toparlanıp eski toprakları üzerinde etki kurmasını engellemek için çeşitli ekonomik ve siyasi desteklerde bulunmuştur. Yeni Dünya Düzeni'nde özellikle NATO'nun dönüşümü ve yeni misyonları aracılığı ile 1991'de Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) kuruldu. Bu konsey aracılığı ile Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin dönüşüm ve reformlarının desteklenmesi, NATO ittifakının askeri, ekonomik, siyasi ve bilimsel alandaki deneyim ve uzmanlığının paylaşılması amaçlandı. Kısa sürede eski Sovyet hakimiyetinde olan Doğu Avrupa ülkelerinin yanında Merkezi Asya ülkelerinin büyük bir kısmı da bu yapıya üye oldu. 1992'ye gelindiğinde 16 NATO üyesi ülkeyle birlikte toplam üye sayısı 38'e çıkan KAİK zamanla üyeler arası danışma ve işbirliğini geliştirdi (Canar, 2012). ABD özellikle NATO aracılığı ile eski Sovyet ülkelerini Batı sistemine entegre edip Rusya Federasyonu'na olan bağlılıklarını sona erdirmeyi amaçlamıştır.

ABD Soğuk Savaş sonrası sadece eski Sovyet Avrupası ile ilgilenmemiş aynı zamanda Orta Asya'ya yönelik de çalışmalarda

bulunmuştur. Ancak 11 Eylül saldırıları öncesine kadar Orta Asya ABD dış politikası için çok önemli görülmemiştir. Bölge Amerikan karar mercileri açısından 1990'ların ilk yarısında Sovyetler'den kalan nükleer silahlar nedeniyle, 1990'ların ortalarında Hazar havzasındaki petrol ve doğalgaz kaynaklarının keşfiyle ve 1990'ların sonlarındaysa demokrasi ve insan hakları ihlalleri iddiasıyla gündem olmuştur. Yani ABD'nin bu bölge üzerindeki angajmanı sınırlı kalmıştır. Bu sınırlı angajman kendini güvenlik ve özellikle de ekonomik anlamda göstermiştir. Yine de bağımsızlığını yeni kazanmış bu devletlere devlet altyapılarının güçlendirilmesi ve demokrasi kurumlarının kurulması gibi konularda ABD tarafından destek verilmiştir. Bu bağlamda George H.W. Bush döneminde Kongre tarafından 1992 yılında Özürlüğü Destekleme Yasası ile bölge devletlerine yardım yapılmasının önü açılmıştır (Pirinççi, 2008).

1989'da Başkan olan George H. W. Bush başkanlığı sürecinde Sovyetlerin çöküşünü yönetmeye çalışmıştır. Sürdürmeye çalıştığı politikaların amacına ulaştığı pek söylenemez. Bunların başında da Yeni Dünya Düzeni söylemi gelmektedir. ABD, Somali'de başarısız olmuş ve Arap-İsrail sorununa da çözüm üretememiştir. Kendisinden sonra gelecek olan Clinton'a bıraktığı miras Soğuk Savaş sonrası ABD'nin alacağı pozisyonu net olarak belirlemesi, ülkenin güç ve yeteneklerini isabetli bir şekilde teşhis etmesi ve buna göre politika üretmeye girişmesidir.

2.1.1.2. Bill Clinton Dönemi

Bill Clinton kendisinden önceki başkanlardan çok farklı bir dünya ile yüz yüze kaldı. Sovyetlerin çöküşü ABD'ye daha önce hiç görülmemiş bir üstünlük vermişti. ABD ekonomisi kendisine en yakın rakibinden %40 daha büyük, ayrıca savunma harcamaları kendisinden sonraki altı ülkenin toplamına eşitti. ABD aynı zamanda eğitim, bilimsel araştırmalar, gelişmiş teknoloji gibi konularda diğer devletlerin onu kolay kolay yakalamayacağı bir seviyedeydi (Walt, 2000).

ABD'nin bu rakipsiz durumu dış politikanın oluşturulmasında çok önemli fakat paradoksal bir anlama sahipti. ABD'nin rakipsiz durumu ona dış politikada olağanüstü bir hareket özgürlüğü sağlıyor, sahip olduğu askeri ve

ekonomik güç diğer hiçbir devletin tasarlayamadığı konuların peşine düşmesine imkan veriyordu. Sovyetlerin dağılmasıyla beraber bu üstünlüğü daha da perçinlendi. Çünkü dış politik kararlar verirken daha öncesinde diğer devletler nasıl karşılayacak kaygısı büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Burada temel sorun ise böylesi bir üstünlüğe sahip ABD'nin bu güçle ne yapacağını tam olarak bilememesi, gücün ne kadarını kullanacağı konusunda net bir fikre sahip olmamasıdır. Bu durum özellikle George H. W. Bush döneminde daha görünür bir haldeyken Clinton döneminde daha etkin politikalar üretilmeye başlanmıştır.

Clinton döneminde 1996 yılında yayınlanan “Ulusal Güvenlik ve Strateji Belgesi” Clinton yönetiminin politikalarını anlamak için önemlidir. Belgeye göre ABD'nin hedefleri şunlardı: İlk olarak Clinton hükümeti güvenlik yarışını azaltmaya, Avrupa, Doğu Asya ve Ortadoğu'da önemli bir savaş çıkma riskini azaltmaya çalıştı. Gerektiğinde Körfez Savaşı'nda olduğu gibi savaş çıkan bölgelere kendi müdahale edip kontrolü kendi elinde tutmak istedi. İkincisi Clinton ülkeler arası silah tehdidini azaltmaya çalıştı. Özellikle SSCB'den bağımsızlığını elde eden ülkelerde bulunan silahlarla ilgili çalışmalar yaptı. Üçüncüsü, ABD ekonomisinin gelişmesi için serbest pazar ticaretini geliştirmeye özellikle eski Sovyet ülkelerini sisteme entegre etmeye çalıştı. Demokrasinin gelişmesini teşvik ederek, insan hakları ihlallerine karşı askeri güç kullanarak temel Amerikan değerlerini dünyaya yaymaya çalıştı (Karakaya, 2015). Yani Soğuk Savaş sonucunda tek süper güç olarak kalmasıyla kendisini dünyanın koruyucusu olarak görmeye başladı. ABD'nin politikalarının temel ortak noktalarına baktığımızda ise bu politikaların genel olarak eski Sovyet ülkelere yönelik olduğunu ve bu ülkelerin Batı sistemine dahil olmasının Rusya'nın yeniden toparlanma ihtimaline karşı alınmış bir tedbir olduğunu görmek çok da zor olmamaktadır. George H. W. Bush yönetimi sona ererken, 1992 'de Paul Wolfowitz'in yazdığı “Savunma Planlama Kılavuzu” adlı Pentagon raporunda ABD'nin tek süper güç kalma kararlılığı ve karşısına çıkabilecek potansiyel süper güçlerin önünün kesilmesi gerektiği vurgulanıyordu (Sümer, 2008).

ABD kökenli kaynaklar ve yazarlar tarafından ABD'ye rakip bir gücün çıkabileceği yer olarak yine eski Sovyet coğrafyası yani heartland işaret

edilmekteydi. ABD bunu engellemek bakımından 1994'te Hazar bölgesini "ilgi alanı", 1996'da "Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi"nde "yaşamsal çıkar alanı" olarak belirlemiş, 1997'de "Yeni Bir Yüzyıl için Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi" ile eski Sovyet ülkelerinin Batı sistemiyle bütünleşmesinin "yaşamsal güvenlik çıkarı" olduğunu vurgulamıştır (Canar, 2012).

ABD yukarıda belirtilen hedeflere yönelik uluslararası güvenliği sağlamak için Ürdün ve İsrail, Filistin ve İsrail arasındaki barış sürecine destek çıkmıştır. Bosna krizinin çözümünde etkin rol alıp Dayton Barış Antlaşması'nın imzalanmasını sağlamıştır. NATO ile eski Sovyet ülkeleri arasında uyumu ve barışı sağlamak için "Barış İçin Ortaklık" çalışmasını başlattığı ve Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kazakistan gibi ülkelerle nükleer silahların sınırlandırılmasına yönelik işbirliği sağlamaya yönelik çalışmalar yaptığı görülmektedir (Erhan, 2001). Bunun yanında ekonomik gelişim ve serbest ticaretin gelişmesine yönelik olarak da Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulmasını sağlamış, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) forumlarının kurulması için yapılan çalışmaları desteklemiştir. Aynı zamanda AB ile 'Atlantik Ötesi Pazar' oluşturulması için ticaret ve yatırımın önündeki engellerin azaltılması anlaşmasına varılmış ve Çin'e ticari olarak "en çok gözetilen ulus" statüsü verilmiştir (Akman, 2013). Demokrasiyi yaygınlaştırma ve insan haklarını koruma konusunda ise ABD, Güney Afrika'daki siyasal dönüşümlere destek çıkmıştır. Özellikle eski SSCB ülkelerinde demokrasinin yaygınlaşmasına ve kurumsallaşmasına önem vermiş ve bu ülkelerin AB ile NATO'ya üyelikleri yolunda çalışmalarda bulunmuş ve bu ülkeleri desteklemiştir. Tüm dünyada insan hakları ve hukukun üstünlüğünü sağlamak için çalışmalar yapmıştır.

1990'ların ortalarından sonra ABD'nin Rusya Federasyonu'na yönelik politikaları şekillenmeye başlamıştır. Rusya'nın çevrelenmesine yönelik politikaları Kafkasya ile Doğu ve Orta Avrupa merkezli olmuştur. Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte ABD başta işbirliğine ve Rusya'nın Batı sistemine entegrasyonuna yönelik politikalar yürütürken Rusya'da Avrasyacıların etkisinin artmasıyla 1993'te Rusya'nın Güvenlik Konseyi'nde "Yakın Çevre Doktrini"ni kabul etmesiyle ABD politikaları değişiklik göstermiş ve yeniden çevreleme politikalarına dönmüştür. ABD bu değişen politikalarıyla birlikte

Doğu ve Orta Avrupa’da NATO ve AB aracılığıyla bölgeye yerleşmeye çalışırken, Kafkasya’da ise enerji odaklı politikalar yürütmüş, enerji taşınması konusunda Rusya’yı güzergah dışı bırakmaya yönelik politikaların yanında bölge ülkeleriyle ticari ve askeri anlaşmalar yaparak bölgeye yerleşmeye çalışmıştır.

1995’ten sonra ABD’nin bölgeye yönelik değişen bu politikalarında jeopolitik unsurlar ön plana çıkmaya başladı. Fikir alanında bu görüşün öncülüğünü Brzezinski yapmaktaydı. Brzezinski, ABD’nin bütün potansiyel siyasi ve ekonomik meydan okuyucularının Avrasyalı olduğuna dikkat çekerek, Amerikan hegemonyasının devamı için bölgedeki bazı devletlere çeşitli görevler vermiştir. Bu bağlamda Rusya’ya düşen görev, “Avrupa’ya sıkıca bağlı, demokratik bir Rusya’dır” (Brzezinski, 2005a: 49-50). Ancak Rusya bu rolü almakta istekli değildi, Rusya daha çok ABD hegemonyasına karşı koyacak çok kutuplu bir sistemden yanaydı. Brzezinski, Rusya’nın Batı’yı reddederek iddialı bir tekil oyuncu haline gelmesinin ABD çıkarlarını iki türlü önleyeceğini ifade etmekteydi. İlki Kafkasya’nın da içinde bulunduğu güney bölgesi üzerinde kontrol sağlaması, ikincisi ise büyük doğulu devletlerle ittifak kurmasıydı (Brzezinski, 2005b: 35). Böylece Rusya’dan ABD hegemonyasına gelebilecek tehlikelerin engellenmesi için, Rusya’nın Kafkasya ve Orta Asya üzerindeki siyasal etkisi kaldırılıp jeopolitik çoğulculuk sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece Brzezinski’ye göre, “bölge ulaşım yolları denizden ve karadan küresel ekonomik merkezlere bağlandığı zaman jeopolitik çoğulculuk gerçekleşmiş olacaktır” (Brzezinski, 2005b: 135). Brzezinski bu politikanın gerçekleşmesi için jeopolitik mihver olarak Azerbaycan’ı tanımlar ve böylece Rusya’nın bölgeye girip etki sağlamasının engellenmiş olacağını iddia eder (Brzezinski, 2005a: 118). Ancak İran ile ilişkilerin gelişeceğine yönelik hazırlanmış olan bu tez İran’ın da Ermenistan ve Rusya ile ilişkilerini geliştirmesi ve Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki sorun da göz önüne alındığında Azerbaycan’ın bu görevi ancak Gürcistan ile yürütebileceği açıklanmıştır (Cornell, 1999). Gürcistan’ın sahip olduğu karayolları, demiryolları ve limanlar jeopolitiğini daha da güçlendirmiş ve onu Batı’nın gözünde daha cazip kılmıştır. Ayrıca Hazar havzası enerji kaynaklarının Gürcistan üzerinden piyasaya taşınması hem Rusya’nın enerji hatları

üzerindeki tekeli kırması olacak hem de İran'ı devre dışı bırakmış olacaktır. Bu yüzden Batı, Gürcistan ile ilişkilerini daha da geliştirmeye başlayacaktır.

Azerbaycan'ın Ermenistan'a ve Dağlık Karabağ'a uygulamış olduğu yaptırımlardan dolayı 1992'de kabul edilen Özürlüklere Yardım Yasası'na konan 907 sayılı ek madde gereğince Azerbaycan'a askeri yardım yapılamamaktaydı (Jamilli, 2004). Bu durum da askeri ilişkilerin daha çok Gürcistan ile geliştirilmesini sağladı. Mart 1998'de iki ülke arasında Askeri ve Güvenlik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. 14 Nisan 1998'de de İngiltere, Almanya ve ABD'nin katılımıyla Gürcistan'ın güvenlik yapılanmasına danışmanlık yapması için Uluslararası Güvenlik Danışmanları Kurulu oluşturulmuştur (Ağacan, 2005: 38-39).

ABD bu yayılımacı politikasını daha çok NATO aracılığıyla uygulamaya çalışmıştır ve NATO'nun yardımıyla Rusya ile sınırlı da olsa özellikle terörizm konusunda işbirliğine gidebilmiştir. NATO 1991'de Roma Zirvesi'nde kabul ettiği, 1999 Washington Zirvesi'nde geliştirdiği yeni stratejik programında SSCB tehdidinin yerini terör, etnik çatışmalar ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması gibi durumlarla mücadelenin aldığını açıklamıştır (Oğuzlu, 2012). Bu çerçevede NATO'nun mücadelesinde ilk sırayı terörizm almıştır. Terörizmin kaynağını ise Ortadoğu, Orta Asya, Güney Kafkasya olarak belirtmiştir. Özellikle Güney Kafkasya'nın Batı'nın Orta Asya'ya açılan kapısı ve geçiş bölgesi olmasıyla bu bölgenin kontrol edilememesi NATO'nun geleceğini tehlikeye atabilecektir. NATO bu kapsamda 1991 yılında Avrupa'nın bölünmüşlüğü gidermek, işbirliğini geliştirmek, istikrar ve güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. KAİK'in bu hedefleri gerçekleştireceği düşünülmüştür (Bennett, 2003).

NATO daha sonraki süreçte bu oluşumu daha etkili hale getirmek için BİO'yu kurmuştur. 1997'de ise NATO ile ortak olmak isteyen ülkeleri askeri, politik ve teknik yardımlarla desteklemek için KAİK'in adını Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi olarak değiştirmiştir (Bennett, 2003). Böylece NATO'nun sınırları Sovyet ülkelerinin ötesine geçmiştir. ABD, NATO'yu uluslararası sistemde Atlantik ötesi etkinliğinin temel araçlarından biri olarak görmüş ve NATO'nun Avrupa ve Balkanların ötesine geçerek Karadeniz'de daha etkin

olmasını ve dünya liderliğini sürdürmek için ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarını ve yollarını kontrol etmesine yardım etmesini istemiştir (Davutoğlu, 2003: 232).

ABD Geniş Karadeniz Bölgesi olarak ifade ettiği alanda Avrupa devletleriyle birlikte transatlantik işbirliğinin yapılması gerekliliğine sürekli vurgu yapmış, Ukrayna, Moldova ve Güney Kafkasya'nın NATO aracılığı ile kapsanması ve AB'ye üyelik ile batılılaştırılmasını amaçlamıştır (Kurt, 2015). ABD'nin NATO aracılığıyla yayılma isteği 1999 yılında sonuçlarını vermeye başlamıştır. Bu tarihte Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya NATO üyesi olmuşlardır (Aktürk, 2012).

1991 yılından sonra NATO ve Rusya arasında sınırlı da olsa işbirliği olmuştur. Savunma ve güvenlik alanında gelişen bu işbirliği kapsamında 1994 yılında Rusya, BİO programına dahil olmuştur. Rusya ayrıca Bosna ve Hersek Barış Anlaşması'nın imzalanması sürecinde yer almıştır. Bu da NATO ve Rusya'nın askeri güçlerinin ilk kez bir operasyonda bir arada olması açısından önemlidir. 1997'de ise NATO ve Rusya arasında güvenlik ve işbirliği alanında NATO-Rusya Kurucu Anlaşması imzalanmıştır. Dört bölümden oluşan bu anlaşmanın ilk bölümünde NATO-Rusya ortaklığının dayandığı temel prensipler belirlenmiş, ikincisinde işbirliği ve dayanışmayı sağlamak amacıyla NATO-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi kurulmasına karar verilmiş, üçüncüsünde danışma ve işbirliği alanları belirlenmiş ve son bölümde ise yeni üyelerden nükleer silahların çekilmesi de dahil olmak üzere politik-askeri konulara yer verilmiştir. Bu amaçla NATO-Rusya Daimi Konseyi (PJC) kurulmuş ve bu konsey 1997'den itibaren NATO-Rusya ilişkilerinin danışma yeri olmuştur (Çörten, 2009: 76). Ancak bu ilişkiler kırılığandır. NATO'nun sürekli eski Sovyet coğrafyasına yayılma çabaları ve Rusya'nın kendi yakın çevresini kontrol isteği çıkar çatışması yaratmış ve ilişkilerin önünde büyük engel teşkil etmiştir.

2.1.2. 11 Eylül Sonrası Dönem

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin askeri (Pentagon) ve ekonomik (Dünya Ticaret Merkezi) gücünün iki temel simgesine yönelik yapılan saldırılar, ABD iç ve dış politikasında gerçekleşecek hızlı değişimin tetikleyicisi olmuştur.

ABD tarihinde ilk defa topraklarında böylesi bir saldırıya uğraması sonucunda kendisini savunmasız ve tehlikede hissetmiştir. Saldırıları dünya kamuoyunda derin bir kaygı ve endişe yaratmıştır. Saldırıları sonrası birçok devletten ABD'ye destek mesajları yayınlanmış ve teröre karşı birlik mesajları verilmiştir. Bu durum ABD'nin işine yaraymış ve terörü durdurma amaçlı tek taraflı politik kararlar alabilmesini sağlamıştır. Saldırıları sonrası yayınlanan Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ile “önleyici savaş” ve “önceden vuruş” politikalarıyla ABD, Ortadoğu'da Afganistan ve Irak gibi ülkelere savaş açmıştır (Ökten, 2004: 159). Ancak George W. Bush döneminde alınan bu sert ve tek taraflı kararlar ABD'ye olan güveni azaltacak, ona askeri ve ekonomik olarak büyük zarar verecektir.

ABD 11 Eylül ve terörü bahane ederek etki alanını genişletmeye ve bunu Karadeniz'e de taşımaya çalışmıştır. ABD Başkanı Bush, terörizme karşı Rusya ile işbirliği aramaya başlamıştır. Putin'in olumlu tavrı sonucunda da bölgede etkinliğini arttırmaya çalışmıştır. Bu amaçla, ABD terörizme karşı NATO tarafından başlatılan “Aktif Çaba Harekatı”nın Karadeniz'e genişletilmesi arzusunda bulunmuştur. Fakat bu durum AB ülkeleri tarafından endişeyle karşılanmış ve bölge devletlerinin kendi güvenliklerini kendilerinin sağlaması yönünde görüş bildirmişlerdir. NATO'ya yeni olan Bulgaristan ve Romanya NATO'dan gelecek yardımların kesilmemesi için olumlu görüş bildirmişlerdir (Karaman, 2006). Ancak Rusya her ne kadar 11 Eylül dolayısıyla ABD'ye destek çıkmış ve işbirliğine gitmişse de ABD'nin Karadeniz'e yönelik bu yayılma politikalarına daha fazla sessiz kalamayacaktır.

2.1.2.1. George W. Bush

2000'de ABD Başkanı seçilen George W. Bush kendinden önceki Başkan Clinton'ın idealist işbirliği ve küreselleşme siyasetinden farklı olarak daha realist politikalar benimsemiştir denebilir. İdealist politikadan güç merkezli realist bir politikaya geçişin temel nedenleri arasında elbette 11 Eylül saldırıları vardır. Bush'un başkanlık döneminde düzenlenen bu saldırılar sonrası yayınlanan ve Bush Doktrini olarak bilinen doktrin döneme damgasını vuracak ve ABD'nin dış politikası bu doktrin etrafında şekillenecektir.

George W. Bush iktidarı, 20 Eylül 2002’de dokuz bölümden oluşan “ABD’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi”ni yayınladı. Bu belgenin giriş bölümünde bazı temel konular üzerinde duruluyordu. Buna göre ABD için barışı savunmak ve dünyayı insanlar için daha yaşanır ve güvenli bir hale getirmek için gerekirse teröristlerle ve destekçileriyle savaşılacak, büyük güçlerle iyi ilişkiler kurulup işbirliği yapılacak ve barışı yaymak için özgür açık toplum her kıtada teşvik edilecektir (Karakaya, 2015). 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD’nin terörle mücadele kapsamında verdiği mesajlar toplumda her ne kadar iyi bir imaj bırakmışsa da zamanla gelen diğer açıklamalar durumu değiştirmiştir. Özellikle ABD’nin Ocak 2002’de kitle imha silahlarına sahip oldukları veya olmaya çalıştıkları söylemine dayanarak Irak, İran, Suriye ve Kuzey Kore gibi devletleri şer eksenine eklemesi ve terörizmden çok bu ülkelere savaş açması ABD politikalarına şüpheyle yaklaşılmasına sebep olmuştur. ABD şer eksenine aldığı bu ülkelerden Irak’a 20 Mart 2003’te Özgürlük Operasyonu başlatmıştır. Bunun ardından ABD, teröre destek veren ülkeleri kitle imha silahlarına sahip olmaya çalışan devletler olarak değerlendirerek sonraki operasyonların onlara yapılacağı sinyalinin vermiştir (Arı, 2010: 109-113). ABD sergilemiş olduğu bu saldırgan tavrıyla Ortadoğu ve Doğu Asya ülkelerini kontrol altına alıp sahip oldukları enerji kaynaklarını kullanmak, Rusya ve Çin gibi yeniden tehdit yaratabilecek güçlerin kuvvetlenmesini engellemek ve onları ABD çıkarlarına uygun bir düzene getirmeye çalışmaktadır.

ABD bu dönemde Rusya ile ilişkileri geliştirme yoluna gitmiş ve terörle mücadele kapsamında Karadeniz’i bir üs olarak kullanmayı amaçlamıştır. Böylece hem Ortadoğu’ya yapacağı operasyonlar için üsse sahip olmuş olacak hem de enerji nakil yollarında kontrol sağlayabilmiş olacaktır. Bu amaçla ABD, ulusal güvenlik stratejileri çerçevesinde silahlı kuvvetlerini Doğu Avrupa’ya doğru kaydırmıştır. Polonya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan’ı temel yerleşim yerleri olarak planlamış ve Karadeniz’de üsler elde etmiştir (Karaman, 2006). Ancak ABD’nin NATO aracılığıyla ve terör bahanesiyle Karadeniz’e bu kadar yerleşmesi ve bölgede aktör haline gelmesine Rusya daha fazla sessiz kalamayacaktır. Bu yüzden Rusya ve ABD arasındaki iyi ilişkiler kısa süreli olmuştur.

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Karadeniz'deki temel politikası, Rusya Federasyonu'nun etkisini azaltarak, bölgedeki güç boşluğunu kendi lehine çevirmektir. Bu durum 11 Eylül saldırıları sonrasında da değişmemiştir. 11 Eylül öncesi demokratikleştirme söylemi çerçevesinde bölge ülkelerine yapılan destek ve yardımlar devam etmiştir. Bu bakımdan ABD, AB ile ittifak kurmuş, bölgeye çeşitli plan ve programlarla destek olmaya devam etmişlerdir. ABD'nin Karadeniz'e yönelik temel hedeflerinden biri Karadeniz'de kalıcı olarak konuşlanmaktır. Bu amaçla Romanya ve Bulgaristan'da üs kurma faaliyetlerini hayata geçirmeye çalışmıştır. Bu üsleri edinmenin amacı bir yandan Ortadoğu'ya yapılacak operasyonlarda bölgeyi üs olarak kullanmakken diğer yandan da Kafkasya coğrafyasını ilgilendiren bir hamledir. Böylece ABD hem Ortadoğu gibi bir enerji kaynağı merkezinin kontrolünü hem de enerji transfer güzergahını kontrol etmiş olacaktır. ABD'nin Karadeniz'e yayılma denemelerinde ikili ilişkilerle kurulan anlaşmaların yanında bir de NATO vardır. Bölgede güvenliğin sağlanması, terör ve kaçakçılığın engellenmesine yönelik çalışmalarda NATO, KADİGG ve KUH gibi güvenlik oluşumlarına kendi kuvvetlerinin katılımını da istemektedir (Özarlan, 2012). Bunun yanında 11 Eylül sonrası Akdeniz'de NATO'ya bağlı gerçekleştirilen "Etkin Çaba Harekati" operasyonunun da Karadeniz'e taşınması isteğinde olmuştur.

Karadeniz'de ABD için bir diğer önemli konu da enerjidir. Enerji nakliyatı ve güvenliği enerjiye olan ihtiyaç doğrultusunda artmaktadır. Kafkasya ve Ortadoğu enerji kaynaklarının bir kısmı Türk Boğazları ve Rusya üzerinden Batı'ya ulaşmaktadır. Ayrıca Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru hatları da Karadeniz'in önemini arttıran faktörlerdir (Özarlan, 2012). Bu enerji hatları her ne kadar kullanıcıları olan Avrupa için önemli olsa da ABD için ayrı bir öneme sahiptir. Bu hat üzerinde istikrarlı bir nakliye sistemi kurulması hem dünya piyasasındaki enerji fiyatları kontrolünde OPEC'e iyi bir alternatif olması bakımından hem de Rusya'nın piyasadaki tekel etkisinin azaltılabilmesi açısından önemlidir. Bunun yanında bölgenin aynı zamanda terörizm, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı için de kullanılması özellikle 11 Eylül sonrasında bölgeye olan ABD ilgisini arttırmıştır. Bu analizlerden de

görüldüğü gibi Soğuk Savaş sonrasında da 11 Eylül sonrasında da ABD çeşitli hamlelerle sürekli bir şekilde Karadeniz'e yerleşme çabası içindedir.

11 Eylül 2001 terör eylemleri sonrasında NATO, Soğuk Savaş sonrası dönemde üstlendiği yeni sorumluluğun da bilinciyle, uluslararası terörizmle mücadelede küresel işbirliğinin koordinasyonunu sağlayacak uluslararası bir örgüt olarak kendisini göstermeye çalışmıştır. Fakat hem Bosna-Hersek hem de Kosova müdahaleleri esnasında NATO üyeleriyle ABD arasında çıkan fikir ayrılıkları NATO'nun bu misyonu konusundaki eksikliklerini açığa çıkarmıştır. Bu eksikliklerin giderilmesi ve barışın tesisi kararlılığının ortaya konduğu 21-22 Kasım 2002'de düzenlenen Prag Zirvesi NATO'daki dönüşümü gösteren bir buluşma olmuştur. NATO daha öncesinde ilan ettiği Stratejik Konsept ile her ne kadar yeni görev ve sorumluluklar belirlemişse de bu zirvede alınmış olan kararlar NATO'nun varlığını sürdürmedeki net tavrını ortaya koymuştur (Yaman, 2006). Bu kapsamda düzenlenen bu zirvede başlıklar küresel eklentiler bağlamında biçimlendirilmiş ve yeni üyelerin katıldığı bir zirve görüntüsü yani genişleme yerine dönüşüm ve güvenlik ön plana alınmıştır. Ancak yine de ihtiyaç duyulan her yerde yeni risk ve tehlikelerle başa çıkabilmek adına NATO'nun kapasitesinin büyütülmesi gerekliliği üstünde durulmasına karar verilmiştir (Yaman, 2006).

Prag Zirvesi'nde, NATO liderlerinin onayladıkları önlemler ve girişimler paketi NATO'nun uluslararası terörizmle mücadeleye yönelik yeni bir yapılanma sürecine girişini onaylar niteliktedir. NATO tarihinin en büyük genişleme davetinin ardından gerçekleştirilen açıklamada NATO'nun kapılarının Avrupa'nın diğer demokratik ülkelerine de sonuna kadar açık olduğu belirtilmiştir (Şahin, 2016: 184).

NATO 2004 İstanbul Zirvesi bir önceki Prag Zirvesi'nde üyeliğe davet edilen Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya ülkelerinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Zirve için seçilen yer ve tartışılan konular bakımından İstanbul Zirvesi NATO'nun gündemine girmeye başlayan alanlarla ilgili konuların ele alındığı bir toplantı olmuştur (Şahin, 2016: 184). Prag Zirvesi'nde alınan kararların ardından İstanbul Zirvesi'nde

yedi yeni üyenin katılımı NATO'nun genişleme ve dönüşümü bakımından kat ettiği yolu göstermektedir.

2006 Riga Zirvesi'ne gelindiğinde temel konu Afganistan'daki sıcak çatışmaya NATO askerlerinin katılma teklifi olmuş ve Fransa, Almanya, İspanya ve İtalya'dan bölgeye asker göndermesi istenmiştir. 2008'e kadar eksiklerin giderilmesi ve Afgan güçlerinin kontrolü ele almaları sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca NATO'nun günün şartlarına uymaya çalıştığına en önemli göstergelerinden biri olan ve kısa sürede dünyanın her yerinde operasyona katılma kapasitesine sahip olması öngörülen Acil Mukabele Gücü'nün (NRF) tam olarak işlevsel hale geldiği de bu zirvede açıklanmıştır (Varlık, 2012). İlk kez eski Sovyet topraklarında yapılan bu toplantı bu bakımdan sembolik bir öneme sahiptir. Bu zirvedeki bir diğer gelişme ise Bosna-Hersek, Sırbistan ve Karadağ'ın BİO'ya katılmaları yönündeki davettir. Zirve sonunda kabul edilen "Kapsamlı Siyasi Yönerge"de terörizm, kitle imha silahları ve enerji kaynaklarının taşınması yönünde NATO'nun karşılaşılabileceği sorunlar dile getirilmiştir ve ABD "küresel işbirliği" söylemiyle NATO'yu bir dünya örgütü haline getirmeye çalışmıştır (Karaosmanoğlu, 2014).

2008'e gelindiğinde ise NATO, 26 üyesinin yanında 23 BİO üyesinin ve üye olmayıp NATO'ya destek veren Avustralya, Güney Kore, Yeni Zelanda, Japonya ve diğer ülkelerin katılımıyla tarihinin en kapsamlı zirvesi olan Bükreş Zirvesi yapmıştır. Zirvenin konuları arasında 2006 Riga Zirvesi'nde alınan kararların incelenmesi, genişleme ve NATO'nun geleceği olmuştur. Daha önemlisi ise Hırvatistan ve Arnavutluk üyeliğe davet edilmiştir (Şahin, 2016: 189). Böylece NATO planladığı gibi eski Sovyet coğrafyasında yayılma politikasını özellikle Doğu Avrupa nezdinde neredeyse tamamlamıştır. Ancak NATO'nun Ukrayna ve Gürcistan'ın da üyelik durumlarını gündeme getirmesi olayların akışını değiştirmiştir. Rusya genişlemeye karşı daha fazla sessiz kalamamış ve önce Gürcistan ardından da Ukrayna krizleri patlak vermiştir.

George W. Bush döneminde gerçekleşen bu genişleme hareketlerinin ABD'ye kazandırdıklarının yanında kaybettirdikleri de vardı. 11 Eylül sonrası Rusya ile gelişen işbirliği bu genişleme ekseninde zarar görmüş ve Gürcistan

krizi Rusya ve Gürcistan'ı savaşın eşiğine getirmiştir. Özellikle 11 Eylül sonrası Afganistan ve Irak müdahaleleri Amerika'ya ciddi bir ekonomik yükün yanında güven kaybı da getirmiştir. Bush yönetiminin önce Büyük Ortadoğu Projesi ardından Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi olarak adlandırdığı projelerde Fas'tan Orta Asya'ya kadar olan İslam coğrafyasında istikrarı sağlama, demokrasiyi yerleştirme ve terörü bitirme çalışmaları da sonuç vermemiş aksine terörü daha da tırmandırmıştır (Karakaya, 2015). Böylece Bush dönemi sonlanırken kendinden sonraki yönetime de ekonomik kriz, siyasi güvensizlik, Rusya ile bozulan ilişkiler ve Ortadoğu başarısızlığı gibi ciddi sorunlar bırakmıştır.

2.1.2.2. Barack Obama Dönemi

2009 yılında ABD Başkanı Barack Obama göreve başladığında ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştı. Afganistan ve Irak müdahalelerindeki başarısızlıkla sarsılan liderlik rolü, artan Amerikan karşıtlığı, iç ekonominin yanında dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz gibi konularla mücadele etmek Obama yönetimine kalmıştı artık. Elbette bütün bu sorunlar Obama'nın önceki döneme göre farklı politikalar takip etmesini gerekli kılıyordu (Öztürk, 2009).

Obama yönetiminin 2010 yılında yayınladığı "Ulusal Güvenlik Stratejisi"nde de bu duruma yönelik ifadeler yer verilmiş ve bu dönemin önceki dönemlerden farklı olacağı sinyalleri verilmiştir. Belgedeki önceliklere bakıldığında da bu hedefleri görmek mümkündür. Burada ABD'nin güvenlik stratejisi, ABD liderliğinin yeniden canlandırılması, ABD'nin refahının gelişmesine ve bunun küresel refahla bağlantısına vurgu yapılmaktadır. Bu dönemde uluslararası kuruluşların daha fazla ön planda olması istenmektedir. Böylece ABD hem ekonomik yükü hem de sorumluluğu paylaşmış olacaktır. Ayrıca ABD uluslararası örgütlerin modernleşmesini istemekte ve buna liderlik edebileceğini de dile getirmektedir (National Security Strategy, 2010). Yani ABD, Obama ile birlikte her ne kadar işbirliğine açık ve yumuşak bir politika benimsediye de yine de gücü elinde tutma arzusunda.

Belgede Amerikan çıkarları dört ana başlık altında sayılmaktaydı: "ABD vatandaşlarının ve müttefiklerinin güvenliğinin sağlanması için imkan

sağlayan güçlü ve yenilikçi bir ABD ekonomisi, bütün dünyada evrensel değerlere saygı duyulması, güçlü bir işbirliği oluşturarak küresel rakip veya teröre karşı barışı sağlamanın yanında ülke güvenliklerini ve fırsatları teşvik eden sistemin ABD liderliğinde sağlanması.” Ayrıca bu hedeflere ulaşılması için de güvenlik, uluslararası düzen, refah ve evrensel değerlere vurgu yapılmıştır (National Security Strategy, 2010). Obama’nın ilk döneminde terörle özellikle El-Kaide ile mücadelede önemli bir yol alınmış, Çin ve Rusya ile ilişkiler düzeltilerek iyi bir seviyeye getirilmiştir. Stratejik Silahların Sınırlandırılması Anlaşması onaylanmış (New START), İran’a yönelik BM’de sert yaptırımlar kaldırılmış ve ABD’nin Irak’tan çekilmesi gibi başarılar elde edilmiştir. Fakat diğer yandan İslam ülkelerinde Bush döneminin bıraktığı etki yeterince giderilememiş, İsrail-Filistin barışı konusunda somut bir sonuç elde edilememiş, Kuzey Kore ve iklim değişikliği gibi konularda da yeterli başarı sağlanamamıştır (Karakaya, 2015).

Kasım 2010’da Lizbon’da toplanan NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi’nden sonra yayınlanan Sonuç Bildirgesi ve Stratejik Konsept Belgesi, 2020’ye kadarki süreçte NATO’nun takip edeceği politikalarla ilgili temel bir çerçeve belirtmiştir. Bu genel çerçevede “Kolektif Savunma, Kriz Yönetimi ve Güvenlik İşbirliği” gibi temel konular üzerinde uzlaşa sağlanmıştır. Bu başlıkların yanında bir diğer önemli başlık ise NATO’nun kriz yönetimlerine vermiş olduğu desteğin artırılmasına yöneliktir. Bu bağlamda Avro-Atlantik bölgesine ve bu bölgenin dışında NATO, diğer aktör ve uluslararası örgütlerle beraber davranarak politik, sivil ve askeri anlamda kriz yönetim vasıtalarını kullanarak çözüm üretmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede BM, AB, AGİT gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmayı amaçlamıştır (Şahin, 2016: 191).

Zirvede ayrıca uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için Rusya ile işbirliğinin önemine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda Avrupa konuşlu nükleer silah sayısı büyük ölçüde azaltılmıştır. Ayrıca bu başlıkların yanında siber tehditlerle mücadele, enerji ulaşımı ve tedarikinin güvenliği, sağlık riskleri, iklim değişiklikleri gibi konular da NATO’nun gündemine alınmıştır. Ancak 2009 yılında Hırvatistan ve Arnavutluk’un NATO’ya üye olmaları, Arap Baharı süreciyle ortaya çıkan Suriye Krizi ve Ukrayna Krizi gibi

nedenlerle Rusya ile ilişkiler düzelmemiş aksine daha çok bozulmuştur (Şahin, 2016: 192).

2012 Chicago Zirvesi, NATO üyesi 28 ülkenin yanında 60 kadar ülke ve kuruluşun katılımıyla gerçekleşmiştir. Zirvenin temel konuları uluslararası ekonomik kriz, Arap Baharı'yla bozulan bölgesel güvenlik, Afganistan, açık kapı uygulaması ve savunma yapısının gözden geçirilmesi gibi başlıklardan oluşmaktadır. Bunun yanında NATO'nun Balkan topraklarında güvenlik ve istikrarın sağlanması için bölgede bulunmaya devam edeceği açıklanmıştır (Şahin, 2016: 193).

2014 Galler Zirvesi bölgesel gelişmeler açısından önemli başlıklarla toplanmıştır. Bölgesel olarak başlayan Ukrayna Krizi'nin zamanla küresel bir hal alması buna paralel olarak Rusya ile ilişkileri tırmandırmıştır. Diğer bir önemli konu ise Ortadoğu bölgesinde ortaya çıkan ve zamanla uluslararası kamuoyunu tehdit eder hale gelmiş IŞİD terör örgütüdür. Bu konulara istinaden NATO'nun kapasite ve yeteneklerinin artırılması ve doğu sınırlarının güçlendirilmesi zirvenin ana konuları olmuştur. Öyleki zirvenin sonucunda yayınlanan 16 bölümlük bildiriye "Yeni Güvenlik Ortamına Yönelik Hazırlık Eylem Planı ve Rusya Federasyonu-Ukrayna Krizi" olarak özel başlık açılmıştır. Bu da NATO yapısının bu iki konuya verdiği önemi göstermektedir (Alagöz, 2014).

Ukrayna Krizi ve IŞİD terör örgütünün faaliyetleri sonucunda Suriye'de de oluşan krizden dolayı Rusya ve Avrupa-ABD-NATO ilişkileri iyice gerilmiştir. Ukrayna'da eski Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in AB ile işbirliği anlaşmasını reddetmesi üzerine iktidar karşıtı gösteriler başlamış ve Viktor Yanukoviç ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Rusya yanlısı Yanukoviç'in ardından Batı yanlısı Arseniy Yatsenyuk iktidara gelmiştir. Rusya, Ukrayna'nın Batı etkisine girmesini engellemek ve Sivastopol'daki deniz üssünü korumak için Arseniy Yatsenyuk iktidarının Rusça konuşan halkın haklarını çiğnediğini iddia etmiştir ve yapılan referandum sonucunda Kırım halkının büyük çoğunluğunun olumlu oy kullanması sonucunda Rusya Kırım'ı ilhak etmiştir (Gafarlı, 2014a).

Rusya ayrıca NATO'nun genişlemesini ve Avrupa'daki füze kalkanı projelerini kendisine tehdit görüp Ukrayna ve Gürcistan'ın olası NATO üyeliğine şiddetle karşı çıkmaktaydı. Gürcistan ve Kırım'da görüldüğü gibi bunu engellemek için sıcak çatışmayı dahi göze almıştı. Rusya'nın Kırım'ı ilhakının ardından NATO/ABD, Rusya ile tüm askeri ve sivil işbirliğini askıya almış ve AB ile birlikte Rusya'ya yaptırımlar uygulamışlardır.

Barack Obama'nın Başkan seçildikten sonra ilk olarak Mısır ve Türkiye'yi ziyaret etmesi onun döneminde ABD dış politikasının ekseninin Ortadoğu ağırlıklı olacağı tahminlerini beraberinde getirmiştir. Fakat Tunus'ta başlayıp Mısır, Libya, Yemen ve ardından Suriye'ye sıçrayan Arap Baharı olarak adlandırılan halk hareketlerinin başlaması bölgede büyük bir güvenlik sorunu oluşturmuştur. Olayların başladığı dönemde gerek ABD gerek Avrupa ülkeleri gerekse de Rusya duruma hazırlıksız yakalanmış ve başta nasıl bir politika izleyeceklerini bilememişlerdir. Özellikle ABD'nin başlangıçta bu olaylara çekimser tavır takınması bazı çevrelerce eleştiriye maruz kalmış ve Barack Obama'nın bu kararsızlığı eleştirilmiştir. Ancak oluşan kargaşa ortamında IŞİD gibi terör örgütlerinin ortaya çıkması ve özellikle halk hareketlerinin Suriye'ye sıçraması sonrasında Rusya ve ABD'nin aktif taraf seçmesi iki ülkeyi karşı karşıya getirmiş ve ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Özellikle Rus uçağının bir NATO ülkesi olan Türkiye tarafından Kasım 2015'te düşürülmesi ilişkilerin iyice gerilmesine sebep olmuştur. Ardından yapılan müzakereler sonucunda bir geçiş hükümetinin kurulması ve sürecin böyle devam edeceği gibi bir karara varılmışsa da Ukrayna ve Suriye krizleri hala daha sıcaklığını korumakta ve her an yeni gelişmelere açık bir halde durmaktadır (Akçay ve Akbal, 2013).

Barack Obama gerek Ukrayna konusunda gerek Arap Baharı döneminde ve gerekse de Suriye konusunda Rusya kadar sert politikalar yürütmemiştir. Bu da akıllara Barack Obama'nın tutarlı bir stratejisi olup olmadığı sorusunu getirmiştir. ABD'nin bu çekimser diplomasiyi tercih eden tarzı kimi çevrelerce eleştiriye maruz kalmıştır.

Ukrayna krizi konusunda ABD'nin nasıl bir tavır takındığı kafaları karıştırmıştır. Krize Rusya'nın müdahalesi hatta kimi çevrelerce asker

bulundurduğu iddialarının yanında Kırım'ı uluslararası hukuku yok sayarak ilhak etmesine karşılık ABD'nin destek olduğu varsayılan tarafa yeterince destek olmadığı, sadece Avrupa'yı Rusya'ya karşı yaptırım uygulamaya zorlaması ABD politikasının tutarsızlığı olarak yorumlanmıştır. Keza Suriye konusunda da inisiyatifi Rusya'ya kaptırması ve bu durum Rusya'yı daha da cesaretlendirmiştir (Yalçın, 2015).

Barack Obama ayrıca Irak ve Afganistan'da askerleri çekmeyi planlamış ve askerlerinin bir kısmını çekmiştir. Bölgede kara askeri bulundurmamak yerine daha çok insansız hava araçlarına dayalı bir sisteme geçmiştir. Arap Baharı, Ukrayna Krizi, Suriye Krizi gibi konularda Obama yönetimi mümkün olduğu kadar esnek ve çok taraflı bir politika benimsemiştir. Libya müdahalesinde Irak'tan farklı olarak koalisyon ülkeleriyle beraber hareket etmiş ve ABD'yi George Bush döneminde oluşmuş olan tek taraflı müdahalede bulunan ülke imajından kurtarmaya çalışmıştır. Suriye konusunda da yine müttefiklerinin şiddetli arzusunun tersine askeri bir müdahaleden uzak durmuş, her ne kadar Rusya ile ilişkiler kötü de olsa ciddi bir operasyona kalkışmadan yine çok taraflı diyaloglar yoluyla sorunu çözmeye çalışmıştır (Yalçın, 2015).

Ortadoğu'daki mevcut durumun ABD çıkarlarına çok da aykırı olmadığını iddia etmek mümkündür. ABD'nin istemediği rejimler yine ABD'nin istemediği IŞİD gibi terör örgütleriyle savaşmaktadır. Böylece ABD Obama ile birlikte hem yumuşak güç politikasıyla prestij kazanmaya çalışmış hem de bölgeye çok fazla müdahil olmadan istediklerini elde etmiştir denebilir. Obama başkanlık seçimi sürecinde bahsetmiş olduğu yumuşak güç ve diyalog yolunu tercih etmiş, ciddi krizleri bitiremeye de ciddi çatışmaların çıkmasını engellemiştir.

2.2. Rus Dış Politikası

2.2.1. Boris Yeltsin Dönemi

Sovyetler Birliği'nin Aralık 1991'de dağılmasından sonra Rusya Federasyonu önemli bir aktör olarak uluslararası alanda kendisine yer edinmiştir. Sovyetlerin varisi olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde

daimi üye olmuş ve veto hakkına sahip olmuştur. Daimi üyelik ve veto yetkisinin yanında sahip olduğu nükleer güç de bu rolü edinmesine katkı sağlamıştır. Bu süreçte başta ABD olmak üzere Batı ile siyasi ve ekonomik alanda ilişkilerini geliştirme yoluna gitti. Bunun sonucunda 1990'ların başında uluslararası arenada iyimser bir hava oluştu. Öyle ki çatışmalarla ilerleyen bir tarihin artık ideolojik çatışmalar olmadığı için ilerleyemeyeceğini ve tarihin sonuna geldiğini iddia eden görüşler dahi ortaya çıktı (Ceylan, 2006).

Ancak iyimser havanın içinde belirsizlik içeren durumlar da vardı. Örneğin, Sovyetlerin dağılmasıyla Varşova Paktı da dağılmıştı. Buna karşılık NATO'nun dağılıp dağılmayacağı ya da yoluna nasıl devam edeceği ve eski Sovyet ülkelerinin özellikle Rusya'nın birliğe üye olup olmayacakları belirsizliğini koruyordu.

İki kutuplu denge sayesinde belli bir istikrara sahip olan Balkanlar ve Kafkasya, Sovyetler dağıldıktan sonra otoritenin yokluğunda ve öncesinden ertelenegelen sorunlardan dolayı savaş alanına dönüştü. Balkanlar'da Hırvatistan ve Slovenya'nın çatışmalar sonucunda Yugoslavya'dan ayrılması, Bosna-Hersek'in bunu takip etmesi bölgeyi kanlı bir savaşın içine sürükledi (Cretu, 2006). Öte yandan Kafkasya'da Ermenistan ve Azerbaycan arasında Dağlık Karabağ sorunu, Gürcistan'da Güney Osetya ve Abhazya sorunları ve Çeçenistan sorunu da bu bölgeyi savaşa sürükledi (İrge, 2005).

Avrupa ile Orta Asya bölgeleri arasında stratejik bir geçiş noktası olan Rusya için de bu iki bölge hayati önem taşımaktadır. Ancak buna rağmen Kafkaslar'da meydana gelen olaylara Batılı devletler doğrudan müdahil olmamış ve aktif taraf tutmaktan sakınmışlardır. Bunun yerine daha çok çatışmaların şiddetini düşürmek ve arabulucu olmak istemişlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası travmanın etkisinde olan Rus askeri ve siyasi yapılarının Soğuk Savaş süreci boyunca oluşturmuş oldukları ekonomik, sosyal, kültürel ve askeri ilişkileri temelden sarsabilecek politikalar izledikleri takdirde kendilerine karşı sert karşılık verebileceği endişesi söz konusuydu. Dolayısıyla enerji kaynakları bakımından zengin bir bölge olmasına rağmen Batılı devletler Güney Kafkasya konusundaki politikalarında Rusya ile karşı karşıya gelmemek için dikkatli olmuşlardır (Kıbaroğlu, 2000).

Fakat Balkanlar'da gelişen olaylarda Rusya ile Batı arasında Kafkaslar'daki gibi ılımlı bir tavır olmamıştır. Ruslar ile güven ve güvenlik sorunu yaşayan Almanya'nın doğu ve batısının birleşmesiyle kendine olan güveninin artması ve Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan'ı yanına çekmek suretiyle Rusya ile arasına kendini güvence altına alacak bir tampon bölge oluşturmak istemesi sonucunda NATO doğuya doğru genişlemiştir. Bunun yanında Rusya'ya yakın olan Yugoslavya Federasyonu'nun Almanya'nın etkisi sonucu Slovenya ve Hırvatistan ile dağılma sürecine girmesi sonucunda bir Doğu-Batı gerginliği yaşanmıştır (Kıbaroğlu, 2000).

Bir yandan ekonomik ve siyasi olarak gelişen Almanya'nın Avrupa Birliği politikalarını etkilemesi ve doğuya doğru genişleme çabası diğer yandan ABD'nin bölgedeki güvenlik zafiyetlerini gidermek ve bölgede etkin olmak için NATO aracılığıyla yayılmayı politika haline getirmesi bölgede Rusya ile ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Nitekim 1999'da Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan NATO'ya üye olmuşlardır (Kesgin, 2009: 29). Aynı zamanda Kosova olaylarının da aynı döneme denk gelmesi Rusya ve Batı arasındaki güven ilişkisini iyice zayıflatmıştır (Yapıcı, 2007: 1452). Rusya Federasyonu da bu gelişmeler karşısında kendi güvenlik gereksinimlerini karşılamak amacıyla politika ve doktrinler üretmiştir.

Bu bakımdan Rus politikalarına bakıldığında 1993'teki "Yakın Çevre Doktrini" dikkat çekmektedir. İç ve dış konjonktüre göre şekillenen bu doktrin sürekli gözden geçirilmiş, Rusya'nın sahip olduğu nükleer kapasitesini ön plana çıkararak bir ulusal güvenlik belgesi ve askeri doktrin halini almıştır. Ancak içerde ve dışarda cereyan eden olaylara bağlı olarak bu belge zamanla pek çok kez değişikliğe uğramıştır. 1997'de Boris Yeltsin tarafından onaylanan Ulusal Güvenlik Konsepti, Kosova ve Çeçenistan olaylarıyla birlikte Vladimir Putin'in de içinde olduğu bir grup tarafından tekrar değiştirilerek son şeklini almıştır (Kıbaroğlu, 2001).

Sovyet dış politikasının en belirgin özelliği ideolojiye dayalı olmasıydı. Komünizm ile kapitalizm arasındaki mücadele uluslararası politikanın temel karakteristiği haline gelmişti (Armaoğlu, 1992: 3). Sosyalist sistem, 1980'li

yıllarla birlikte bir değişim sürecine girdi. Bu bağlamda Rus dış politikasındaki değişim Mihail Gorbaçov ile başladı. Gorbaçov'un yenilikçi düşünceleri, Rusya Federasyonu'nun ilk yıllarına da damgasını vurmuştur.

Soğuk Savaş'tan sonra küresel bir rol oynayamayacağını anlayan Rusya, yüzünü Avrasya'ya çevirmiştir. Bu yüzden, Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika gibi uzak çevreler yerine ilk etapta "Yakın Çevre" olarak nitelediği eski Sovyet ülkelerine yönelmeyi tercih etmiştir (Dağı, 2002: 171). Bir bakıma Batı'dan itildiğini düşünen Rusya kendini doğuya yönelmek zorunda hissetmiştir. Yeni girilen bu dönemde Boris Yeltsin ve ekibi, Rusya'nın bir an önce uygar dünyaya eklememesi gerektiğini aksi halde Rusya'nın üçüncü sınıf bir ülke olacağını ve bunun da Rus halkına ihanet olduğunu düşünüyordu. Bu süreçte hazırlanan "Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Konsepti" Rusya'nın NATO'nun yakın çevresine doğru muhtemel genişlemesine ilişkin tavrı konusunda fikir veren bir belgedir. Belgede yer alan, SSCB'nin nükleer silahlarının Rusya'ya taşınmasının sağlanması, Rusya'nın arka bahçesindeki çatışmaların kontrolü ve yakın çevresindeki Rus halkının haklarının güvence altına alınması, yakın çevre politikası bağlamında önem teşkil etmektedir (Purtaş, 2005: 138).

"Yakın Çevre" kavramını, Ruslar 1990'lı yıllardan itibaren eski Sovyet topraklarına atfen kullanmaya başlamışlardır. Rusya yakın çevre stratejisi ile eski Sovyet Cumhuriyetlerini hala kendisinin bir parçası olarak gördüğünü göstermiştir. "Yakın Çevre" politikası genel olarak Rusya'da memnuniyetle karşılanırken, reformistler tarafından ise Batı ile entegrasyonun önünde bir engel olarak görülmüştür (Purtaş, 2005: 140). Eski komünistler ve milliyetçiler ise bu politikaya sıkı sıkıya bağlanmıştır. Bu konu bir iç siyaset malzemesi haline gelmiş, Avrasyacılar kendilerini yakın çevre ile özdeşleştirmişlerdir.

Yakın Çevre'yi sahiplenmenin ilk örneği 1992'de Moldova'da yaşanmıştır. Moldova'daki çatışmalar sırasında Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Yeltsin Moldova'ya müdahaleyi dile getirmiştir. Bu söylem Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasını yeniden kendine bağlama arzusu olarak okunmuştur. Boris Yeltsin 1992'de "Yakın Çevre"ye ilişkin yeni bir kurumu "Dış Politika ve Savunma Komisyonu"nu kurarak, yakın çevreye ilişkin politikaların koordinasyonunu Dışişleri Bakanlığı'ndan almış ve bu komisyona vermiştir

(Purtaş, 2005: 141). Bu durumun Rus dış politikasında iki başlılığa sebep olduğu söylenebilir. Ancak ikilem sadece buna bağlı değildir. NATO'nun genişleme politikasına Rus Dışişleri Bakanlığı ılımlı bakarken, Rus Savunma Bakanlığı, Bağımsız Devletler Topluluğu'nu askeri bir birlik haline getirebileceklerinden bahsedip sert ve olumsuz bir yaklaşım sergilemiştir (Derman, 2016).

Batı'nın Doğu Avrupa'ya verdiği ekonomik ve siyasi destekle birlikte karşılıklı ticari ilişkilerden dolayı Rusya bu ülkelerde nüfuzunu korumakta zorlanmıştır. Aynı zamanda Kafkasya'daki yeraltı kaynaklarından dolayı da ABD ve Batı'nın Güney Kafkasya'ya olan ilgisi, Rusya'nın bu bölgede de rahat hareket etmesinin önünde bir engel oluşturmuştur. Rus siyasal eliti bölen bir diğer konu da budur. Reformistler, Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya'da Batı ile mücadelenin bir yarar sağlamayacağını yanında Batı ile entegrasyon sürecine zarar verdiğini de ileri sürmektedirler. Diğer taraftan Avrasyacı kanat ise duruma ekonomiden ziyade jeopolitik açıdan bakmıştır. Avrasyacılar, yakın çevrenin hangi bölgesi olursa olsun kontrol altında tutulmalı ve NATO'nun yayılması engellenmelidir görüşündedir (Kesgin, 2009: 34). 23 Nisan 1993'te yayınlanan "Dış Politika Doktrini" ile Kasım 1993'teki "Savunma Doktrini" bu politikaları açıkça ortaya koymuştur. Rusya bu belgelerle hayati bir öneme sahip olan yakın çevresini korumayı milli bir politika edinmiş ve bunu koruma hakkı olduğunu dile getirmiştir (Purtaş, 2005: 142).

Yakın çevre politikası üzerinden, BDT ülkeleri arasındaki eşitliğin sağlanması ve korunması, Rusya'nın güvenliğini tehdit eden terör hareketlerinin önlenmesi, BDT sınırlarının korunması, bu devletlerde yaşayan Rus halkının haklarının korunması, insan hakları ve özür lüğün teminat altına alınması ve bölgedeki Rus askeri üslerinin varlıklarını devam ettirmesi gibi amaçlar hedeflenmiştir. Rus dış politikasında eski SSCB toprakları hayati çıkar sahası olarak kabul edilmiş, burada yaşayan yaklaşık 25 milyon Rus vatandaşın hakkının korunması Rusya'nın hem görevi hem de hayati çıkarı olarak kabul edilmiştir. Bu değişimin ortaya çıkmasında ABD'nin Rusya merkezli politikasının yanında NATO'nun yayılma politikası da etkili olmuştur (Sönmez, 2015).

Rusya’da Aralık 1995 parlamento seçimlerinde Komünist Parti’nin birinci olarak çıkması ve aşırı milliyetçi Vladimir Jirinovsky’nin partisinin ikinci gelmesi Avrasyacıların parlamentoda çoğunluğu sağlamalarına sebep olmuştur. Bunun üzerine Yeltsin, Dış İstihbarat Servisi Başkanı Yevgeny Primakov’u Dışişleri Bakanı olarak atamıştır. Böylece Rusya’da Avrasyacılar yönetimde söz sahibi olmuştur. Bununla birlikte büyük güç olma ideolojisi yeniden resmi ideoloji halini almıştır (Purtaş, 2005: 155).

Avrasyacılar Rusya’nın Batı ile iyi ilişkiler kurmak adına ülkenin tarihi ve kültürel kimliğine aykırı politikalar yürüttüğünü düşünmüşlerdir. Onlara göre Rusya dış politikasında ağırlığı Batı’ya değil yakın çevresine vermeliydi. Avrasyacılar ve Atlantikçiler arasındaki bu temel görüş farkı Yakın Çevre politikasının nasıl oluşacağına yöneliktir. Avrasyacılar yönetimde etkin olduktan sonra BDT devletlerine özel bir önem vermişlerdir. Hatta BDT politikaları için özel bakanlık bile tahsis etmişlerdir (Kesgin, 2009: 35). Avrasyacılar yakın çevre bağlamında BDT’yi Rusya’nın bir parçası olarak kabul etmiş ve bu topraklara yaklaşılmasını tehdit olarak algılamıştır. Rusya yakın çevre bağlamında sadece BDT ülkeleriyle değil başka ülkelerle de ilişki kurmuştur. Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın da katılımıyla “Şangay Beşlisi”ni kurmuştur. Bunun yanında İran ile de yakın temasa geçilmiştir. Bu ilişkilerin temel amaçları arasında ABD’nin NATO aracılığı ile bölgede etkin olmasını engellemek bulunmaktadır. Bu bağlamda BDT ile yapılan Ortak Güvenlik Anlaşması’nda katılımcı devletlerden herhangi birine yapılan bir saldırıda askeri yardım dahil diğer devletler destek olacaklar ve üye devletler başka bir askeri oluşuma üye olamayacaklardır (Dağı, 2002: 203).

Boris Yeltsin Başkanlık döneminde Batı yanlısı ve Batı’yı model alan bir dış politika takip etmiştir. Yeltsin’nin, “ ABD’nin 200 yıllık demokrasi tecrübesini göz ardı edemeyiz” söyleminin yanında dönemin Rus Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev’in bütün sorunların ancak Batı’nın yardımıyla çözülebileceğini dile getirmesi başta milliyetçi kesim olmak üzere halkın tepkisiyle karşılaşmıştı. Zamanla Avrasyacı ve milliyetçi kesimin yönetimdeki ağırlığı arttı ve Yeltsin dönemi boyunca yaşanan bu iç mücadeleyi Vladimir Putin’in Başkan olmasıyla Avrasyacılar kazanmış oldu (Kamalov, 2008: 4-5).

2.2.2. Vladimir Putin Dönemi

Vladimir Putin devlet başkanı seçildiğinde ilk olarak Rus dış politikasını yeniden gözden geçirmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı İgor İvanov ve dönemin Milli Güvenlik Bakanı Sergey İvanov'un hazırladıkları Rusya Federasyonu Dış Politika Konsepti'nde "21. yüzyılın başındaki uluslararası konjonktür, Rusya'yı çevresindeki gelişmeleri yeniden gözden geçirmeye zorlamakta bundan dolayı da Rus dış politikasının öncelikleri belirlenerek ve eldeki araçlar da kullanılarak bu politikanın hayata geçirilmesi gerekmektedir" gibi ifadeler yer almıştır (Kamalov, 2008: 7). Bu konseptte ayrıca Rusya'nın uluslararası arenadaki konumunu güçlendirmek, çıkarlarını ön planda tutarak dünyadaki gelişmeleri yönlendirmeye çalışmak ve diğer ülkelerdeki Rus halkının haklarını korumak gibi başlıklar yer almıştır.

Diğer bir deyişle Moskova, çok yönlü bir politika izlemeyi amaç edinmiştir. Ancak özellikle NATO ve ABD başta olmak üzere pek çok konuda belirsizlikler sürmektedir. Örneğin, NATO ile işbirliğinin geliştirilmesi, dünyada güvenlik ve istikrarın sağlanması için vazgeçilmez bir unsur olarak görülürken, diğer yandan da Rusya, NATO'nun yayılmacı politikasını kendisine yönelik bir tehdit olarak algılamıştır. Benzer durum ABD ile olan ilişkilerde de söz konusudur (Kamalov, 2008: 7-8). Bölgesel anlamda da Rusya politikalar üretmesine rağmen net bir tavır ortaya koyamamıştır. BDT coğrafyası, Balkanlar, AB ülkeleri Rusya'nın öncelikleri arasında yer almış ancak yine de NATO'nun yayılmasına engel olamamıştır.

Rusya Batı modelinden vazgeçmesi ve AB ile NATO'nun genişlemeye devam etmeleri gibi nedenlerden dolayı bölgede alternatif birliklerin kurulmasını da sık sık dile getirmeye başlamıştır. Bu amaç ile Rusya, Çin ve Hindistan ile işbirliği çabalarına yönelmiştir. Bu konuda ŞİO'nun önemini arttırılması, Avrasya Birliği fikrinin ortaya atılması gibi gelişmeler bu amaçla atılmış olan adımlardır (Kamalov, 2008: 7-8).

1 Ocak 2000'de Vladimir Putin vekaleten Devlet Başkanlığı görevine başlamıştır. Putin görevine başladığında ilk iş olarak Yakın Çevre'ye yönelik politikasını kurumsallaştırmış ve doktrine çevirmiştir. Bu bağlamda 10 Ocak 2000 tarihinde "Ulusal Güvenlik Konsepti"ni, 21 Nisan 2000'de "Askeri

Doktrini” ve 28 Haziran 2000’de “Dış Politika Konsepti”ni yürürlüğe koymuştur. Bu doktrin ve konseptler Putin’in 2008 yılına kadar izleyeceği bölgesel ve küresel politikaları belirlemiştir. Bu politikalar arasında yakın çevreyle siyasi, ekonomik ve askeri işbirliği sağlamak ve geliştirmek yer almıştır (Büyükkakıncı, 2004: 150-160).

10 Ekim 2000 tarihinde Tacikistan “Gümrük Birliği”ne ve “Tek Ekonomik Alan Anlaşması”na üye olmuştur. Yine aynı tarihte Rusya’nın önderliğinde “Avrasya Ekonomik Topluluğu” kurulması anlaşmasına varılmıştır. Böylece Putin, Orta Asya’yı ekonomik olarak Rusya’ya bağlayacak olan oluşumun temellerini atmış oldu. Bunun yanında 26 Mart 2001’de “Hazar Boru Hattı Konsorsiyumu” resmi olarak açılmıştır (Erol ve Amirbek, 2014). Bu hattın devreye girmesi Rusya açısından büyük bir jeopolitik başarı olmuştur. Rusya bu çalışmalarla bölgeyle hem ilişkilerini geliştirmiş hem de bölgeyi kendi içinde kalkındıracak projelerle devletlerin NATO ve AB’nin çekim alanına girmelerini durdurmaya çalışmıştır.

Putin’in iktidara gelmesiyle dış politikada daha etkin politikalar üretilmiş ve Rusya’yı güçlü bir aktör yapacak olan bölgesel çalışmalara imza atılmıştır. Putin ekonomik işbirliğinin yanında güvenlik alanında da çalışmalar yapmıştır. Bu bakımdan 7 Ekim 2002’de Rusya önderliğinde “Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü” (KGAÖ) Anlaşması’na varılmıştır. Örgütün hedef ve amaçları olarak: Dünya barışının, uluslararası ve bölgesel güvenliğin sağlanması, üye devletlerin bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüğünü korumak, uyuşturucu kaçaklığı, uluslararası organize suçlar, terörizm ve dini aşırıcılığa karşı ortak mücadele yer almıştır. Üye ülkelerin birine yapılan saldırının diğerlerine de yapılmış sayılması ve böyle bir durumda gerekli askeri desteğin verilmesi gibi maddeler de örgütün amaçları arasında ifade edilmiştir (Erol ve Amirbek, 2014).

Putin’in iktidara gelişiyle birlikte iç yönetimdeki Atlantikçi ve Avrasyacı mücadelesinin kazanımı da belli olmuştur. Avrasyacılar gibi düşünen Putin gerek askeri doktrinlerinde gerekse de 2003’te yayınlanan Savunma Raporu’nda NATO, ABD ve AB’nin Doğu ve Orta Avrupa’ya ve Güney Kafkasya’ya yayılmasını ve bu ülkelerde asker bulundurulmasını

Rusya'ya yönelik bir tehdit olarak algılamıştır. Ancak bu tehdit algısının yanında sürekli bir işbirliği yapma söylemi de bulunmaktadır. Özellikle 11 Eylül sonrası terörle mücadele kapsamında ilişkilerin düzeldiğini söylemek mümkündür. Ancak ABD'nin terör bahanesiyle NATO nezdinde Rusya'nın yakın çevresine yayılma çalışmaları ilişkileri tekrar bozmuştur (Cankara, P ve Cankara, Y. , 2007).

Putin 11 Eylül terör saldırılarından sonra Rusya'yı uluslararası alanda güçlü bir aktör haline getirmeye çalışmıştır. Bunu yapabilmek için de askeri varlığını güçlendirmeyi ve kullanmayı düşünmüştür. Böylece Putin'in politikaları pragmatik bir hal almıştır. Global seviyede bir baskı yapabilmek için öncelikle ekonomik olarak güçlü olmanın gerekliliğini fark eden Putin, Avrupa ile zıtlaşmak yerine yakın işbirliğine yönelmiştir (Cankara, P ve Cankara, Y. , 2007). Aynı zamanda AB ile iyi ilişkiler, Avrupa ve ABD arasındaki bağları da zayıflatabilirdi. Böyle bir durumda da Avrupa'nın kendi güvenlik güçlerini oluşturmasına verilecek destek de ABD ve AB ilişkilerini olumsuz etkileyebilirdi. Bu bağlamda Rusya uluslararası alanda çok kutuplu bir sistemi savunmuş ve buna yönelik adımlar atmıştır. Avrupalı devletlerden özellikle Almanya ile bir ittifak ilişkisi kurulması daha mümkün olarak görülmeye başlanmıştır (Caşın, 2002: 137).

11 Eylül terör saldırılarının ardından uluslararası teröre karşı ABD'ye en büyük desteği verenlerden biri Putin olmuştur. 2002 yılından itibaren 19+1 yapı olarak ifade edilen ve Rusya'nın üye olmadığı, oy ve veto hakkının olmadığı ancak karar alma sürecinde beraber çalışılacağı ve ittifakın içinde yer alacağı bir yapı düşünülmüştür. Bu durum Soğuk Savaş sonrası ikinci genişleme için de düşünülmüştür. İkinci genişleme NATO'nun yeniden yapılanmasına neden olmuştur. Böylece hareket alanı genişleyen NATO, stabil ve hantal bir güç olmak yerine hareket kabiliyeti yüksek bir yapıya dönüştürülmeye çalışılmıştır (Kesgin, 2009: 52).

Yeni süreçte NATO genişledikçe ABD'nin de gücü artmaktaydı. Ancak kendisiyle rekabet etme düşüncesinde olan AB de genişleyince karar alma mekanizmasında sorunlar ortaya çıkmıştır. Hem NATO hem de AB üyesi olan

eski Sovyet ülkeleri AB içinde ABD etkisini arttırmıştır. Fakat bu durum karşısında Rusya pek memnun kalmamıştır (Cebeci, 2012).

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası ikinci genişlemesi konusunda aday ülkeler olarak Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri gündeme gelmiştir. Rusya açısından stratejik öneme sahip olan Baltık ülkelerinin ittifaka çağırılması ciddi sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Çünkü bu bölge hem Rusya'nın hem de Batılı devletlerin tarihte stratejik ve ideolojik nüfuz için mücadele ettikleri bir alandır. Üstelik bölge Rus etkisinden hala kurtulabilmiş de değildir. Bu yüzden Rusya ikna edilmeden bu ülkelerin birliğe alınması riskli olarak görülmüştür (Kesgin, 2009: 54).

Baltık ülkeleri güvenliklerini sağlayabilmek için geniş çaplı birliklere üye olmayı stratejik açıdan zorunluluk olarak görmüşlerdir. NATO üyeliğine sıcak bakıp böylece Rusya'nın da etkisinden çıkmak istemişlerdir. Kuzey Avrupa ülkeleri de Baltık ülkelerinin üyeliklerine sıcak bakmışlardır. Bunun nedeni ise Baltık ülkelerinin üyeliğinin Rusya ile aralarında bir tampon bölge işlevi görmesidir. Ancak Güney Avrupa ülkeleri Baltık ülkelerinin üyeliklerinin Rusya ile ilişkileri bozacağını düşündükleri için üyeliklerine temkinli yaklaşmışlardır. Sonuç olarak Baltık ülkeleri 2002'de birliğe davet edilmiş ve 2004'te de üye olmuşlardır (Kesgin, 2009: 55).

NATO'nun ABD politikaları için bir araç haline geldiği ve NATO'nun Doğu Avrupa'ya genişlemesinin ABD'nin çıkarları ile uyduğu ileri sürülmüştür. Yeni üyelerin kendilerine yönelik olarak ABD'yi değil Rusya'yı tehdit olarak görmeleri ve NATO içinde ABD'ye yakın olmaları ABD'nin birlik içinde zaten güçlü olan elini daha da güçlendirmiştir. ABD'nin güvenlik politikasının yanında bu yeni üyeler aynı zamanda ABD için birer yeni pazar anlamına da gelmektedirler (Tulun, 2016).

Ancak Rusya Federasyonu NATO'nun genişlemesine karşılık endişe ve uyarılarını dile getirmekle birlikte ilişkilerini de tam olarak koparmamaktadır. Ortak tatbikat yapma konusundaki mutabakat bunun bir işareti olarak görülebilir. Bu mutabakat sayesinde, NATO askerleri Rusya Federasyonu'nda, Rus askerleri de NATO bünyesinde faaliyet gösterme imkanına sahip olabilmişlerdir.

Rusya, NATO'nun genişlemesini eleştirmiş, günümüz tehlikeleriyle aktif bir şekilde mücadele etmeye elverişli olmadığını, özellikle terörizm konusunda başarısız olduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte Rusya'nın NATO genişlemesinden duyduğu asıl endişe, genişlemenin bu kadar ile sınırlı kalmayacağı düşüncesidir. Ukrayna, Moldova, Azerbaycan ve Gürcistan NATO'nun bir sonraki genişleme hareketinin içinde olabilirler. Bu durum da Rusya'yı önceki genişleme hareketlerine göre daha ciddi endişelere sevk etmektedir (Kesgin, 2009: 56).

Hazar petrollerinin Rusya üzerinden değil de Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden taşınması olanağı Rusya'yı rahatsız etmektedir. Rusya NATO'nun giderek Güney Kafkasya'ya doğru ilerleyişini ABD'nin bölgedeki yeraltı kaynaklarına ulaşma ve kontrol altına alma isteği olarak görmüştür. Fakat NATO'nun bölgeye yerleşmesi Doğu Avrupa'da olduğu gibi kolay olmayacaktır. Bölgede hala Rus üslerinin bulunması, bölge ülkelerinin NATO'ya üye olabilecek standartlarda olmaması ve Rusya'nın bölgedeki etkisi NATO önünde büyük bir engeldir. Ancak Ermenistan'ın Irak'a asker göndermesiyle NATO'ya sıcak baktığını göstermesi bu durumun imkansız olmadığını göstermektedir (İsmayılov, 2014).

NATO'nun genişlemesinden duyduğu rahatsızlığın etkisiyle Rusya, yakın çevresinde çıkarlarını korumak için girişimlerde bulunmuştur. Ekim 2003'te Kırgızistan'da Rus askeri üssü açılmıştır. Rusya BDT topraklarındaki askeri tatbikatlarını arttırmanın yanında Moldova'daki askerlerinin geri çekilmesi kararını da askıya almıştır. Ermenistan'daki askeri üslerini de daha da sağlamlaştırmış, Kazakistan ile Baykonur uzay üssünün 50 yılına kiralınması anlaşmasına varmıştır (Kesgin, 2009: 57).

Soğuk Savaş sonrası ABD ile Rusya arasındaki belirsiz ilişki Putin iktidarı döneminde de devam etmiştir. Putin, ABD ve NATO'nun yayılcı politikalarını Rusya'ya tehdit olarak görürken, aynı zamanda işbirliğini devam ettirmek istemiş ve işbirliği yapmıştır. Ancak bu yayılcı politikaya karşı da çok kutupluluğu destekleyerek bir dengeleme politikası gütmüştür. Batı'da ABD'ye karşı AB içinde ittifak arayışlarına girişmiştir. Ayrıca daha öncesinde KGB ajanı olarak Almanya'da çalışmış olan Putin kendi döneminde de

Almanya ile iyi ilişkiler kurmuş ve AB ile ticarete ilk sırada Almanya yer almıştır (Yapıcı, 2010: 376). Ayrıca ABD'nin ambargolarına rağmen İran'da nükleer reaktör kurma desteğini devam ettirmiş, 2001 yılında İran Devlet Başkanı Muhammed Hatemi'nin Rusya ziyareti sırasında ticaret anlaşması imzalanmış, hemen ardından da silah ticaretinin arttırılması anlaşması imzalanmıştır. Rusya'nın ABD'yi dengelemeye yönelik politikaları arasında işbirliği yaptığı bir diğer ülke de Çin'dir. Çin ile hali hazırda iyi olan ilişkilerin yanında 2001 Temmuz'unda "İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması"'nın imzalanması ile ilişkiler stratejik seviyeye ulaşmıştır (Yapıcı, 2010: 388-389).

2004 yılıyla birlikte ABD ve Rusya arasındaki ilişkiler uluslararası alanda yaşanan gelişmelerle gerginleşmeye başlamıştır. Ülke içindeki konumunu giderek güçlendiren Putin "Yakın Çevresi"ndeki iktidar değişikliklerinden Washington'ı sorumlu tutmuştur. Buna tepki olarak, ABD çıkarlarına aykırı politikalar takip etmiştir. ABD'nin kara listeye aldığı İran ve Suriye ile ilişkileri geliştirmiş, ABD karşıtı politikalar takip eden Latin Amerika ülkeleri ile temaslarını arttırmıştır (Kamalov, 2008: 28-30).

Putin iktidarının ikinci döneminde Baltık ülkelerinin AB ve NATO'ya katılmaları Moskova yönetimi tarafından endişe ile karşılanmıştır. Moskova yönetimine göre Estonya ve Letonya'daki Rus nüfusun hakları dikkate alınmadan bu ülkeler AB'ye üye olmuştur. Üstelik bu ülkeler AB'ye üye olduktan sonra da bu ülkelerdeki Rus azınlığın sorunlarının bitmemesi ilişkileri germiştir. 2007 yılında gerçekleştirilen AB-Rusya Zirvesi'nde AB heyeti Rusya'yı demokrasi ve insan haklarına aykırı davranmakla suçlamış, Rusya da Baltık ülkelerindeki Rus nüfusa yönelik ayrımcılıklardan bahsetmiştir. Bunun yanında AB'nin birçok üyesinin ve ABD'nin Kosova'nın bağımsızlığını desteklemesi de ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur (Yapıcı, 2010: 440).

17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesine Rusya karşı çıkmış, bu bağımsızlık ilanının Güney Osetya ve Abhazya için örnek teşkil edeceğini ileri sürmüştü, Gürcistan'ın da ABD ve NATO'ya üyelik söyleminin ortaya çıkmasıyla Moskova yönetimi ile Gürcistan ilişkileri gerilmiştir. Gürcistan'ın Güney Osetya'yı tekrar kontrolü altına almak istemesi üzerine de

Rusya, askeri hareket başlatmış Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tek taraflı olarak kabul etmiştir (Yapıcı, 2008).

2.2.3. Dmitry Medvedev Dönemi

Hukuk fakültesi mezunu olan Dmitry Medvedev aynı zamanda hukuk alanında doktora unvanına sahiptir. 1990-1999 yıllarında St. Petersburg Hukuk Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak çalıştığı dönemde 1991-1996 yılları arasında St. Petersburg Belediyesi Dış İlişkiler Komitesi'nde hukuk danışmanlığı da yapmıştır. 2000 yılında Vladimir Putin Başkanlık seçimlerine hazırlanırken seçim merkezi başkanı olmuştur. Daha sonra da Gazprom Yönetim Kurulu Başkanı görevine gelmiştir. 2002'de Rusya Devlet Başkanı Milli Banka Konseyi temsilciliğine, 2003'te de Kremlin idaresine seçilmiştir. 2004'te ise Rusya Güvenlik Konseyi üyeliğine getirilmiştir. Putin'in iktidara gelmesiyle hızlı bir şekilde yükselen Medvedev, 2005 yılına gelindiğinde Başbakan Birinci Yardımcısı olmuştur (<http://www.aljazeera.com.tr>, 2014).

İki dönem başkanlık yapan Putin'in üçüncü dönemde de başkanlık yapmasına anayasal sistem engel olmuştur. Bunun üzerine çözüm arayışına giren Putin, Medvedev'in başkan seçilmesi durumunda kendisinin de başbakan olabileceğini açıklamıştır. Böylece Medvedev, 2008 seçimlerinde Putin'in varisi olarak girdiği seçimlerden %70,23 oranında oy alarak başkan seçilmiş ve Putin de başbakan olmuştur (Yapıcı, 2010: 270).

Seçimlerin ardından Putin ile birlikte Kızıl Meydan'da açıklama yapan Medvedev, Putin'in politikalarının uygulanmasına devam edileceğini ve kabineyi birlikte oluşturacaklarını söylemiştir. Putin'in iki dönemlik iktidarı boyunca uygulamak istediği politikaların kendi döneminde de aynen devam edeceğini dile getirmiştir. Bütün bunlar Rus dış politikasının aynen devam edeceğini ve her ne kadar başkan olmasa da son sözün yine Putin'de olacağını göstermiştir (Kısacık, 2012). Putin tarafından desteklenen Medvedev'in devlet başkanı olması Putin'in başarısıdır. Üçüncü kez başkan olması anayasal olarak imkansız olan Putin'in kendisiyle uyumlu çalışabilecek birinin başkan olması durumunda başbakan olacağını açıklamasının ardından Medvedev dönemi başlamıştır.

Medvedev başkan olduktan sonra politikaları hakkında Rossiya TV kanalına verdiği demeçte Rus dış politikası beş başlık altında belirtilmiştir. Bunlardan ilki, uluslararası arenada diğer devletlerle olan ilişkilerin bu ilişkileri tanımlayan milletlerarası hukuka bağlı kalınarak gerçekleşeceğinin belirtilmesidir. İkinci olarak, Soğuk Savaş sonrası oluşan tek kutuplu sisteme karşı çıkmış, tek kutupluluğun istikrarı bozduğu ve ihtilaflarla dünyayı tehdit altına soktuğu dile getirilmiştir. Üçüncüsü, Rusya'nın dış politikasında uzlaşmacı olacağı ve ABD dahil hiçbir ülke ile düşman olunmadığı ifade edilmiştir. Dördüncüsü, Rusya sınırları dışında yaşayan Rus vatandaşların haklarının korunacağına yöneliktir. Rusya ülke dışında yaşayan vatandaşlarının haklarını koruyacağını net bir şekilde ifade etmiştir. Son olarak Medvedev, "Yakın Çevre" politikasına vurgu yaparak bu bölgedeki menfaat ve çıkarlarının takipçisi olacaklarını belirtmiştir (Ertan, 2010). Putin'in varisi olarak başkan olan Medvedev dönemi politikaları Putin döneminden farklı olmamıştır. Putin de başkan olduğu sekiz yıllık süre boyunca aynı politikaları uygulamaya çalışmıştır.

15 Temmuz 2008'de açıklanan Dış Politika Konsepti'nin içeriği Rusya'nın açık bir şekilde pragmatist bir dış politika izleyeceğini gözler önüne sermiştir. Konseptin içeriği de eşitlik, karşılıklı çıkarlara saygı ve karşılıklı yarar temellerinde uluslararası işbirliği geliştireceğini öngörmüştür. Ayrıca bu konseptte Yevgeny Primakov döneminden beri vurgu yapılan tek kutupluluğun kabul edilemeyeceğinin de altı çizilmiştir. Bunun yanında Medvedev, Rusya'nın BM'deki rolünün sağlamlaştırılacağını da ifade etmiştir. Medvedev St. Petersburg'daki Uluslararası Ekonomi Forumu'ndaki konuşmasında "Rusya büyük bir ülkedir. Dünya için almamız gereken sorumlulukların farkında olmalıyız. Küresel ekonominin kurallarının belirlenmesi sürecine katılmak istiyoruz ve bunu sözde imparatorluk duygusuyla değil, Rusya'nın sahip olduğu kabiliyet ve zenginliklerden dolayı istiyoruz" sözleriyle döneminde izlenecek dış politika hakkında işaretler vermiştir (Kayrak, 2012). Rusya bu gücünü 2008 yılının Ağustos ayında Gürcistan ile yaşanan savaşta ABD ve NATO başta olmak üzere tüm dünyaya göstermiştir (Erkan, 2016).

Putin ile beraber başlayan Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik politikaları Medvedev döneminde de devam etmiştir. Özellikle Medvedev döneminde başlayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmalarının

başlamasıyla Rusya ile birlikte bütün küresel ve bölgesel aktörlerin dikkatleri Ortadoğu'ya yönelmiştir.

Arap Baharı sürecinin başında “bekle gör” politikasıyla hareket eden Rusya, isyanların Suriye'ye sıçramasıyla beraber bu politikasını değiştirmeye başlamıştır. İsyandar sonucunda güç boşluğu oluşmasını ve istikrarsızlığın çıkmasını ve NATO ve ABD'nin bölgede güçlenmesini istememektedir. Ayrıca isyanlar sonucu IŞİD gibi İslami terör örgütlerinin türemesi ve bunun Çeçen Savaşı'nda olduğu gibi Kafkasya'ya sıçrama ihtimalinden dolayı sorunu, bir iç politika meselesi olarak görmüştür. Bu sebeplerden dolayı Rusya mümkün olduğu kadar barışçıl çözüm ve diyalogdan yana tavır almış ve dış müdahaleleri engellemeye çalışmıştır (Erşen, 2014: 117-120).

Rusya bölgeye dış müdahaleleri engellemek istemenin yanında ABD ve AB ile de ilişkileri olumsuz etkileyecek adımlar atmaktan kaçınmakla birlikte onlara destek vermekten de imtina etmiştir. Rusya Libya örneğinde olduğu gibi BM ve Afrika Birliği denetiminde barışçıl güçlerin bölgede faaliyet göstermesinden yana olmuştur. BM'nin 17 Mart 2011'de Libya'da uçuşa yasak bölge kararının Rusya tarafından veto edilmesi beklenirken Rusya bu konuda çekimser oy kullanmıştır. Rusya çekimserlik kararıyla gerek koalisyonun gerekse de Libya'nın neden olacağı sivil kayıplar ve ülkenin altyapısının tahrip edilmesine yönelik eleştirileri de üzerinden atmıştır. Diğer taraftan da veto hakkını kullanmayıp Batı ile ilişkilerini bozmamıştır. Bu karar Rusya için iki bakımdan önemlidir. İlki eğer Rusya veto hakkını kullansaydı Kaddafi'nin Bingazi'yi bombalamasından sorumlu olacaktı ve prestijini sarsacaktı. İkincisi ise Batı ile füze savunma sistemi dolayısıyla zaten gergin olan ilişkileri daha da gerilecekti (Kayrak, 2012). Bu bakımdan düşünüldüğünde Rusya'nın kendi açısından pragmatist bir politika takip ettiğini söylemek mümkündür.

Rusya'nın Arap Baharı ile takip etmiş olduğu politikalar kendi yakın çevresinden bağımsız değildir. Çünkü Ortadoğu Rus hinterlandı olan Kafkasya ve Orta Asya'nın etkilenebileceği bir alandır. Dolayısıyla Rusya'nın Ortadoğu politikası aynı zamanda yakın çevresini de etkileyecek durumdadır. Libya'da yaşanan olaylar ve istikrarsızlık petrol fiyatlarına yansımış ve Rusya ekonomik açıdan da kazançlı çıkmıştır (Kamalov, 2011). Ancak Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'dan koalisyon saldırısının uluslararası terörizmi etkileyebileceği ve Başbakan Putin tarafından saldırının Ortaçağ'ın Haçlı Seferleri'ne benzediği

yönünde sert açıklamalar da gelmiştir (Asker, 2011). Diğer yandan Başkan Medvedev ise söylemlerin sertleşmesini engellemiştir. Bunun göstergeleri olarak BM uçuşa yasak bölge kararını veto etmemesini eleştiren Libya Büyükelçisi Çamov'u görevden almış ve Libya'da yaşananları iktidarın halkına kötü davranmasının sonucu olarak tanımlayarak Batı ile ilişkilerin gerginleşmesini engellemiştir (Ivanov, 2011).

Arap Baharı sürecinde çözüm ve diyalogdan yana tavır sergileyen Rusya, söz konusu isyanların Suriye'ye sıçraması ile dış politikasının seyrini değiştirmiştir. Libya'dan farklı olarak Rusya, Suriye konusunda Batı ile karşı karşıya gelmiştir. Bunun nedeni ise Suriye'nin bölgede Rusya'nın siyasi ve ticari partnerinin olması yanında Tartus'ta bulunan askeri üssüdür. Böylece Rusya, Suriye konusunda Esad'ı destekler politika izlemeye başlamıştır. 2011'in Nisan ayında Batılı devletlerin Suriye'ye yaptırım teklifi Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir (Ağır ve Takar, 2016). Bunun yanında İngiltere ve Fransa'nın BM Güvenlik Konseyi'ne Suriye için sundukları tasarı da Rusya'nın etkisiyle daha yumuşak tonda olmuştur. Rusya Suriye'ye yönelik askeri müdahalenin gündeme getirilmemesini aksi takdirde bunu veto edeceğini de açık bir şekilde dile getirmiş ve sorunun diplomatik yollardan kendisinin arabuluculuğuyla çözülmesi konusunda diretmiştir. Ancak tarafların şiddete başvurması ve silahlı çatışmaların başlamasıyla kriz süreci uzamış ve daha çok sivilin hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Telatar, 2015).

Batı'nın Suriye'ye 2 Eylül 2011'de petrol ambargosu koyması ve NATO üyelerinden sürekli olarak askeri müdahale seçeneğinin kullanılmasının istenmesine yönelik talepler üzerine Rusya'dan sert açıklamalar gelmiştir. Hemen ardından Rusya Kasım ayında radikal bir kararla Suriye kıyılarına askeri gemilerini göndermiştir. Böylece Rusya hem bölgedeki çıkarlarını koruyacağını hem de bölgenin dönüşümünde önemli bir aktör olacağını göstermiştir. Bunun yanında askeri müdahale seçeneğine de Libya'ya yapılan müdahale gibi olacağı ve daha çok sivilin ölümüne sebep olacağı ve barışı sağlamayacağı gerekçesiyle sürekli olarak karşı çıkmıştır (Kayrak, 2012). Tarafların bir türlü ortak noktada buluşamaması da Suriye Krizi'nde Çin ve İran destekli Rusya'yı Batı ile karşı karşıya getirmiş ve sorunun günümüze kadar devam etmesine neden olmuştur. Medvedev döneminin Putin döneminden farklılığı biraz yumuşak bir söyleme sahip olması olarak

gösterilebilir. Ancak hedefler ve argümanlar noktasında yine Putin'in devamı niteliğinde olmuştur. Her ne kadar Başkan Medvedev olsa da karar merci Putin olmuş ve politikalar onun istediği gibi yön bulmuştur. Anayasal başkanlık engelini de Medvedev ile atlatan Putin 2012 seçimlerinde tekrar aday olmuş ve Başkan seçilmiştir. Görünen o ki Putin iki dönem daha Rusya'yı yönetmeye devam edecektir.

2.2.4. Vladimir Putin'in İkinci Dönemi

Vladimir Putin üçüncü kez devlet başkanı olduğunda daha önceki dönemlerinde yaptığı gibi Rus dış politikası hakkında doktrinler hazırlanmasına önem vermiştir. 7 Mayıs 2012 tarihinde başkan olan Putin 18 Şubat 2013'te beş bölüm ve 104 maddeden oluşan ilk doktrini yayınlayarak ülkesinin dış politika konseptini ortaya koymuştur (<http://ekoavrasya.net>, 2013).

Belgenin ilk bölümünde genel olarak belgenin dayandığı yasal ulusal çıkar zemini ifade edilmekte ve Rusya'nın ulusal güvenlik, askeri doktrinlerine ve ülkenin siyasi, askeri, kültürel çıkar boyutlarına değinilmektedir. İkinci bölümünde, Batı'nın sistemi kontrol etmede siyasi ve ekonomik olarak yetersiz olması ve küresel ekonomik sistemin krizlerle şekilleniyor olmasına dikkat çekilmektedir. Ayrıca uluslararası sistemin çok kutupluluğa geçişi ve Rusya'nın bu konudaki hevesi, beyanları ve çabaları dikkate alındığında bu durumun Moskova için önemli olduğunu söylemek mümkündür. Belgenin üçüncü bölümünde uluslararası ilişkilerin geleceğinin giderek belirsizleştiği, Batı'nın sistemi kontrol etme kapasitesinin giderek zayıfladığı buna paralel olarak Doğu'nun özellikle Asya-Pasifik'in öneminin arttığı dile getirilmiştir. Dördüncü bölümde nükleer ve konvansiyonel savaşların yaşanma ihtimalinin zayıfladığı, klasik askeri birliklerin yetersizliği üzerinde durularak, askeri gücün yanında diplomasinin, ekonominin, demografinin, ekolojinin, bilginin, bilim ve teknolojinin artan önemine vurgu yapılmıştır. Doktrinin son bölümünde ise Rus dış politikasında kamuoyu bilgilendirmesi ve imaj düzeltme konuları yer almıştır. İmaj düzeltme konusu ikinci kez bir doktrinde yer almıştır. Bu da "Arap Baharı" sürecinde Rusya'nın bölgeye yönelik tavrını okumakta yardımcı olacaktır (İsmayılov, 2013).

Batı ile Ukrayna krizinden dolayı yaşanan ekonomik ve siyasi sorunların baş gösterdiği dönemde Putin yeni bir askeri doktrini onaylamıştır. 26 Aralık 2014'te Rusya Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen askeri doktrin dört bölüm ve 58 maddeden oluşmaktaydı. Doktrin, Ukrayna krizi ile şekillenen Rusya-NATO ilişkileri, NATO'nun genişlemesi ve Baltık ülkelerinde askeri varlığını arttırmaya çalışması ve Avrupa'daki füze sistemleri gibi sorunlar göz önüne alınarak güncellenmiştir (İsmayılov, 2015).

Doktrinin “askeri tehlikeler ve tehditler başlıklı bölümünde bölgesel sorunların çözümsüz kalması ve bu sorunların güç kullanılarak çözülmesinden bahsedilmektedir. Özellikle NATO'nun sürekli askeri potansiyelini arttırması, Rusya'nın müttefiklerine yönelik toprak talepleri ve onların içişlerine karışması ve Rusya sınırlarına yaklaşmasının altındaki tehditten bahsedilmektedir (Bingöl, 2015).

Belgenin iç güvenliğe yönelik tehlikeler bölümünde ise ülkenin anayasal düzeninin değiştirilmesine yönelik girişimler ve toprak bütünlüğüne karşı terör örgütlerinin dış güçler tarafından desteklenmesinin yanında siyasi istikrarsızlık oluşturmak için gösterilen çabalardan bahsedilmektedir. Ayrıca belgede Putin yönetiminin önemle üzerinde durduğu bir diğer husus ise Rusya'nın bazı cumhuriyetlerinde var olan ayrılıkçı tehditlerin, sivil protesto hareketlerinin ve çatışmaların dış güçlerin ülkenin birliğine yönelik çalışmaları olduğu iddiasıdır (İsmayılov, 2015).

Belge özellikle Ukrayna ve Suriye krizlerinden dolayı sert ve tehdit içerikli bir dille oluşturulmuştur. Belgedeki bir diğer önemli konu ise Rusya dışında Rusça konuşanların haklarının ve güvenliklerinin sağlanmasına yönelik maddelerdir. Bu durumu 2013 Dış Politika Konsepti'nde de açıkça ifade eden Rusya, Ukrayna krizine müdahalede bulunmuş ve 2014 yılında Kırım'ı ele geçirmiştir. Bu durum her ne kadar Rusya'nın ABD-Avrupa ve NATO ile ilişkilerini bozmuş olsa da Putin yakın çevresinde kırmızı çizgi olarak kabul ettiği Gürcistan ve Ukrayna konusunda askeri seçeneğe başvurmaktan çekinmemiştir. Ukrayna'ya yönelik Putin politikası iç siyasette de ciddi oranda destek görmüş ve Putin'in elini daha da güçlendirmiştir. Ancak özellikle

Kırım'ın ilhak edilmesi sonucunda Batı'nın Rusya'ya yönelik tutumu iyice sertleşmiş ve yaptırımlar uygulanmıştır (Hammadov, 2014).

Putin ayrıca, NATO'nun yakın çevresine yayılmasını engellemek ve çevre ülkelerin NATO'ya veya Batı'ya ihtiyaç duymaması için de çalışmalar yürütmüştür. 29 Mayıs 2014'te Rusya, Kazakistan ve Belarus merkezi Astana'da olacak olan "Avrasya Ekonomik Birliği" (AEB) anlaşmasını imzalamışlardır. Ermenistan ve Kırgızistan da 2015'te birliğe üye olmuşlardır. Birliğin geleceğine yönelik planları arasında Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan gibi Orta Asya ülkelerinin yanında Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'yı da bu birliğe üye olarak kabul etmek bulunmaktaydı. Fakat 27 Haziran 2014 itibarıyla Gürcistan, Moldova ve Ukrayna AB ile ortaklık anlaşmasını imzalayarak birliğe katılmayacaklarını açıkça beyan etmişlerdir (Tüysüzoğlu, 2014).

Birlik sözleşmesinin 8. maddesi ile birliğin AEB Yüksek Konseyi, Hükümetlerarası Konsey, Avrasya Ekonomik Komisyonu ve AEB Mahkemesi kurumlarından oluşacağı belirtilmiştir. Bunun yanında gümrük birliği ve tek ekonomik alan oluşturmak amacıyla 2012 yılında çalışmalara başlayan Avrasya Ekonomik Komisyonu da etkin bir şekilde faaliyet yürütmektedir (Özbay, 2014). Ayrıca Birlik'in bölgesel olduğu kadar küresel etkileri olması da beklenmektedir. Rusya ve Kazakistan'ın dünyanın en çok enerji tüketen Çin'in doğal kaynak sağlayıcıları olması onları önemli birer müttefik haline getirir ve aynı zamanda ŞİÖ'ye rakip değil destekleyici bir oluşum olduğunu gösterir. Bunun yanında Putin'in Birlik'in amacının yeni bir kutup oluşturmak olduğunu açıklaması da Birlik'in geleceği hakkında ipuçları vermektedir (Yılmaz, 2017).

Putin'in iktidara gelişiyle yükselişe geçen Rusya yakın çevre ve Avrasya ile ilgili zor kararlar almıştır. NATO'nun sürekli yayılma ve çevrelemesine karşılık 2008'de Gürcistan sorununda daha sonra da 2014'te Kırım müdahalesinde askeri seçeneği kullanmaktan çekinmemiştir. Rusya'nın bunu yaparken NATO'nun yayılmasına karşı çıkması ve dışarda yaşayan Rus halkının haklarının savunulduğu söylemlerini ön plana çıkarması hem yakın

çevresine hem de Batı'ya vermiş olduğu bir mesaj olarak algılanmıştır (Saraçlı, 2015).

Vladimir Putin başkanlığa geldiği ilk andan itibaren farklı bir politika çizgisi izlemeye başlamıştır. Politikalarının temelinde Rusya'nın güvenliğini sağlamak, iç işlerine müdahaleleri engellemek, Rusya'nın egemen, bağımsız ve süper bir güç olarak dilediği dış politikayı takip etmesini sağlamak ve son olarak belki de en önemlisi kendi etki alanına yani yakın çevresine müdahale edilmesini engellemek ve tekrar küresel alanda bir güç olarak yükselmek bulunmaktadır (Chatham House, 2009). Rusya'nın kendisine yakın çevre olarak belirlediği alan aynı zamanda ABD'nin de NATO aracılığı ile yayılmaya ve Rusya'yı çevrelemeye çalıştığı alandır. Dolayısıyla Karadeniz bölgesi iki ülkenin çıkar çatışması yaşadığı ve karşı karşıya geldiği bir bölge olmuştur. Bir sonraki bölümde bu çıkar çatışmasının farklı tezahürleri incelenecektir.

3. BÖLÜM

ABD VE RUSYA'NIN STRATEJİK HESAPLARINDA KARADENİZ

3.1. Tarihsel Arka Plan

3.1.1. Çarlık Dönemi'nden Birinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Rusya'nın Karadeniz Politikası

Rusya bir devlet olarak tarih sahnesinde yer aldığı andan itibaren Karadeniz'e ulaşma hedefinde olmuştur. Ancak bu amacının önünde askeri ve ekonomik olarak güçlü bir Osmanlı engeli vardı. Bu nedenle Rusya yayılma stratejilerini mümkün olduğu kadar Osmanlı'nın nüfuz alanlarından ve sınırlarından uzak yapmaya çalışmıştır. Rusya, Osmanlı ile doğrudan karşılaşmak istememekle beraber, Ortodoks Hristiyanları kurtarmayı ve Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmayı istiyordu. Bu amacına ulaşmak için de gayr-i müslimleri kışkırtmak için Osmanlı'ya papazlar ve görevliler gönderiyordu (Jorga, 2005: 158-159). Bunun yanında Rusya, Kazakların Osmanlı ve Kırım'a yönelik saldırılarına da el altından destek veriyordu. Ancak 17. yüzyılın sonlarına doğru Hazar tarafından Moğol kökenli Kalmuklar bölgeye gelip Kazaklar için tehdit oluşturmaya başlayınca Kazaklar Osmanlı'ya yanaşmaya başladılar (İnalcık, 1992: 34-36).

Ruslar Moskova'dan doğuya doğru ilerlerken 17. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı ile karşılaşmışlardır. 1676'da Çehrin Kalesi üzerinde başlayan olaylar savaşla sonuçlanmıştır. Kırım Hanı Selim Giray ve Serdar İbrahim komutasındaki Osmanlı askerleri kaleyi alamayınca Osmanlı Çehrin üzerine sefer yapmaya karar verdi. Sefer sonrasında Osmanlı birlikleri kaleyi aldılar ve Ruslarla 20 yıl süreli ve 12 maddeden oluşan Bahçesaray Anlaşması'nı imzaladılar. Bu anlaşma gereği Kırım kuvvetleri Rusya içlerine saldırı yapmayacaktı (Şen, 2012).

1683'de Osmanlı'nın Viyana'da yaşadığı bozgunun sonraki ilk yıllarda Rusya, Osmanlı ile yaptığı anlaşmaya bağlı kalmaya çalışmıştır. Bu dönemde 1. Petro daha 11 yaşındadır. Ülkeyi ablası Sofıa ile yönetmektedir. Ancak savaşın Osmanlı aleyhine seyir alması üzerine Rusya, 1686'da Avrupa devletleri ile birlikte Osmanlı'ya savaş ilan etmiştir. Avusturya, Polonya ve

Macaristan'ın oluşturduğu "Kutsal Birlik"e Rusya da dahil olmuş ve Osmanlı'ya kuzeyden saldırma görevi üstlenmiştir (Sander, 2015: 61-62).

1. Petro'nun 1689'da iktidarı tek başına ele almasıyla Rusya daha başarılı politikalar yürütmeye başladı ve Osmanlı Devleti karşısında önemli bir rakip oldu. Amacı Karadeniz'e inmek olan Petro, 1687-1689 arasında Kırım'a saldırdı. Burada başarılı olamayınca 1695 yılında Azak'a saldırdı. Rus kuvvetleri ilk sefer başarılı olmadıysa da 1696'daki ikinci saldırıda Azak Kalesi'ni ele geçirdiler (Köse, 2012). Azak Kalesi'nin alınması Rusya için büyük kazanç olduğu kadar Osmanlı için de büyük bir kayıptı. Bölgede hakim olduğundan beri Karadeniz'i bir Türk gölü haline getiren Osmanlı'nın, bu kayıpla beraber Karadeniz üzerindeki hakimiyeti zayıflamıştır. Böylece Ruslar Azak çevresine yerleşmeye başladılar.

Viyana'da başlayan mağlubiyet süreci Osmanlı için sonun başlangıcı oldu. Bundan sonraki süreçte olaylar Osmanlı aleyhine Rusya lehine gelişmeye başladı. Avusturya, Venedik, Lehistan ve Rusya karşısında Osmanlı zaman zaman başarılar elde ettiyse de bunlar savaşın seyrini değiştirecek kadar etkili olmadı. Özellikle "Zenta felaketi" savaşın dönüm noktası oldu ve Osmanlı barış yapma niyeti içine girdi. 26 Ocak 1699'da başlayan ateşkes sürecine deniz yoluyla gelmek isteyen Ruslar Karadeniz'de biz de varız mesajı verme niyetindeydiler. Böylece ilk defa olarak Rus donanması Karadeniz'de seyrediyordu (Köse, 2012). Görüşmeler sonucunda 14 Temmuz 1700'de Azak Kalesi ve yakınındaki kастeller, araziler ve suların Rusya'ya bırakıldığı, Rusların kazançlı çıktığı İstanbul Antlaşması imzalanmıştır.

Karadeniz'de ince hesaplar peşinde olan Rusya, Kırım'ı Osmanlı'dan alıp kopararak Osmanlı'yı uzaklaştırıp kendi üstünlüğünü sağlamak istemiştir. Bu bakımdan Rusya'nın Kırım'da izlediği politika, temelinde Rus yayılcılığının olduğu Kırım'ın yönetimini Osmanlı'dan tamamen koparmaya çalışmak olmuştur. Kırım üzerindeki bu politikalar sonucunda Osmanlı ve Rusya arasında 1768-1774 Savaşı başlamıştır. Osmanlı'ya karşı üstünlük sağlayan Rus kuvvetleri 1770'te Bucak'ı, 1771'de de Kırım'ı ele geçirmişlerdir. Böylece Osmanlı Rusya'nın lehine olan Küçük Kaynarca Antlaşması'nı 21 Temmuz 1774'te imzalamak zorunda kalmıştır. Antlaşmanın

üçüncü maddesi ile Bucak, Kuban, Yedisın, Yediçikül Tatarları ve Kırım Hanlığı Osmanlı kontrolünden çıkmıştır. Böylece Osmanlı'nın Karadeniz hakimiyeti kırılmıştır. Ayrıca Rus ticaret gemileri de Boğazlar'dan geçişlerde İngiliz ve Fransız gemilerine denk sayılacaktı. Böylece Rusya için artık Karadeniz, kapalı bir deniz olmaktan çıkmış oldu (İnalçık, 1997: 750-752).

Küçük Kaynarca ile bağımsız olan Kırım bu tarihten sonra sürekli olarak Rus müdahalelerine maruz kalmıştır. Son olarak Rusya'ya yakınlığı ile bilinen Şahin Giray Rusya destekli olarak hanlığın başına gelmiştir. Böylece Rus halkın Kırım'a yerleşmesine zemin hazırlanmıştır. Halkın Şahin Giray'a karşı isyana kalkışması üzerine Ruslar 1778'de Rus ordusunu Kırım'a göndermiştir. Osmanlı Devleti Kırım'ı geri almak için 1788'de Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Ancak Avusturya da Rus müttefiki olarak savaşa katılmıştır. Savaş sonucunda 10 Ocak 1792'de imzalanan Yaş Antlaşmasıyla Kırım tamamen Rusya'ya bırakılmıştır (Uçarol, 1995: 239).

1800'lerin sonlarına doğru dikkatini Uzakdoğu'ya veren Rusya, Mançurya ve Çin'de meydana gelen gelişmeler yüzünden Japonya ile savaşmıştır. Japonya'ya karşı üstünlük sağlayan Ruslar, Çin ile anlaşma yaparak Mançurya'ya demiryolu yapımı ve yeraltı kaynakları işletme hakkı elde etmiş ve bu bahaneyle bölgeye askerlerini yerleştirmeye başlamıştır. Bu durum Japonya ve İngiltere'yi rahatsız etmiştir. Japonya'nın Ruslara kendisinin Kore'ye Rusların da Mançurya'ya yerleşme teklifinin Ruslar tarafından geri çevrilmesi iki ülke arasında Şubat 1904'te başlayıp 18 ay süren ve Rusya'nın yenilgisiyle sonuçlanan savaşı başlatmıştır (Avşar, 2003). Diğer taraftan İran, Afganistan ve Tibet'te de İngiltere'yi karşısında gören Rusya, Japonya yenilgisinden sonra Asya ve Uzakdoğu'dan çekilmiş ve yönünü tekrar Avrupa'ya çevirmiş, Balkanlar ve Karadeniz üzerinde hak iddia etmiştir ve bu durum da Osmanlı'nın aleyhine olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde ise Rusya'da iç politik karışıklıklar sonucunda 1917'de Bolşevik Devrimi olmuş ve Çarlık yıkılmıştır (Avşar, 2003).

3.1.2. Montrö Anlaşması ve Karadeniz'de Yeni Denge

Yirminci yüzyılın başlarında büyük bir dünya savaşı olmuş ve dünya kazananlar ve kaybedenler olarak ikiye ayrılmıştır. Bu büyük savaş sonucunda

Avusturya-Macaristan, Çarlık Rusyası ve Osmanlı Devleti yıkılmış yerine yeni devletler kurulmuştur. Bu geleneksel imparatorlukların yerini Almanya, Fransa, ABD ve Japonya gibi modern sömürgeci güçler almıştır. Bu devletler savaş sonrası bir araya gelerek yeni düzen için bir dizi anlaşmalar yapmışlardır.

24 Temmuz 1923'te Türkiye ile Büyük Britanya, Fransa, Rusya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Japonya ve Yugoslavya arasında İsviçre'nin Lozan şehrinde Lozan Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmada aynı zamanda Boğazlar sorunu da ele alınmıştır. Antlaşmaya göre, İstanbul ve Çanakkale Boğazları askersizleştirilecek ve Boğazlar Komisyonu kurulacaktı (Erkin, 1968: 60). Ancak Lozan'ın Boğazlar konusundaki kusurları çok geçmeden ortaya çıkmış, geçiş serbestisi gibi durumlar Türkiye için tehdit oluşturmaya başlamıştır. Avrupa'da Almanya ve İtalya'nın saldırgan politikaları ve Japonya'nın Miller Cemiyeti'nden ayrılması gibi durumlar da ortamı germiştir. Türkiye de uygun ortamı bulmuş ve Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin revize edilmesini talep etmiştir (Ökten, 2008).

Yeni bir anlaşma için Montrö Boğazlar Konferansı 22 Haziran 1936'da toplandı. Konferans sonucunda günümüzde de hala geçerli olan Montrö Sözleşmesi imzalanmıştır. 29 madde, dört ek ve bir protokolden oluşan sözleşme Türkiye, Fransa, İngiltere, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve SSCB arasında imzalanmıştır. Bu yeni sözleşme ile Boğazlar'dan yeni geçiş rejimi kabul edildi. Bu yeni rejimde Boğazlar'ın denetimi ve sorumluluğu Türkiye'ye verilmiştir (Arıdemir, 2016). Antlaşma genel perspektifte Karadeniz'e kıyısı olan-olmayan devlet ayrımı yapmış ve kıyısı olan devletlere ayrıcalıklar tanımıştır. Özellikle savaş gemilerinin geçişinin şartlara bağlanması ABD'ye dezavantaj, Sovyetlere ise avantaj sağlamış, bu da iki ülkenin Karadeniz politikalarını etkilemiştir (Ökten, 2008).

Anlaşma maddelerine göre hafif su üstü gemileri, küçük savaş gemileri ve yardımcı gemiler, gündüz geçmek, ön bildirimde bulunmak, geçiş sırasında tüm kuruluşunu bildirmek ve toplam savaş gemisi sayısı dokuzu ya da 15.000 tonu aşmamak şartıyla serbest geçebileceklerdir. Bu durum için gemilerin kıyıdaş devletlere ait olup olmadığı ayrımı yapılmamıştır. Ancak eğer bu gemiler kıyıdaş ülkeye aitse; gemi 15.000 tonu aşan harp gemisi ise tek başına

ve en çok iki torpido eşliğinde ön bildirimde bulunmak ve geçiş sırasında kuvvetinin tüm kuruluşunu bildirmek şartıyla Boğazlar'dan geçebilecektir. Bunun dışında eğer gemi kıyıdaş olmayan bir devlete aitse; barış zamanında hafif su üstü gemileri, küçük savaş gemileri ve yardımcı gemiler Boğazlar'dan geçebilecektir. Ayrıca bunların toplam tonajlarının 30.000'i geçmemesi gerekmektedir. Bunun yanında gemiler amacı ne olursa olsun 21 günden fazla Karadeniz'de kalamazlar. Savaş zamanında ise Türkiye tarafsız ise; tarafsız devletlerin savaş gemilerinin geçişi barış dönemindeki gibidir. Savaşan devletlerin savaş gemilerinin kural olarak Boğazlar'dan geçmesi yasaktır. Türkiye savaşan ise; inisiyatif Türkiye'ye bırakılmıştır. Bu durum Türkiye'nin kendisini yakın savaş tehdidi altında hissettiğinde de geçerlidir. Böylece Montrö ile Karadeniz'de bir denge rejimi oluşturulmuştur (Gündüz, 1994: 422-25).

Montrö'nün denge rejimi paralelinde Rusya'nın politikalarına baktığımızda, NATO ve diğer kıyıdaş devletlerin Karadeniz'de askeri güç bulundurmalarının sınırlanmış olması ve ticaret gemilerinin serbest geçişinin sağlanması açısından Rusya'ya bir avantaj sağlamıştır, bu bakımdan Rusya Montrö'nün devamlılığını desteklemektedir. Ancak öte yandan Rusya'nın uçak gemilerinin Boğazlar'dan geçişinin mümkün olmaması, denizaltı gemilerinin ise sadece ilk alındığında ya da onarım için geçirilebilmesi Rusya'nın Montrö'ye getirdiği itirazlardandır. Bunun yanında NATO'nun askeri unsurlarının NATO üyeleri aracılığıyla Karadeniz'de daha fazla varlık göstermesi de Rusya'yı rahatsız eden bir diğer durumdur (Arıdemir, 2016).

3.1.3. Soğuk Savaş Dönemi ABD-Sovyet Rekabeti

Soğuk Savaş, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, savaştan çıkmış iki büyük devlet ve bu devletlerin çevresinde kümelenmiş küçük devletler arasındaki anlaşmazlık ve çatışmanın, doğrudan birbirlerine karşı silah kullanmadan sürdürüldüğü belirli bir tarihsel döneme verilen addır. Ancak uluslararası ilişkiler uzmanları, bu olguyu daha belirgin bir biçime sokan açıklamalar yapmaktadırlar. Örneğin, bir tanıma göre, "Soğuk Savaş, iki blok arasındaki ilişkilerde, blokların ve üyelerin davranışlarını denetlemeye yönelik,

tarafarla benimsenmiş kuralların bulunmadığı ve ilişkilerde tamamıyla gúce dayalı davranışların başat olduğu bir dönem”dir (Sander, 1998: 175).

İkinci Dünya Savaşı sona ererken iki büyük sanayi devleti ve askeri gúç olan Almanya ve Japonya'nın yenilmesi, Sovyetler Birliği'nin etrafında bir gúç boşluğuna neden olmuştu. Ortak dúřman Almanya'ya karşı mücadele Sovyetler ve Batılı gúçleri bir araya getirmişti. Savaş sonrası dünyanın ve özellikle Avrupa'nın gerçek bir barış ve ekonomik kalkınma sürecine girmesi beklenirken, gelişmeler bu yönde olmamıştır. Bir yandan ABD diğer yandan Sovyetlerin ekonomik ve ideolojik yayılma girişimleri uluslararası alandaki bu iyimser havayı yok etmiştir (Sönmezoğlu, 2000: 573-575).

Sovyetlerin yayılmacı politikalarına karşı duyulan endişe İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında kendisini göstermeye başlamıştır. Bunun ilk örneği, İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in Başkan Truman'a Mayıs 1945'te yazdığı telgrafta şöyle ifade edilmiştir. “Bir ya da iki yıl içinde durum ne olacak? Amerikan ve İngiliz orduları eriyecek, Fransızlar esaslı bir şekilde teşkilatlandırılmış olmaktan uzak bulunacak, oysa Sovyetler iki ya da üç yüz tümeni ayakta tutma kararı verebilecektir. Cepheye demir bir perde inmiştir. Ardından nelerin olacağını bilmiyoruz” (Hard, 2016: 333).

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da Estonya, Letonya ve Litvanya'nın Sovyetler tarafından ilhak edilmesi ayrıca, Finlandiya, Romanya, Bulgaristan, Polonya, Doğu Almanya ve Çekoslovakya'nın da Sovyet etkisine girmesi Batı ile işbirliğini bozmuştur. Ayrıca bu dönemde Amerika ve İngiltere'nin Avrupa'da bulunan kuvvetlerinin büyük kısmını geri çekmiş olmaları ve Sovyet askerlerinin de Doğu Avrupa'ya yayılması Batı Avrupalı devletleri tedirgin etmiştir. Böylece Türkiye kıyıları hariç Karadeniz kıyıları Sovyet egemenliğine girmiştir (Kissinger, 2000: 407-409).

Birleşmiş Milletler şartı'nın 26 Haziran 1945'te imzalanması Batılı devletlerde barış ümitlerini arttırmıştır. Ancak Sovyetlerin Güvenlik Konseyi'ndeki veto hakkını istismar ederek BM'yi etkisiz bırakması başka yapılanmalara olan gereksinimi ortaya çıkarmıştır (Kesgin, 2009: 2).

İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki süreçte Sovyet tehdidiyle karşı karşıya kalan ve henüz savunma dinamiklerini yerine oturtmamış Batı devletlerini Sovyetler'den koruyacak ve yardım edecek tek güç olarak ABD ortaya çıkmıştır. Savaştan sonra ABD dış politikası da komünizmle mücadele şeklinde gelişmiştir (Sander, 1998: 231). Bu düşüncenin oluşturulduğu temel olarak da Truman Doktrini gösterilebilir. Bu doktrinle birlikte ABD izolasyonist dış politikayı terk ederek, ABD çıkarlarına aykırı hiçbir gücün Avrupa'da yayılmasına izin vermeyeceğini ilan etmiştir (Korkmazcan, 2005).

Savaştan sonra en güçlü kalan devlet olan ABD, kendine bağlı bir düzen oluşturmaya başladı. Bu düzenin en büyük düşmanı ise Sovyetler oldu. İngiliz birliklerinin Avrupa'dan çekildiği, Yunanistan'da aşırı solcu bir iktidarın başa geçmesi ve Türkiye'nin de Sovyet etkisine girmesi ihtimali, Sovyetlere Ortadoğu'nun kapılarının açılacağı anlamına gelmekteydi. Bu nedenlerle ABD, Yunanistan ve Türkiye'ye askeri destekte bulunarak Sovyetleri çevreleme politikasını benimsemiştir (Ertem, 2009).

ABD'nin bu amacına ulaşmak için öncelikle ekonomik olarak çökmüş olan Avrupa'yı kalkındırması gerekiyordu. Bunun için de dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından 5 Haziran 1947'de ABD'nin Avrupa devletlerine ekonomik yardımda bulunması teklif edilmiştir. Bu teklif Sovyetlere ve ona bağlı ülkelere de yapılmıştır. Marshall Planı olarak adlandırılan Avrupa Kalkınma Projesi'nin ilk hazırlığı 12 Temmuz 1947'de başlamıştır. Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı adıyla çalışan bu konferans dört yılı temel alan Marshall yardımı başlatmıştır. Ancak Sovyetler ve Doğu Avrupa ülkeleri projeye katılmamışlardır (Sander, 1998: 234).

Ekonomik desteğin yanında güvenlik alanında da çalışmalar yürütülmüştür. Bu konudaki Avrupa'daki ilk çalışma Fransa ve İngiltere arasında 4 Mart 1947'de imzalanan Dunkerque Antlaşması'dır. Bu antlaşma, Alman tehdidine karşı 50 yıllığına imzalanmıştır. Ancak fikir olarak önemli olmasına rağmen herhangi bir tehlikeye karşı koyabilecek bir yapı olamamıştır (Erdoğan, 2004: 22). Şubat 1948'de Sovyetlerin desteğiyle Çekoslovakya'da komünist hükümet darbesinin yapılması Avrupa'yı daha ciddi bir yapılanmaya sevk etti. Bu olayın etkisiyle 17 Mart 1948'de Fransa, İngiltere, Belçika,

Lüksemburg ve Hollanda arasında Brüksel Anlaşması olarak da bilinen “Ekonomik Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Ortak Savunma Antlaşması” imzalanmıştır. Bunu takiben 28 Eylül 1948’de bu beş devlet “Batı Avrupa Birliği Savunma Örgütü”nü kurmuşlardır (Efe, 2007).

Avrupa’nın kendi içinde bir savunma mekanizması kurması ABD’yi rahatsız etmiştir. Aynı yıl içerisinde ABD’de ve Kanada’da geniş çaplı bir ittifaka hazırlık için görüşmeler başlamıştır. Bu amaçla Brüksel Anlaşması devletleri ile ABD ve Kanada arasında görüşmeler başlamıştır. Bunun sonucunda 4 Nisan 1949’da Washington’da Brüksel Anlaşması devletleri ile ABD, Kanada, Danimarka, İzlanda, İtalya, Norveç ve Portekiz arasında “Kuzey Atlantik Antlaşması” (NATO) imzalanmıştır (Kalmış, 2007). Daha sonraki süreçte bu yapılmaya yeni devletler de katılmıştır. 18 Şubat 1952’de Türkiye ve Yunanistan, 1955’te Federal Almanya, 1982’de ise İspanya katılmıştır (Gül, 2015). Böylece ABD, hem ekonomik ve siyasi olarak hem de askeri olarak Avrupa’yı kendi kontrolüne almış oldu. Böylece Sovyetlere yönelik çevreleme politikasını da hayata geçirme imkanını elde etmiştir.

ABD’nin NATO aracılığıyla Avrupa’yı kontrol etme isteğinin altında Sovyetlere yönelik olarak benimsediği çevreleme politikası yatmaktadır. Ancak ABD’nin çevreleme politikasının bir ön hazırlığı gibi görünen bu politikaların Karadeniz’e yansması biraz güç olmuştur. Çünkü İkinci Dünya Savaşı’nın bitimiyle başlayan Soğuk Savaş sürecinde Doğu Avrupa ve Kafkasların Sovyet hakimiyetinde olmasından dolayı Karadeniz bölgesi Türkiye kıyıları hariç Sovyet kontrolünde olmuştur (Hasançebi, 2013).

Türkiye kuruluşundan itibaren kendisini bir Avrupa devleti olarak görmüş ve dış politika ilkelerinden biri de “Batıcılık” olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında da bu durum devam etmiş ve NATO’nun kurulmasıyla birlikte Türkiye bu birliğe katılmak istemiştir. Türkiye’nin üyeliğinin görünürdeki sebepleri arasında her ne kadar Sovyetlerin Boğazlar konusundaki talepleri ya da Kore Savaşı’ndaki Türkiye başarısı olsa da işin arka planında ABD ve Sovyetler arasındaki güç mücadelesi bulunmaktadır. Sovyetler kendi nükleer silahını yapmadan önce tek nükleer güç sahibi ABD idi. Ancak

Sovyetlerin de 1949'da nükleer silaha sahip olması ABD'yi endişelendirmiş ve ABD askeri stratejisinde değişikliğe gitmiştir (Erhan, 2012).

Richard Rose'a göre Türkiye Boğazlara sahip olduğu ve Karadeniz'e kıyısı olup Sovyet kontrolünde olmayan tek ülke olduğu ve ABD için Sovyetlerin Akdeniz'e inmesini engellemek için iyi bir savunma hattı olabileceği için NATO'ya alınmalıydı (Güvenç, 2012). Bu durum da ABD'nin Türkiye'ye yaklaşmasını sağlamıştır. Ayrıca ABD Türkiye'den askeri üs talebinde bulunmuş ancak Türkiye böyle bir durumda Sovyetlere karşı tek ve savunmasız kalacağı gerekçesiyle NATO üyeliği verilmeden bu durumun imkansız olduğunu dile getirmiştir. Böylece Türkiye 18 Şubat 1952'de NATO üyeliğine kabul edildi. Türkiye'nin Batı ittifakına girmesiyle NATO Karadeniz'de kıyıya sahip olmuş ayrıca Sovyetleri de Boğazlar'dan dolayısıyla Akdeniz'den de uzak tutmuştur (Güvenç, 2012).

Soğuk Savaş sürecinde ABD'nin Sovyetleri çevreleme politikasının Karadeniz ayağı Türkiye üzerinden oluşturulmuştur. ABD, NATO aracılığıyla Türkiye'de kurmuş olduğu askeri üsler ve radar sistemleriyle Sovyetleri izleme imkanına sahip olmuştur. 22 Ekim 1962'de Sovyetler ve ABD arasında ABD'nin Türkiye'ye Sovyetlerin de Küba'ya nükleer silah yerleştirmeleri dünyayı nükleer bir savaşın eşiğine getirmiştir. Nihayetinde Türkiye, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Karadeniz politikalarında ve SSCB'yi çevrelemesinde kilit bir rol üstlenmiştir (Öçalan, 2014). Ancak Türkiye kıyıları hariç Karadeniz'e kıyısı olan bütün devletlerin Sovyetler Birliği'ne üye olması ABD'nin Karadeniz'e yönelik politikalarına da engel olmuştur. Ancak Sovyetlerin dağılmasıyla Sovyet cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını alıp Batı yanlısı politika takip etmeleriyle ABD'nin Karadeniz'e yönelik politikaları da bu doğrultuda genişlemiş ve gelişmiştir.

3.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem ABD-Rus Rekabeti

Karadeniz bölgesi, farklı dillerin, dinlerin ve kültürlerin buluşma noktası ve doğu batı arasında olduğu kadar kuzey güney arasında da bir geçiş güzergahı olması nedeniyle tarih boyunca jeopolitik ve jeostratejik öneme sahip olmuştur. Bunun yanı sıra İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle ABD'nin başını çektiği Batı bloğu ve Sovyetlerin başını çektiği Doğu bloğu

arasında da çekişme alanı olmuştur. 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile getirilen kısıtlamalardan dolayı ve Karadeniz kıyısındaki devletlerin çoğunluğunun da Sovyetler kontrolünde olmasından dolayı Karadeniz, Soğuk Savaş döneminde Sovyetlerin kontrolünde olmuştur. Fakat Sovyetlerin 1991’de dağılmasıyla tüm durumlar değişmiş ve bölge farklı bir siyasi iklime girmiştir.

Sovyetler Birliği’nin dağılması beraberinde siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda önemli değişiklikler getirmiştir. Varşova Paktı üyeleri olan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri bağımsızlıklarını geri aldıktan sonra Batı sistemine entegre olmaktan yana tavır takınmışlardır. ABD, NATO ve AB, Sovyetlerin yıkılmasından sonra neredeyse iflas etmiş ve ayakta durmaya çalışan Rusya’nın da zayıflığından yararlanarak önce Orta Avrupa daha sonra ise Doğu Avrupa ülkelerini bünyelerine almaya başlamışlardır (Gürkaynak, 2004).

Rusya Sovyetler dağıldıktan sonra iç politikayla boğuşuktan sonra ancak 1993’te toparlanma sürecine girebildi ve eski Sovyet coğrafyasına yönelik politikalar üretmeye başladı. Rusya, “Yakın Çevre” politikasıyla Batı’nın yayılmacı politikalarına karşı çıkmaya çalışmıştır. Bu kapsamda iki güç bölge kontrolü için siyasi, askeri ve ekonomik olmak üzere üç farklı alanda mücadele etmeye başlamışlardır.

3.2.1. Siyasi Rekabet

Kendini Avrasya’nın doğal lideri ve süper gücü olarak gören Rusya için Karadeniz, Çarlık döneminden beri kendi bölgesi ve egemenlik alanıdır. Karadeniz Rusya’nın bir parçası ve egemenliğinin başladığı alandır. Rusya için Karadeniz’in kendi etkisi altında kalması hayati bir meseledir (Ayhan, 2015). Bu kapsamda Rusya için bakıldığında bölgedeki en önemli denebilecek iki ülke Gürcistan ve Ukrayna’dır. Dolayısıyla bu iki ülkenin bir şekilde NATO üyesi olmaları Rusya’nın bölge üzerindeki hakimiyetini oldukça sarsacaktır (Kobrinskaya, 2008). Dolayısıyla ABD/NATO ve Rusya’nın dikkatleri de bu iki ülke üzerinde olmuştur.

Sivil ayaklanmalar Soğuk Savaş sürecinde her iki bloğun da rakibini zayıflatmak ve mümkünse kendine yakın birini iktidara getirmek için başvurdukları bir yöntem olmuştur. Bu yöntem Soğuk Savaş sonrasında da

uygulanmaya devam etmiştir. ABD ve Rusya'nın bölgedeki bu çekişmesi Gürcistan ve Ukrayna üzerinden yaşanmıştır. ABD'nin bu iki ülkede kendine yakın iktidarlar yaratma çabası ve Rusya'nın karşı politikaları şeklinde devam eden süreç, özellikle Gürcistan'da Rusya'nın askeri müdahalesine kadar ilerlemiştir.

3.2.1.1. Gürcistan: Kadife Devrim

1995'te Cumhurbaşkanı olan Eduard Şevardnadze'nin döneminde ülkede ekonomik ve siyasi istikrarsızlık artmış, ülke Avrupa standartlarının çok gerisine düşmüş, Rusya tarafından desteklenen Abhazya ve Güney Osetya bölgeleri ise Tiflis'in kontrolü dışına çıkmıştır. Acara Özerk Cumhuriyeti Aslan Abaşidze'nin liderliğinde kendi yolunu izlemeye başlamıştır. Böylece gittikçe derinleşen siyasi ve sosyo-ekonomik kriz, 2 Kasım 2003 parlamento seçimleri öncesinde en yüksek seviyeye çıkmıştır (Alsirt, 2009).

2003 seçimlerine Şevardnadze, "Yeni Gürcistan İçin", Abaşidze ise "Gürcistan'ın Demokratik Canlanması" isimli partileri ile katılmışlardır. Bunun yanında halk tarafından destek gören Mihail Saakaşvili'nin "Milliyetçi Hareket Partisi" ve parlamento sözcüsü Nino Zhvania'nın liderliğini yaptığı "Burjanadze-Demokratlar" hareketi de seçimlere katılmıştır (Yenigün ve Bolat, 2010).

43 ülkeden 450 gözlemcinin takip ettiği ve hükümet tarafından usulsüzlük yapıldığı tespit edilen seçimlerden sonra Şevardnadze'nin bloğunun %21.3 ile en fazla oyu aldığı ve onu %18.8 ile Abaşidze'nin ardından % 18.1 ile Saakaşvili'nin takip ettiği açıklanmıştır. Fakat Saakaşvili sonuçları kabul etmemiş ve kendisini destekleyen halkın Şevardnadze'ye karşı protesto gösterileri düzenlemelerini istemiştir. Saakaşvili'nin başlattığı protestolar diğer partiler tarafından da destek görmüştür. Gösteriler Kasım ayı içinde önce Tiflis'te başlamış daha sonra diğer şehirlere yayılarak büyümüştür (Köktaş, 2015). Gösterilere rağmen parlamento 22 Kasım'da ilk oturumunu yapmıştır. Ancak 25 Kasım'da Anayasa Mahkemesi seçim sonuçlarının geçersiz olduğunu ilan etmiş ve Şevardnadze, Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı İgor İvanov'un aracılığı ile Saakaşvili ve Zhvania ile görüşükten sonra istifa etmiştir. 4 Ocak 2004 tarihinde gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde

oyların %96'sını alan Mihail Saakaşvili 25 Ocak'ta cumhurbaşkanlığı görevine başlamıştır. 28 Mart 2004'te tekrar yapılan parlamento seçimlerinde ise Saakaşvili'nin Ulusal Hareket'i oyların % 67.6'sını almış ve Zurap Zhvania başbakanlığında yeni hükümet kurulmuştur (Demirağ, 2005).

Acara yönetimi ile yaşanan gerginlikler Saakaşvili'nin hükümetini kurmasından sonra da devam etmiştir. 2004 Mayıs'ında binlerce kişi Aslan Abaşidze'nin ayrılıkçı ve militarist politikalarını protesto etmiş, Batum ve Kobuleti sokaklarında yapılan gösterileri yönetim şiddet kullanarak durdurmaya çalışmıştır. Ancak protestolar önlenemeyince 6 Mayıs'ta Abaşidze istifa etmiştir ve Saakaşvili, Batum'da oldukça sıcak karşılanmıştır (Akbaş, 2004).

“Kadife Devrim” olarak adlandırılan bu süreçten sonra Gürcistan için yeni bir süreç başlamıştır. ABD destekli Saakaşvili'nin iktidara gelmesi Gürcistan'ın NATO ve AB'ye üyeliğinin gündeme gelmesi Rusya'yı rahatsız etmiştir. Devrim süreci ABD ile Rusya'nın çekişmesi şeklinde devam etmiştir. Ancak ABD destekli Saakaşvili'nin iktidara gelmesi Rusya'nın kaybı olarak yorumlanmıştır. Özellikle Acara bölgesinin de kaybedilmesi Rusya için büyük bir dezavantaj olmuştur. Bunun yanında Gürcistan'daki Abhazya ve Güney Osetya gibi bölgelerde sorunlar devam etmiştir. Gürcistan'a bağlı olmalarına rağmen fiili olarak bağımsız olan ve Rus askerinin bulunduğu bu iki bölge sorun teşkil etmeye devam etmiştir (Tüysüzoğlu, 2017).

3.2.1.2. Ukrayna: Turuncu Devrim

Sovyet sonrası dönemde Rusya'ya bağlılığını kıramayan, siyaseti belli elit grupların elinden alamayan, ekonomik şeffaflığı olmayan, yolsuzluk ve insan hakları konusunda karnesi iyi olmayan Ukrayna'da böylesi bir düzene karşı ilk değişim hareketleri 2004 yılında ortaya çıkmaya başladı. Ukrayna'da Kasım 2004'ten Ocak 2005'e kadar süren ve “Turuncu Devrim” olarak adlandırılan süreç ülke siyasetinde önemli bir yer edindi (Koçak, 2014).

Ukrayna'da Ekim 2004'te gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılan adayların başta gelenleri Batı'nın desteğini alan Viktor Yuşçenko ve Rusya'nın desteğini alan Viktor Yanukoviç arasında geçen siyasi mücadele

sonucunda seçimin ikinci turunda Yanukoviç %49,42, Yuşçenko ise %46,69 oy almıştır. Ancak Yuşçenko, Donetsk ve Lugansk bölgelerinde seçimlere hile karıştırıldığını iddia ederek taraftarlarından Kiev’de gösteri düzenlemelerini istemiştir. Böylece Kiev’de başlayıp yayılan gösteriler sonucunda 3 Aralık 2004’te Ukrayna Yüksek Mahkemesi seçimlerin ikinci turunun geçersiz olduğunu ve yeni seçimin de 26 Aralık 2004’te yapılacağını açıklamıştır. Yeniden yapılan seçim sonucunda Yuşçenko %51,99 oy alarak devlet başkanlığı koltuğuna oturmuştur (Karasu, 2013).

Turuncu Devrim sonrası iktidara gelen Batı yanlısı Yuşçenko AB’nin kısa bir zaman içinde kendilerini birlik içerisinde alacağını düşünmüştür. Ancak AB üyesi halkların ve devletlerin bu fikirde olmadığını anlaması uzun sürmemiştir. AB, 2004 ve 2007 genişlemelerinden sonra çok fazla ekonomik ve siyasal problemle karşılaşmıştır. Buna örnek olarak Avrupa Parlamentosu ve AB Komisyonu’nun üye sayısı konusunda yaşadığı kriz ve Doğu Avrupa ülkeleri ile 2004 öncesi AB üyesi olan ülkeler arasında tartışmalara neden olan ağırlıklı oy uygulaması gösterilebilir (Köroğlu, 2015). Bu siyasal sorunların yanında bir de ekonomik sorunlar vardı. Birliğe yeni katılan ülkelerin AB’nin ekonomik yapısını sarsması ve AB fonlarının çok büyük bir kısmını kullanmaya başlaması, AB içinde Doğu-Batı çatışmasını körüklemiştir. AB’ye giren Doğu Avrupa ülkeleri sahip oldukları ucuz iş gücünden ve uygulanan vergi avantajlarından dolayı Batı Avrupa sermayesinin Doğu Avrupa’ya kaymasına neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda işsizlik oranlarını arttırmış ve çalışma standartlarının da düşmesine neden olmuştur (Tüysüzoğlu, 2011).

Yukarıdaki göstergeler ışığında Ukrayna’nın AB’ye üyeliği düşünüldüğünde, oldukça fakir ve büyük kısmı tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olan Ukrayna’nın birliğe kabul edilmesi oldukça zor görünmekteydi. Ayrıca bu gibi sorunların yanında Ukrayna’nın AB üyeliğine karşı çıkan Rusya ile de pek çok AB ülkesi ilişkilerin bozulmasını istememekteydi. Ancak AB, Rusya’nın sınırında önemli bir mevzi yakalamak isteyen ABD’nin baskısıyla Ukrayna ile görüşmelerini sürdürmüştür. Dolayısıyla Ukrayna da tıpkı Gürcistan gibi ABD ve Rusya arasındaki mücadelenin vuku bulduğu bir alan olmuştur (Sarıkaya, 2010).

Avrupa Birliği, Rusya'ya enerji konusundaki bağımlılığından dolayı hiçbir zaman Ukrayna'nın tam üyeliğini desteklememiştir. Viktor Yuşçenko'nun AB liderleri ile sürdürdüğü görüşmeler bir gösteriden öteye geçememiştir. Yapılan görüşmelerin hiçbir öneminin olmadığı Ukrayna'nın ekonomik ve siyasal anlamda çöküş içine girdiğinde anlaşılmıştır. AB'ye üyelik hedefiyle demokratikleşme ve çoğulculuk anlamında biraz yol alınmışsa da ne azınlıklar konusunda ne de yolsuzluklar konusunda yeterince ilerleme kaydedilememiştir. Sorunların devam etmesi üzerine 2006 yılında Yuşçenko ve Timoşenko ittifakı da çatırdamaya başlamıştır. Böylece ABD ve Rusya arasındaki çekişmenin mücadele alanı olan Ukrayna, siyasal ve ekonomik olarak bir türlü istikrara kavuşamamış ve gittikçe gerilen ilişkiler iç savaşa sebep olmuştur (Tüysüzoğlu, 2011).

3.2.2. Askeri Rekabet

SSCB'nin ve Varşova Paktı'nın dağılmasıyla beraber, eski Sovyet ülkeleri Rusya'dan uzaklaşarak Batı'ya yönelmişlerdir. Bu ülkelerin büyük bir kısmı Rusya'nın nüfuz alanından çıkmış, başta NATO ve AB olmak üzere, Batı merkezli örgütlere üye olmuşlardır. Böylece Sovyetler döneminde Türkiye sahilleri hariç bir Sovyet gölü niteliğinde olan Karadeniz, NATO ve AB vasıtasıyla Avrupa-Atlantik sisteminin bir parçası haline gelmiştir. Ancak halen kimlik arayışında olan bölge ülkelerinin Batı'ya kayış süreçleri Karadeniz'i Doğu-Batı mücadelesinin bir parçası yapmıştır. Böylece bu Doğu-Batı mücadelesi Karadeniz'in geleceğini belirleyecek temel unsur olmuştur (Çıkış, 2012).

3.2.2.1. Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (Blackseafor) ve Rusya

Bölgede kendisini gösteren Doğu-Batı mücadelesi bölgenin güvenliğine yönelik riskleri de arttırmıştır. Bununla birlikte eski Sovyet ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla Karadeniz'e komşu ülkeler arasındaki ilişkiler artmıştır. Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında olan Türkiye aynı zamanda NATO üyesi bir ülkedir. Sovyetler'den bağımsızlığını kazanan ülkelere nazaran daha iyi ekonomik ve sosyal yapıya sahip Türkiye'nin aynı zamanda Boğazlar'a sahip olması onun avantajlı konumunun devam etmesini sağlamıştır. Böylece Türkiye, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerle ticari ilişkilerini

arttırmış ve “Karadeniz Ekonomik İşbirliği”nin (KEİ) kurulmasına öncülük etmiştir (Yalçınkaya, 2017).

KEİ, Türkiye’nin girişimiyle 25 Haziran 1992’de yapılan İstanbul Zirvesi ile kurulmuştur. Üyeleri Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Türkiye, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Yunanistan’dır. Ekonomi üzerine kurulacak olan ilişkilerin zamanla ülkeler arasındaki siyasi ilişkileri ve diyalogu geliştireceği ve bunun da bölgesel güvenliğe katkı sağlayacağı düşünülmüştür. KEİ her ne kadar bugüne değin üstüne düşen sorumluluğu tam anlamıyla yerine getirememişse de bölgede güven ve barış ortamının sağlanmasını kolaylaştırıcı bir fonksiyon üstlenmiştir (Safi, 2012).

Sovyetler dağıldıktan sonra yerine kurulan Rusya Federasyonu’nun bölgedeki etkisi de kırılmıştı. Rusya, Karadeniz’de etkisini yeniden arttırmak için KEİ’yi kullanma düşüncesindeydi. Üyelerinin çoğunun aynı zamanda NATO üyesi olması işbirliği teşkilatını NATO amaçlarına hizmet eden bir yapıya çevirebilirdi. Dolayısıyla Rusya birliğe üye olarak hem NATO etkisini kırmak hem de kendisinin etki alanını genişletmek istemiştir. Karadeniz bölgesinin Rusya için önemi de bilinen bir durumdur. Bu yüzden sadece KEİ değil bölgeyle ilgili Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (Blackseafor) ve Karadeniz Uyum Hareketi de (KUH) Rusya için önem arz etmiştir (Oktay, 2006).

Karadeniz bölgesindeki önemli güvenlik örgütlenmelerinden biri olan Blackseafor Türkiye’nin öncülük ettiği bir yapıdır. Türkiye’nin yanı sıra Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya ve Ukrayna’nın da katılımıyla 2001 yılında kurulmuştur. Kıyıdaş ülkeleri bir araya getiren bu yapı üye ülkeler arasındaki işbirliğini arttırmış, bölgesel güvenlik ve barışın sağlanmasına önemli katkılar sunmuştur. Blacksefor bir yandan üye ülkelerin deniz kuvvetleri arasında işbirliğini artırırken bir yandan 11 Eylül sonrası dönemin mevcut terör tehditlerine karşı ülkelerin birlikte çalışmasına imkan sağlamış ve ülkelerarası bağları güçlendirmiştir (Şık, 2010).

Blackseafor’un kuruluş amacı üye ülkelerin deniz kuvvetlerinin katılımıyla denizde arama-kurtarma, insani yardım, çevre koruma

operasyonları, mayın temizleme çalışmaları, iyi niyet ziyaretleri ve üyeler tarafından belirlenecek diğer görevler olarak belirlenmiştir. Ancak 7 Temmuz 2004 tarihinde görev kapsamı değiştirilerek organize suçlar ve terörizm de kuruluşun görev kapsamına alınmış ve hemen akabinde tatbikat yapılmıştır. Bu görev değişikliğinin arka planında NATO'nun Karadeniz'e girme çalışmaları bulunmaktaydı. NATO üyesi Romanya ve Bulgaristan Rus gücünün dengelenmesi için NATO'nun Karadeniz'de faaliyet göstermesine olumlu bakmaktaydı. Ancak NATO üyesi olmasına karşın Türkiye bu konuda istekli değildi. Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusunda duyarlı olan Türkiye aynı zamanda bu durumun Rusya ile ilişkilere de zarar vereceğini düşünmekteydi. Bu yüzden Türkiye, Rusya ile işbirliği yaparak birliğin görev yönergesine organize suçlar ve terörizmle mücadeleyle ekleyerek NATO'nun Karadeniz'e girmesine engel olmuştur (Koçer, 2007).

Rusya ve Türkiye Karadeniz ile ilgili konuların bu denize kıyıdaş olan ülkeler tarafından ele alınmasını istemekte ve üçüncü bir devletin veya yapının bu konuya dahil olmasını istememektedirler. ABD, NATO'nun Akdeniz'de yürütmüş olduğu Aktif Çaba Harekatı'nı Karadeniz'e yaymak için sürekli bir çaba içindedir. Ancak bu durum hem Türkiye'nin Montrö'ye yönelik hassasiyeti hem de Rusya'nın bunu kendisine yönelik bir plan olarak görmesinden dolayı Rusya ve Türkiye tarafından sıcak karşılanmamaktadır. Bu yüzden Rusya, Türkiye'nin öncülük ettiği Blackseafor'a üye olmuş ve desteklemiştir (Özbay, 2010).

Karadeniz'de güvenliğe yönelik bir diğer oluşum da Karadeniz Uyum Harekatı'dır (KUH). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1373, 1540 ve 1566 sayılı kararlarıyla uyumlu olarak 1 Mart 2004 tarihinde Türkiye tarafından başlatılmıştır. Türkiye karasularında, Karadeniz'in uluslararası sularında ve bölgelerin hava sahasında faaliyet gösteren KUH, Karadeniz'in tüm kıyıdaş ülkelerinin üyeliğine açık bir şekilde kurulmuştur. Harekate 27 Aralık 2006'da Rusya, 1 Kasım 2007'de Ukrayna ve 6 Aralık 2010'da Romanya katılmıştır. Gürcistan ve Bulgaristan'ın üyelikleri için görüşmeler ise devam etmektedir (Karakas, 2016).

Karadeniz Uyum Harekatı NATO'nun Akdeniz'de sürdürdüğü Aktif Çaba Harekatı'nın amaçları ve hedeflerine uyumlu bir şekilde devam etmektedir ve sürekli olarak onunla bilgi paylaşımında bulunmaktadır. KUH, Karadeniz'de düzenli olarak keşif, gözetleme, karakol ve izleme çalışmalarında bulunmaktadır. Şüpheli görünen unsurlar takibe alınmakta gerektiğinde alıkonulmakta ve NATO'ya bilgi verilmektedir. Yapılan gözlem ve keşiflerin sonucunda NATO'ya bilgi verilmesi Karadeniz'e giremeyen NATO için büyük bir avantaj sağlamıştır. Karadeniz ile ilgili NATO'ya sürekli bilgi verilmesi Rusya'nın endişelenmesine neden olmaktadır. Böylece Rusya, KUH'a üye olarak etkinlik kurmak istemiştir (Koçer, 2007).

3.2.2.2. Barış İçin Ortaklık, Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya Üyelikleri

NATO'nun Barış İçin Ortaklık girişimini başlatmasındaki amacı, Sovyet sonrası oluşan güç boşluğunda NATO'ya alternatif yapılanmaların ortaya çıkmasını engellemek olduğu söylenebilir. Soğuk Savaş'ın bitimiyle Avrupa güvenliğinin ne yönde şekilleneceği belirsizlik içine girmiştir. Kimileri Avrupa Birliği'nin etkin olması gerektiğini düşünürken, kimileri de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın ön plana çıkması gerektiğini düşünmüşlerdir. Kimileri de içinde Rusya'nın da olduğu yeni bir güvenlik yapılanmasının olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Küçükylmaz, 2004). Bütün bu varsayımlar Sovyet tehdidinin ortadan kalktığı bir süreçte ABD'nin Avrupa'daki askeri varlığını azaltacağına yönelik tahminlere dayanmaktadır.

Bunlara paralel olarak AB üyeleri aralarındaki entegrasyonu ileri boyutlara taşıma kararlılığını göstermişlerdir. AB'nin ekonomik bir örgüt olmasının yanında bir savunma ve güvenlik örgütü olması yönünde görüşler daha sık dile getirilmeye çalışılmıştır. Bunu takiben 1993 Maastricht Anlaşmasıyla birlikte Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nı hayata geçirmiş ve AB'yi üç ayaklı bir entegrasyon sürecine koymuşlardır (Öztürk, 2014). Böylece AB ülkeleri kıtanın birleşmesini ve yakın çevrelerindeki istikrarsızlıkların bir an önce giderilmesini kendi güvenlikleri için öncelikli görmüştür.

Diğer yandan Rusya, Soğuk Savaş'ın bitimiyle NATO'nun varlığını meşru kılan en önemli nedenin ortadan kalktığını dile getirmiş ve NATO genişlemesini ve yakın çevresindeki ülkelerle yakın ilişki kurmasını kendi güvenliğine tehdit olarak algılamıştır. Bunun yanında Rusya'nın Avrupa'nın güvenliğinde daha fazla rol almasını savunanlar da “Avrupa Uyumu” fikrini dile getirmişlerdir (Mengi, 2014).

Bu tartışmalardan çıkarılacak sonuç NATO'nun bölgede varlığını devam ettirebilmesi için yeni politikalar geliştirmesi gerektiğidir. NATO, bölgede var olabilmek için öncelikle Rusya'nın kuşatılmışlık ve çevrelenmişlik korkularını körüklemeyen hareket etmesi gerektiğini öngörmüştür. Öyleki NATO hem yayılarak eski Sovyet ülkelerini birliğinin içine üye olarak alabilmeli ve dışlayıcılık anlayışından uzak durmalı hem de kendi değerlerini yayabilmelidir. Ayrıca Avrupa güvenlik taleplerine de karşılık verebilmeli ve birliğine üye olmayacak ülkeleri de kendinden uzaklaştırmayacak bir yol bulabilmelidir (Oğuzlu, 2013).

Bu arka plan düşünüldüğünde Barış İçin Ortaklık (BİO) programının ortaya çıkışı ve amacı daha açık hale gelmektedir. Bu girişim sadece Orta ve Doğu Avrupa'yı değil aynı zamanda Karadeniz, Kafkaslar ve Balkanları da içine almıştır. Böylece bu bölgelerdeki ülkelerle kurulacak işbirliği kurumsal bir çerçeveye oturtulmuş oldu. Her ne kadar bu oluşuma katılan ülkelerin bazıları sonradan NATO'ya tam üye olmuşlarsa da, bu girişimin arkasındaki asıl amaç eski Sovyet coğrafyası ülkeleriyle tam üyelik olmasa bile yakın ilişki içinde olabilmektir. Böylece NATO hem Rusya'nın etki alanını azaltmış hem de kendi etki alanını genişletmiş olacaktır. Aynı zamanda bölge ülkelerine vereceği askeri ve ekonomik destekle onların Rusya'ya yakınlaşmalarını da engellemiş olacaktır (Webber, 2013).

BİO'nun amaçlarından biri de eski Sovyet ülkelerinin NATO'ya üyelikleri için onları hazırlamaktır. NATO bu kapsamda özellikle Gürcistan ve Ukrayna'ya ayrı bir önem vermiştir. Her iki ülkeyi de BİO kapsamına alıp askeri ve ekonomik olarak onları NATO üyesi yapmayı düşünmüştür. 8 Şubat 1994'te Ukrayna, 23 Mart 1994'te de Gürcistan BİO üyesi olmuşlardır (Şahin, 2016: 149-150). Ayrıca eski Sovyet üyesi olan bu iki ülke Soğuk Savaş

sonrasında Rus etkisinden kurtulmak için Batı sistemine entegre olma isteğinde olmuşlardır. Batı sistemine katıldıkları takdirde Rus tehdidine karşı kendilerini savunmaya almış olmanın yanında milli güvenliklerini sağlamanın en iyi yolu olarak da NATO'ya üyeliği görmüşlerdir. NATO üyeliği bu ülkeleri sadece dışardan gelebilecek tehditlere karşı değil aynı zamanda ittifak içinden gelebilecek tehlikelere karşı da koruyacaktı (Dönmez, 2010). Ancak Rusya'nın NATO'nun bu çalışmalarını kendine tehdit olarak değerlendirmesi Ukrayna ve Gürcistan'ın BİO üyelik süreçleriyle NATO'ya üyeliklerini sekteye uğratmış, 2008'de Gürcistan, 2013'te Ukrayna'da patlak veren krizler her iki ülkeyi de bölmüş ve NATO'ya üyeliklerini neredeyse imkansız hale getirmiştir (Erkan, 2016 ve Gafarlı, 2014b).

ABD için NATO'nun genişlemesi küresel bir gelişmedir. Ayrıca Rusya bugünkü haliyle Batı için bir tehdit olamasa bile Avrupa'da tehdit dendiğinde ilk akla gelen ülkenin Rusya olması da genişleme sürecinde dikkate alınması gereken bir konu olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında NATO genişlemesi birlik içinde olası bir Avrupa muhalefetini de engellemeliydi. Böylece ABD genişlemeyle kurmak istediği küresel gücün önündeki engelleri kaldırıp politikalarını meşrulaştırmış oluyordu (Mikail, 2007: 114-115).

NATO genişlemesinin temel amaçlarından biri de kuşkusuz Karadeniz'e ulaşmaktır. Çarlık döneminden beri bir Rus gölü halinde olan Karadeniz "çevreleme politikası" bağlamında ABD'nin özel ilgi odağı olmuştur. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Karadeniz'e olan ilgisi daha da artmış ve ABD, Karadeniz'in uyuşturucu, insan göçü ve terörün geçiş güzergahı olması gibi nedenlerle Karadeniz'e girmeyi hedeflemiştir. Bunu başarması halinde Karadeniz artık bir Rus gölü olmaktan da çıkacaktı. Terör nedeniyle Rusya ile de ilişkilerin yumuşadığı bir dönemi fırsat bilen ABD, Kasım 2002'de aralarında Estonya, Letonya, Litvanya, Slovakya, Slovenya, Bulgaristan ve Romanya'nın da bulunduğu yedi ülkeyi daha üyelik görüşmelerine davet etmiş ve bu ülkeler Mart 2004'te birliğe üye olmuşlardır. 2004'te gerçekleşen zirvenin İstanbul'da yapılmasının yanında birliğe üye olan yeni ülkelerden Bulgaristan ve Romanya'nın Karadeniz'e kıyısı olması, böylelikle Rusya'nın bölgedeki gücünün gerilemesinde oynayacakları rol bu iki

ülkenin NATO'ya üyeliklerinin neden ABD tarafından bu kadar hararetle desteklendiğinin göstergesidir (Polat, 2017).

3.3. Ekonomik Rekabet

Soğuk Savaş sonrasında ABD ve Rusya arasında işbirliğine yönelik sinyallerin verilmesi uluslararası ortamda barış ve güven ortamının oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu durum enerji, enerji güvenliği ve enerjinin jeopolitiği alanlarında kendini göstermiştir. Ancak enerji, bölgesel ve küresel ölçekte uluslararası ilişkileri etkileyen önemli dinamiklerden biri olmaya devam etmiştir. Özellikle Rusya'nın sahip olduğu gaz ve petrol rezervleri göz önüne alındığında enerjinin rolü daha net açığa çıkmaktadır. Çünkü Rusya'nın sahip olduğu bu enerji potansiyeli onu bölgesel ve küresel anlamda önemli bir aktör haline getirmektedir. Bir diğer önemli nokta ise Rusya'nın sahip olduğu bu kaynakları nasıl ve hangi amaçla kullanacağı sorunudur ve Rusya'nın bu enerji gücünün Soğuk Savaş sonrası siyasi ve ekonomik düzende belirleyici olacağı söylenebilir (Baysoy, 2009).

Rusya'da bulunan petrol rezervi yaklaşık olarak 50 milyar varil ve bilinen doğal gaz rezervi ise 1.700 trilyon kübik fittir. Yani dünya rezervinin yaklaşık %40'ıdır. Rusya'nın sahip olduğu bu rezervlerin dış ticaretine de önemli yansımaları olmaktadır. Rusya bu bağlamda AB için önemli bir ortak ve Avrupa'nın en büyük enerji tedarikçisidir. AB toplam gaz ithalatının %30'unu, petrol ithalatının %34'ünü kömür ithalatınınsa %27'sini Rusya'dan sağlamaktadır. Rusya ise petrol ihracatının %80'ini, doğalgaz ihracatının %70 ve kömür ihracatının %50'sini Avrupa'ya yapmaktadır (Hasanoğlu, 2014).

Rusya'nın sahip olduğu enerji kaynaklarının yanında Hazar havzasındaki enerji kaynaklarının Batı'ya transferinde önemli bir role sahip olması Batı'nın enerji konusunda Rusya'ya bağımlı olmasına neden olmuştur. Ancak Batı, Rusya'ya olan enerji bağımlılığını minimum düzeye indirmek istemektedir. Bu konuda da enerji boru hatları güzergahları Rusya ve Batı arasında önemli bir mücadele alanı olmaktadır. Rusya kontrolü elde tutmak için Gazprom gibi şirketlerdeki kamu hisselerini arttırarak şirketler üzerinden kontrolü sağlamaya çalışmaktadır (Şahin, 2011). Böylece Rusya, enerji transfer yollarını sürekli tekelinde tutarak Avrupa'nın kendisine olan bağımlılığını

devam ettirmeye çalışmaktadır. Rusya'nın bu konudaki politikalarını üç noktada ele alabiliriz. İlki Rusya'nın, Orta Asya'daki enerji arzı tekeline korumak ve enerji transferinin kendi kontrolünde olmayan alternatif boru hatları üzerinden yapılmasını engelleme çabasıdır. İkincisi, yeni boru hatları projeleri geliştirerek enerjinin Avrupa'ya ulaştırılmasında başka transit ülkelere olan ihtiyacı kırmaktır. Üçüncü olarak da Avrupa'daki dağıtım şirketlerinin Gazprom tarafından satın alınmasını sağlayarak, Rus projelerine alternatif projelerin çıkmasını engellemektir (Kantörün, 2010).

Rusya'nın bu politikalarına karşılık ABD, özellikle Türkiye üzerinden Rusya'ya alternatif hatlar geliştirerek hem Rusya'nın enerji transferindeki tekeline kırmak hem de Avrupa'yı Rusya'ya bağımlı olmaktan kurtarmaya çalışmaktadır. ABD'nin bu amaçla gerçekleştirdiği önemli projeler arasında Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) bulunmaktadır. ABD ve Avrupa, Hazar bölgesinde Rusya'yı by-pass eden enerji hatları tesis etme çalışmalarının yanında bölgeyi Rusya'nın boyunduruğundan kurtarmak için de sürekli olarak yeni proje ve politikalar dile getirmişlerdir. (Canikoğlu, 2010).

- **Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı**

2006 yılında tam anlamıyla faaliyete geçen ve toplam uzunluğu 1768 km olan BTC'nin 1078 km'si Türkiye sınırları içindedir. BTC'nin günlük kapasitesi 1,2 milyon varildir. Hazar bölgesi petrolü BTC vasıtasıyla Akdeniz'e oradan da Avrupa'ya taşınmaktadır. ABD'nin enerji transferinde Rusya'yı by-pass planlarının içindeki en önemli projelerinden biridir (Akpınar, 2005).

- **Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) Boru Hattı**

Azerbaycan'ın Şah Deniz sahasında çıkarılan doğalgazın Türkiye arzını karşılamak üzere 4 Temmuz 2007 tarihinde faaliyete giren BTE, yaklaşık 980 km uzunluğundadır. Hatta asıl önemini veren gelişme bu hattın Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı'na (TANAP) bağlanmasının planlanmasıdır. 2015 yılında başlanan projenin 2018 yılı sonuna kadar tamamlanması öngörülmektedir.

Böylece BTC ile petrol transferinde Rusya'yı by-pass etmeyi planlayan ABD, BTE ile doğalgaz transferinde Rusya'yı by-pass etmeyi planlamıştır (<http://www.enerji.gov.tr>, 2017).

3.3.1. Boru Hatları Güzergâhları ve Doğalgaz Satışı

Rusya'nın kendi bünyesinde sahip olduğu doğalgaz ve petrol rezervlerinin yanında, jeopolitik konumunun diğer doğalgaz ve petrol bakımından zengin olan bölgelere yakın olması ve bu enerjinin taşınmasında koridor görevi görmesi Rusya'nın dış politikasında enerjiye özel politikalar üretmesini teşvik etmesinin yanında ona büyük bir avantaj da sağlamaktadır. Bu bakımdan Rusya, bir taraftan kendisine alternatif olabilecek projelerin önüne geçip Avrupa'daki etkinliğini arttırmaya çalışırken diğer yandan da eski Sovyet ülkelerini kendi nüfuzu altında tutarak Hazar havzası enerjisinin dünyaya pazarlanmasında merkezi konumunu korumaya çalışmaktadır (Erbil, 2010).

Rusya'nın enerji piyasasındaki hakimiyetini görmek için Avrupa ile olan enerji ilişkilerine ve boru hatları projelerine bakmak yeterlidir. Bugün ülke bazında bakıldığında özellikle doğalgazda Avrupa ülkelerinde %100'lere varan bir Rusya bağımlılığı göze çarpmaktadır. Moldova, Sırbistan, Karadağ, Estonya, Bulgaristan, Finlandiya kullandıkları gazın tamamını, Letonya, Litvanya %95'ini, Yunanistan, Slovakya, Macaristan %80'nini, Çek Cumhuriyeti, Avusturya, Polonya, Romanya %70'ini, Almanya %40'ını, Fransa %35'ini İtalya %30'unu Rusya'dan ithal etmektedirler (İskender, 2009).

Rusya bu avantajlı konumunu korumak için çeşitli projeler geliştirmiştir. Rusya'nın geliştirmiş olduğu ve şu an faaliyette olan boru hatları projelerine baktığımızda:

- **Mavi Akım**

1997'de Türkiye-Rusya arasında varılan anlaşma sonucu Botaş ve Gazprom arasında 25 yıllık bir kontrat imzalanmıştır. Toplam 3.300 km uzunluğunda ve başka bir geçiş ülkesi olmayıp direk Karadeniz altından Türkiye'ye ulaşan bir projedir. Bu proje Rusya'nın BTC hattına olan itirazlarını da yumuşatmıştır. Bunun yanında

Azerbaycan'ın ve Türkmenistan'ın doğalgaz kaynaklarını Türkiye üzerinden dünya piyasalarına ulaştırmayı hedefleyen ABD, bu projeye sıcak bakmamıştır. (<http://uluslararasıgundem.com>, 2014).

- **Kuzey Akım Boru Hattı Projesi**

Kasım 2011'de ilk bölümü Eylül 2012'de ikinci bölümü tamamlanmıştır. Almanya ve Rusya arasında anlaşmayla başlayan boru hattının yıllık 55 milyar metre küp gaz taşıyacağı tahmin edilmektedir (Hasanoğlu, 2014).

- **Türk Akımı Boru Hattı**

Mayıs 2015'te inşaatına başlanan proje, Rusya'nın Güney Akımı projesinin Türkiye bölümüdür. Rusya'nın Ukrayna ile yaşadığı sorunlar sonrası Avrupa'ya doğalgaz transferi için yeni güzergah araması aynı zamanda NABUCCO'yu devre dışı bırakan bir hat oluşturmak istemesi sonucu ortaya çıkan bir projedir. Böylece Rus doğalgazı Karadeniz'in altından Türkiye topraklarından Bulgaristan'a ulaşır buradan da iki kola ayrılıp biri Yunanistan üzerinden İtalya'ya diğeri ise Sırbistan ve Macaristan üzerinden Avusturya'nın Baumgarten limanına ulaşacaktır (<http://www.milliyet.com.tr>, 2011).

Boru hatları güzergahları konusunda ABD ve Rusya sürekli olarak karşı karşıya gelmektedirler. ABD, alternatif boru hatlarıyla sürekli olarak Avrupa'yı Rusya tekelinden kurtarmak istemektedir. Özellikle Hazar havzası petrolünün taşınması konusunda ABD, Türkiye üzerinde projeler yapmaya çalışmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan hattına Rusya muhalefet etmiş ve ona karşı Bakü-Novorossisk projesini hayata geçirmiştir. (Tepealtı, 2012). Bakü-Tiflis-Ceyhan hattının yanında bir diğeri önemli proje Türkiye-Yunanistan doğalgaz boru hattıdır. 2003'te çalışmalarına başlanmış, 2007'de faaliyete geçmiştir. Projenin İtalya'ya uzatılması kararına varılmış, Türkiye-Yunanistan ve İtalya arasında gerekli anlaşmalar yapılmıştır. Bu ve bunun gibi başka hatlar da inşa edilmiş veya edilmeye çalışılmaktadır (Kontörün, 2010). Tüm bunların sonucunda

varılmak istenen temel hedef Hazar havzası enerjisinin Rusya'nın devre dışı bırakıldığı bir sistemle Batı'ya aktarılmasıdır.

Rusya, Orta Asya'daki doğalgazın Avrupa'ya taşınmasındaki tekel konumuna çoğunluğu Sovyetler döneminde yapılan boru hatları sayesinde kavuşmuştur. Batı Sibirya ve Orta Asya'dan çıkarılan gazın Sovyetlerin sanayi şehirlerine taşınması amacıyla 1960'larda bu hatların yapımına başlanmıştır. 1970'lerde Arap devletleriyle yaşanan petrol krizi sebebiyle Avrupalı devletler Arap petrolüne olan bağımlılığı azaltmak için Rusya ile petrol ve doğalgaz anlaşmaları yapmaya başladılar. Anlaşma gereği Avrupalı devletlerce Sovyetlere verilen maddi ve teknik destekle Sovyetler, sahip olduğu boru hatları ağını Avrupa'ya doğru genişleterek Avrupa'ya enerji aktarmaya başladı. Sovyetlerin dağılmasıyla bölgenin kontrolü Rusya'ya geçmiş ve bugün Rus şirketi Gazprom tarafından bu transfer sistemi kontrol edilmektedir (Kontörün, 2010).

Doğalgaz satışı ve boru hatları konusunda Rusya'nın elini güçlendiren bir diğer faktör ise enerji transfer güzergahında bulunan Türkiye, Ukrayna, Bulgaristan, Romanya ve Gürcistan'ın doğalgaz konusunda Rusya'ya ciddi anlamda bağımlı olmalarıdır. Türkiye ihtiyaç duyduğu doğalgazın yaklaşık %60'ını Rusya'dan karşılamaktadır. Bulgaristan ihtiyaç duyduğu gazın neredeyse tamamını Rusya'dan ithal etmektedir. Ukrayna doğalgaz ihtiyacının yaklaşık %25'ini Rusya'dan karşılamaktadır. Gürcistan doğalgaz ihtiyacının neredeyse %90'ını Azerbaycan'dan alıyor olsa da Rusya ile yaşadığı 2008 savaşı ve sorunlu bölgelerden dolayı Rusya politikalarına karşı çıkamamaktadır (Semercioğlu, 2016). Rusya'ya olan enerji bağımlılığı ülkelerin dış politika süreçlerinde bağımsız davranmalarını engellemektedir. Bu ülkeler özellikle Karadeniz ile ilgili Rusya aleyhine bir karar almaya çalıştıklarında Rusya, doğalgaz kesintisi ya da fiyat arttırımı gibi yöntemlerle onları engelleyebilmektedir.

Rus enerjisine bağımlı olan Avrupalı devletlerin büyük çoğunluğunun Rusya karşısında siyasi konularda eli kolu mahkum kalmıştır. Rusya ile yaşanan sorunlarda Rusya sürekli olarak enerji kozunu kullanmış böylece enerji kozunu siyasi bir üstünlük haline getirmiştir. Bunun yanında özellikle

Rusya-Ukrayna arasında 2005'ten beri sürekli olarak yaşanan krizlerde Rusya'nın doğalgaz kesintisine gitmesi Avrupalı devletleri oldukça zor durumda bırakmıştır (Erbil, 2010). Böylece doğalgaz konusunda Rusya'ya olan bağımlılığın ne derece tehlikeli olduğunu fark eden Avrupalı devletler alternatif yollar aramaya başlamışlardır. Böylece Trans-Avrupa Enerji Ağı çerçevesinde projeler geliştirilmeye başlanmış ve desteklenmiştir (Uluatam, 2010).

Avrupa ülkelerinin enerji konusunda bu denli Rusya'ya bağımlı olmaları ABD'yi de rahatsız etmektedir. ABD, Avrupa'yı Rus tekelinden kurtarmak için Türkiye ve Akdeniz üzerinden alternatif transfer yolları bulmaya çalışmıştır. Bununla birlikte Ukrayna gibi Rus enerji transfer güzergahlarında sürekli olarak krizlerin çıkması da kimi teorisyenlerce ABD'nin Rusya'nın enerji nakil yollarını kesme çalışması olarak yorumlanmıştır. Ayrıca son dönemlerde gelişen teknolojiyle birlikte ABD, çıkarmış olduğu kaya gazının satışını planlamaktadır. Böylece ABD, Rusya'nın Avrupa üzerindeki tekeli bir nebze olsun azaltmış olacaktır (Sevim, 2014).

3.3.2. Şirketlerin El Değiştirmesi

ABD ile Rusya arasındaki ekonomik rekabette Rusya'nın en büyük avantajı kendi topraklarındaki yer altı zenginlikleri ve diğer enerji kaynaklarının da kendisine yakın olması gösterilebilir. Rusya, bu avantajını iyi değerlendirmek için kendi bünyesinde kurduğu petrol ve doğalgaz şirketlerini geliştirmeye çalışarak enerji kontrolünü sağlamaya çalışmıştır. Örneğin Forbes dergisinin 2016 yılında yaptığı araştırmaya göre dünyanın en büyük halka arz şirketlerinin ilk iki sırasını Rus şirketleri Gazprom ve Rosneft aldı. Üçüncü sırada ABD şirketi ExxonMobil yer aldı. Ayrıca Rus şirketleri Lukoil dokuzuncu ve Surgutneft 14'üncü sırada yer aldılar (<https://tr.sputniknews.com>, 2016).

Rusya, özellikle yakın çevresini ve enerji transferini kontrol etmek için de şirketlerini kullanmaktadır. Şirketler ya doğrudan Romanya'daki Lukoil'in yaptığı gibi yatırım yaparak ülke ekonomisinde önemli bir yer edinerek kontrol sağlar ya da diğer ülkelerde bulunan şirketlerle ortaklıklar kurarak veya ortak projeler geliştirerek piyasa kontrolünü ele alıp üçüncü bir ülkenin girişini ve

alternatif oluşturmalarını engellemeye çalışır (Dura ve Driga, 2012). Üstelik bu kontrol çalışmalarını sadece enerji alanında yapmaz. Bulgaristan'ı ele aldığımızda, doğalgaz, petrol, nükleer enerji, telekomünikasyon, emlak ve medyaya kadar pek çok alanda Rus şirketleri bulunmakta ve ülkenin GSYİH'sinin yaklaşık dörtte birini oluşturmaktadır. Ayrıca Gazprom Bulgaristan'ın gaz sektörüne hakimdir, bunun yanında Rus birey ve şirketler Bulgaristan'da 4600'den fazla şirkette hisselerine sahiptirler (ODR, 2016). Bunun yanında Rus grubu Mechel, 2002 yılında Romanya pazarına girmiştir. Demir çelik firması olan Mechel'in yaklaşık 7.000 çalışanı bulunmaktadır. Romanya'nın çeşitli yerlerinde fabrikaları olan Mechel Romen yetkililerle yapılan görüşme sonucunda enerji alanında çalışmalar yapmaya niyetli olduğunu dile getirmiştir. Aynı şekilde Romanya Cumhurbaşkanı da kriz dönemlerinde bile ülkeye yatırım yapan Mechel'e memnuniyetini ifade etmiştir (<http://www.bursa.ro>, 2012).

Ukrayna Devlet İstatistik Servisi'nden gelen en son dış ticaret rakamlarına göre, Rus şirketleri 2016 yılında Ukrayna ekonomisine 1.67 milyar dolar yatırım yaptı. Avrupa ülkeleri ise toplamda 1.9 milyar dolar yatırım yaptı. Yani Rusya tek başına neredeyse Avrupa ülkelerinin tamamına yakın bir yatırım gerçekleştirdi. Bununla birlikte Rus işletmeler, Ukrayna bankacılık sektöründe, telekomünikasyon sektöründe ve elektrik piyasasında da aktif olmaya devam etmektedirler (<https://sputniknews.com>, 2017).

Gürcistan enerji sektöründe de Ruslar önemli bir pay sahibidirler. Gürcistan enerji piyasasının en büyük şirketlerinden biri olan "Inter Rao" nun hisse ortakları Rusya ile yakından ilişkilidirler. Şirketin yönetim kurulu üyeleri Gazprom, Rosneft gibi şirket yöneticilerinin yanı sıra Rus hükümetinde yer almış isimlerden oluşmaktadır. Bunun yanında yönetim kurulu başkanlığını da Rus hükümetinin öncelikli proje bölümünün başında bulunan Boris Kovakchuk yapmaktadır. Ayrıca Ruslar Gürcistan'da su, elektrik, bankacılık, maden işletmeciliği gibi pek çok alanda da şirket ve hisse sahibi olarak aktif çalışmaya devam etmektedirler. (Dzvelishvili ve Kupreishvili, 2015).

Türkiye'deki Rus yatırımları 2000'lerden sonra belirgin bir artış göstermiştir. Türkiye'de 1.947 Rus firması bulunmaktadır ve bu da Türkiye

pazarındaki tüm yabancı sermaye şirketlerinin %4'ünü oluşturmaktadır. Rus şirketleri Türkiye'de şirket satın alarak veya ortaklıklar kurarak enerji, teknoloji, telekomünikasyon, bankacılık ve imalat alanlarında faaliyet göstermektedir. Bu anlamda Gazprom, Lukoil, Inter Rao, Yandex, CROC, SberBank ve Russian Magnitogorsk Iron and Steel Works gibi Rus kökenli şirketler Türkiye'de ortaklıklar aracılığıyla faaliyet gösteren veya doğrudan Türkiye piyasasında işlem gören şirketlerin başında gelmektedirler (Kelkitli, 2017: 113-114).

4. BÖLÜM

GÜRCİSTAN VE UKRAYNA KRİZLERİ: ÇEVRELEMENİN YENİDEN YARATILMASI

4.1. Soğuk Savaş Çevrelemesinden Seçmeli Çevrelemeye: Çatışma ve Uzlaşmanın Biraradalığı

Soğuk Savaş sürecindeki iki kutuplu sistemin başat aktörleri olan ABD ve Sovyetler arasındaki mücadele bütün dünyayı etkisi altına almıştır. Dünya sosyal, ekonomik ve askeri olarak ikiye bölünmüştür. İki kutup arasındaki sert ilişkilerin ve politikaların Küba Füze Krizi, Vietnam Savaşı, Kore Savaşı gibi krizlerin ve savaşların yaşandığı dönemlerde neredeyse dünyayı yeni bir dünya savaşının eşiğine getirdiği de söylenebilir (Aydın ve Bakıncak, 2016).

Soğuk Savaş süreciyle birlikte başlayan ve hala ABD-Rusya arasındaki bir diğer mücadele alanı ise Latin Amerika'dır. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler, ABD'nin yayılmacılığına karşılık Latin Amerika'daki Küba, Meksika, Kolombiya, Arjantin, Brezilya gibi sosyalist ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmuştur. Soğuk Savaş sonrasında da Rusya Latin Amerika'ya yönelik politikalarına devam etmiş, 2005-2009 yılları arasında ticaret hacmi 6 milyardan dolardan 18 milyar dolara çıkmıştır. Tıpkı Doğu Avrupa ülkelerinin Rusya'dan uzaklaşıp Batı'ya entegre olmak istemeleri gibi Latin Amerika ülkeleri de sürekli olarak ABD karşıtı olmuşlardır ve daha çok Rusya ve Çin ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmışlardır (Erman, 2013).

Sovyetler ve Varşova Paktı'nın dağılmasıyla Soğuk Savaş sona ermiş ve ABD tek başına süper güç olarak dünyayı yönetmeye başlamıştır. Ancak bu süreç Soğuk Savaş döneminden farklı olmuştur. ABD her ne kadar tek süper güç olarak kalmış ve Afganistan ile Irak müdahalelerini kendi aldığı kararlar yapmışsa da Sovyetlerin dağılmasından sonra varisi olarak kalan Rusya'ya karşı ciddi anlamda bir müdahalede bulunmamıştır. Bunun temel sebepleri arasında Rusya'nın sahip olduğu nükleer güç, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'ya kabul ettirilen zor şartların yeni bir savaşa yol açması gibi hataya düşülmek istenmemesi, Rusya'nın Avrupa sistemine entegre edilerek kontrol altında tutulmak istenmesi gibi sebepler sayılabilir (Kantarcı, 2012).

Böylece ABD ve Rusya terörizm, silah ve uyuşturucu kaçaklığı, uluslararası barışın sağlanması, nükleer silahların sınırlandırılması gibi konularda işbirliğine gidebilmiştir. Ancak ekonomi, insan hakları, demokrasi, terörizm, kalkınma gibi konularda işbirliği sağlanmasına karşın iki ülkenin birbirlerine karşı olan güvensizlikleri beraberinde tedbirli davranmayı da getirmiştir. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'ye ilk destek açıklaması yapan devletlerden biri Rusya'dır. Terörizmle mücadele konusunda Akdeniz ve Karadeniz'de ortak çalışma imkanı dahi bulunmuştur. Ancak bu sıcak ilişkilere rağmen ABD'nin yayılmacı politikası, 11 Eylül'ü bahane ederek Karadeniz'de daha fazla bulunmak istemesi ikili ilişkileri gerginleştirmiştir. Yine Suriye örneğine bakıldığında, iki ülke IŞİD ile savaşmak için diyalog ve işbirliği içindeyken Esad rejiminin ülke yönetiminde kalıp kalmaması konusunda zıt taraflarda yer alarak ciddi anlamda rekabet etmektedirler. ABD, her ne kadar sürekli olarak işbirliğine yönelik açıklamalar yapsa ve buna yönelik adımlar atsa da bir yandan da NATO genişlemesi aracılığıyla “çevreleme politikası”nı devam ettirmiştir. Rusya ise ABD'nin NATO aracılığıyla yakın sınırlarına yayılmasına karşılık “yakın çevre” politikasını geliştirmiştir. Böylece Soğuk Savaş sürecinden farklı olarak Soğuk Savaş sonrasında işbirliği, mücadele ve dolaylı bir çevreleme devam etmiştir. Bunun an açık örnekleri olarak 2008 Gürcistan ve 2013 Ukrayna krizleri gösterilebilir (Demir, 2016).

4.1.1. Gürcistan Krizi

Kuzey Kafkasya Bolşevik devrimi sonrası kısa bir süre hariç 19. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar Rus hakimiyetinde kalmıştır. Büyük Kafkasya sıradağları Rusya'nın bölgedeki güney sınırını oluşturmuş ve gelebilecek tehlikelere karşı doğal bir set oluşturmuştur. Ruslar Kuzey Kafkasya üzerinden Hazar Denizi'ne ve Karadeniz'e ulaşma imkanı bulmuş, denizlerin statüsünde söz sahibi olmuştur (Saydam, 1990). Sovyetlerin dağılmasından sonra halefi olarak kalan Rusya da Kuzey Kafkasya üzerindeki hakimiyetini devam ettirmiş, Hazar ve Karadeniz'deki ağırlığı devam etmiş ve bölgenin Batı'nın etkisine girmesini engellemiştir. Rusya bölge üzerindeki hakimiyeti sayesinde Hazar ve Karadeniz bağlantısını da kontrol etmiş böylece Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarının Karadeniz üzerinden uluslararası pazarlara taşınmasında kontrolü sağlamıştır (Memmedov, 2009).

Kafkasya'nın güneyinde yer alan Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ise Sovyetler dağılana kadar varlıklarını Sovyetler Birliği bünyesinde sürdürmüşlerdir. Sovyetlerin 1991'de dağılmasıyla beraber üç cumhuriyet de bağımsızlığını ilan etmiştir ve Rusya Federasyonu da onların bağımsızlığını tanımıştır. Ancak bağımsızlık sonrası başta Gürcistan olmak üzere bu üç cumhuriyetin yaşadığı sorunlar Rusya'nın Güney Kafkasya'daki etkisinin devam ettiğini ve Rusya'nın bu devletlerin bağımsızlıklarını sınırlandırmaya çalıştığını göstermektedir. Rusya Azerbaycan ve Gürcistan'ı tehdit eden ayrılıkçı grupları desteklemiş, Gürcistan ve Ermenistan'da askeri üsler açmış ve Güney Kafkasya üzerindeki etkinliğini devam ettirmeye çalışmıştır. Bu nedenle bölge devletlerinin birbirleriyle ve diğer devletlerle olan ilişkilerinde Rusya'nın bölgedeki etkin varlığı kendisini göstermektedir (Sandıklı, İsmayılov ve Gafarlı, 2014).

Gürcistan, bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren ayrılıkçı gruplarla karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle bağımsızlık sonrası Gürcü dış politikası ve siyasetinin temelini toprak bütünlüğünü korumak oluşturmuştur. Sovyetler döneminde Gürcistan'daki demografik yapıya sürekli müdahale eden Moskova, Rusya Federasyonu döneminde de bu müdahalelerine devam etmiştir. Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olmak istemeyen Gürcistan, Rusya'nın ayrılıkçı bölgeleri körüklemesi sonucunda BDT'ye katılmıştır (Yılmaz, 2010). Sürekli olarak Rusya etkisinden çıkmaya çalışan Gürcistan, bağımsızlığından günümüze kadar kuzeyde Abhazya ve Güney Osetya, güneybatısında Acaristan ve güneyinde ise Cevahati ayrılıkçı bölgeleriyle uğraşmak zorunda kalmıştır (Açıkgöz, 2014).

Abhazya sorununun Rusların 19. yüzyılın ortalarında bölgeyi işgal etmesi ve 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı'nda Abhazların bölgeyi terk etmek zorunda kalmasıyla bunların yerlerinin Rusya tarafından Rus, Ermeni ve Gürcülerin yerleştirilmesiyle başladığı söylenebilir. Abhazya, 1921'de Sovyetlere dahil edilmiş ve Gürcistan ile aynı statüde olmuştur. 1931'de ise özerk bölge olarak Gürcistan'a bağlanmıştır. Ancak Abhazya 1988 tarihinden itibaren de bağımsızlık taleplerini Moskova'ya iletmeye başlamış ve 1990 tarihinde ise egemenliğini ilan etmiştir (Sandıklı, İsmayılov ve Gafarlı, 2014).

Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlık taleplerinin Gürcistan tarafından reddedilmesi sonrasında Abhazya, kendi parlamento seçimlerini yapmış ve Gürcistan'daki başkanlık seçimlerine katılmamıştır. Abhazya'nın Gürcistan ile federasyon ya da tam bağımsızlık ilişkisi içerisine girmesi üzerinde durulmuş ancak Gürcistan iki seçeneği de kabul etmemiş ve 1990-1992 arasında Güney Osetya ile, 1992-1993 arası dönemde de Abhazya ile savaşmıştır. Savaş sonrası 2008'e kadar sürecek olan ancak kırılğan bir ateşkes imzalanmıştır. Gürcistan'ın bu saldırıları Osetler ve Abhazlar arasında bağımsızlıklarını almadan güvende olamayacakları hissiyatını yaratmıştır. (Taymaz, 2009).

Gürcistan'ın bağımsızlığından itibaren bitmeyen ayrılıkçı sorunlar 2003 yılında Gül Devrimi ile Batı yanlısı Saakaşvili'nin iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra Abhazya ve Güney Osetya'ya yönelik saldırgan bir tutum sergilemesi ile daha da kördüğüm halini aldı. Saakaşvili'nin saldırgan politikasının yanında Batı yanlısı tavır sergilemesi ve NATO ile görüşmelere başlaması Rusya'yı tedirgin etmiştir. Saakaşvili, saldırgan söylemini 2006 yılından itibaren eyleme dönüştürmeye başladı. 2006'da, 1994'teki ateşkes anlaşmasına aykırı olarak Abhazya'nın Kodor vadisine Gürcistan askeri gücü yerleştirildi. 2008'in başlarında İsrail'den alınan casus uçaklarla Abhazya ve Güney Osetya üzerinde gözlem yapılmaya başlandı. 7-8 Ağustos 2008 tarihinde ise Saakaşvili'nin emriyle Güney Osetya'ya savaş ilan edildi (Erkan, 2016).

Saakaşvili'nin Batı yanlısı tavrı, NATO ile görüşmelerin üstüne Abhazya ve Güney Osetya'yı geri alma çabası Rusya açısından bardağı taşıran son damla oldu ve Rusya 8 Ağustos'ta Gürcistan'a karşılık vererek savaşa dahil oldu. Savaş sonucunda Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıkları Rusya tarafından tanınmıştır (Kurt, 2012). İki bölgenin bağımsızlıklarının tanınması ve Rusya'nın yakın çevresine yönelik ABD hamlelerine taviz vermeyeceğinin anlaşılmasıyla beraber bu iki bölgenin de bir daha Gürcistan'a dahil olamayacakları netlik kazanmıştır. Bu durum Gürcistan'ı destekleyen ABD tarafından da kabul edilmiş görünmektedir.

Gürcü-Oset Savaşı her ne kadar Gürcistan'ın kendi toprak bütünlüğüne yönelik olsa da Rusya'nın da savaşa dahil olması savaşın Rusya ve ABD arasındaki bir güç mücadelesi olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Batı Avrupa devletleri Eylül 1994'te Hazar'daki enerji kaynaklarının taşınmasına yönelik "Yüzyılın Antlaşması" nı imzalamışlardır. Bu dönemde Rusya Çeçen savaşıyla meşgul olmuş ve ABD'nin bölgedeki etkinliği artmıştır. ABD'nin BM temsilcisi Albright, Rusya'nın yakın çevre politikasına tepki göstermiş ve Kafkasya'nın ABD'nin ilgi alanında olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bölgeye yönelik ilgisini pekiştiren ABD, 1999 yılında "İpek Yolu Stratejisi" ni geliştirmiştir. Bu strateji ile bölge devletlerine askeri, siyasi ve ekonomik konularda destekler vermeyi, insan hakları ve demokrasinin gelişmesine katkı sağlamayı ve bu hamleyle ABD yanlısı rejimler kurmayı planlamıştır (Yılmaz, 2012: 160-163).

ABD yönetimi Hazar petrolünün kontrolü ve taşınması için de Azerbaycan ve Gürcistan ile ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Gürcistan'daki Gül Devrimi olaylarında da Saakaşvili'yi desteklemiş ve iktidara getirerek etkinliğini arttırmaya çalışmıştır. ABD Başkanı Bush, Mayıs 2005'te Gürcistan ziyaretinde de eski Sovyet cumhuriyetlerinde renkli devrimlerin devam edeceği mesajını vererek bölgede etkin olacağını belirtmiştir. Böylece 2008 Savaşı'na kadar bölge Rus etkisinden uzaklaşmış gibi bir görünüme kavuşmuştur (Sandıklı, İsmayılov ve Gafarlı, 2014).

Rusya'nın 2008'de Gürcistan'a açmış olduğu savaşın bir sebebinin de Gürcistan'ın NATO'ya üyeliğinin engellenmesi olduğu görünen bir gerçektir. Rusya, benimsemiş olduğu yakın çevre politikası bağlamında Gürcistan-NATO görüşmelerinden ve Gürcistan'ın topraklarında Batılı devletlere üsler vermesinden rahatsızlık duyduğunu pek çok kez dile getirmişti. Rusya'nın savaşa dahil olmasıyla Gürcistan iki bölgesini de kaybetmiş, Rusların Gürcü alt yapısına verdiği zararın yanında savaşa yapılan yatırımla Gürcü ekonomisi de çökme durumuna gelmiştir. Bölünmüş bir Gürcistan'ın NATO'ya üye olmayacağı da netlik kazanmış, bu durum Batı ve NATO tarafından da kabul edilmiş görünmektedir (Yılmaz, 2010).

4.1.2. Ukrayna Krizi

Sovyetlerin dağılmasının ardından, eski Sovyet ülkeleri Batı ve Rusya arasında bir seçim yapmak zorunda kaldılar. Bu ülkeler arasında Ukrayna, hem jeopolitik konumu hem de heterojen nüfusuyla seçim yapma sürecini en sıkıntılı yaşayan ülke oldu. Bu süreçte 2013 yılında AB ile imzalanacak olan Ortaklık ve Serbest Ticaret Anlaşması'nın imzalanmayacağına açıklanması üzerine başkent Kiev'de eylemler başladı. AB yanlısı tarafların başlattığı eylemler kısa sürede büyük çaplı çatışmalara dönüştü ve çok sayıda insanın ölümüne sebep oldu. Daha sonraki süreçte Cumhurbaşkanı Yanukoviç, muhalefetle uzlaşma yoluna gidip muhaliflere başbakanlık ve başbakan yardımcılığı teklif etmişse de muhalifler, Yanukoviç başta olduğu sürece hiçbir teklifi kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdir (Gafarlı, 2014a). Fakat alınan tedbirlere, tutukluların serbest bırakılmasına ve internet yasağının kalkmasına rağmen dinmeyen eylemler sonunda Cumhurbaşkanı Yanukoviç'i koltuğundan etmiş ve Yanukoviç Rusya'dan korunma ve ülkedeki aşırılıkları bastırması için de yardım istemiştir (Tekerek, 2014).

Krizin temel sebebi olarak söylenebilecek, nüfusun yapısı (doğuda Rus yanlıları- batıda AB yanlıları) krizin büyümesinde etkili olmuş ve kriz ülke çapına yayılmıştır. Ancak böyle bir durumu sadece bu sebeple okumak yeterli olmayacaktır. Krizin bir diğer nedeni ise ülkenin ekonomik durumu ve kırılğan siyasi yapısıdır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bağımsızlığını aldığından beri kırılğan bir yapıya sahip olan Ukrayna, sürekli koalisyonlarla yönetilmiş, siyasi istikrarı yakalayamamış, ülkede büyük çaplı yolsuzluklar yapılmış, ülkedeki zengin oligarklar siyaseti ve siyasetçileri hep ellerinde tutmuş ve güçlü bir siyasi yapının oluşmasına engel olmuşlardır. Bu kırılğan siyasi yapı içinde de, halkın politik-ekonomik-sosyal hakları hep göz ardı edilmiş, özellikle Yanukoviç'in son dönemlerinde baskılar artmış ve üstüne AB ile anlaşmaların imzalanmayacağı da açıklanınca, halkın hayalleri suya düşmüş ve bu durum isyanlara yol açmıştır (İmanbeyli, 2014).

Ukrayna'da başlayan tüm bu sorunların bir de bölgeye ve uluslararası sisteme yansması veya bölgenin ve uluslararası sistemin soruna yansması vardı. Sovyetlerin dağılmasından sonra AB ile NATO'nun sürekli bir şekilde

doğuya doğru yayılma isteği ve arzusu Rusya'yı tedirgin etmiştir. Rusya, çevresinde meydana gelen olayları Batı'nın kendisine yönelik bir çevreleme politikası olarak görmüştür. 2004'te meydana gelen "Turuncu Devrim"i de Batı'nın kendisine yönelik hamlesi olarak algılamış ve müdahalede bulunmuştur. Aynı şekilde Ukrayna'da çıkan olayları da iç dinamikler sonucu olarak değil, Batı'nın oyunu olarak algılamış ve yakın çevresini korumaya yönelik politikalar üretmeye çalışmıştır. (İmanbeyli, 2014).

AB'nin 1998 yılında başlattığı Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması vasıtasıyla Ukrayna AB'nin Komşuluk Politikasıyla Doğu Ortaklığı programının ortak üyesi oldu. Daha sonraki süreçte 2008'deki Paris Zirvesi'nde yeni bir Ortaklık Anlaşmasının 1998'dekinin yerini alması kararı alındı. Görüşmelerin bitmesinden sonra 2012'de anlaşma imzalandı (Gezer, 2010).

Anlaşmanın gerekleri yerine getirilmeye çalışılırken 21 Kasım 2013'te Devlet Başkanı Yanukoviç'in görüşmelere katılmayacağını belirtmesi ve Ukrayna Bakanlar Kurulu'nun da anlaşmayı askıya alması, ülkede eylemlerin başlamasına neden oldu. Olaylar kısa sürede büyük kitlelerin katıldığı tehlikeli bir boyut aldı. Devlet başkanı görevinden azledildi ve yerine Batı yanlısı bir hükümet kuruldu (<http://aa.com.tr>, 2015).

Dünya anlaşmanın imzalanmamasını şaşkınlıkla izlese de AB için bu çok sürpriz bir durum olmadı. Çünkü Avrupa Birliği İstihbarat Analiz Birimi, daha öncesinden bu anlaşmanın imzalanmayacağına yönelik rapor hazırlamıştı. Ama AB içindeki yetkili kişilerin bunu yeterince ciddiye almaması ve bürokratik gecikmelerden dolayı bu kriz önlenemedi (Demirbaş, 2014). Bu durum AB'nin doğuya doğru genişleme ve pazar elde etme amacından da uzaklaşmasına neden oldu. Bu durumun oluşmasında elbette Rusya'nın etkisi de olmuştur ve AB'nin bu kadar iyimser bakarken bir anda her şeyin ters yüz olması da Ukrayna'nın Rusya'dan gelen baskıları AB'den gizlediğini, AB'nin bundan haberdar olmadığını da göstermektedir (Semercioğlu, 2016).

Ukrayna, Rusya için savaşı göze alacak kadar önemli bir ülkedir ama ABD için bu kadar önemli olduğunu söylemek doğru olmaz. ABD, Ukrayna'yı daha çok Rusya'ya karşı bir tampon olarak kullanma amacındadır. ABD'nin

son dönem politikalarına göz atıldığında, AB'yi enerji konusunda Rusya'dan kurtarmak bulunmaktadır. Son dönemlerde AB'ye doğalgaz aktarımının yapılacağı söylentileri de dünya kamuoyunda konuşulmuştur. Özellikle kaya gazı teknolojisinin gelişmesiyle beraber ABD'nin bu yöndeki politikaları daha da kesinleşmeye başlamıştır (Kuru, 2015).

Brzezinski'nin "*Büyük Satranç Tahtası*"'nda belirttiği gibi ülkeler arasındaki mücadele satranç oyununa benzetilecek olursa Avrasya'yı kontrol eden ülkenin dünya gücü haline geleceği olasılık dahilindedir. Bu konuda eğer Ukrayna'nın bağımsız yapısı korunmazsa Rusya'nın Ukrayna üzerinden Avrupa'ya açılacağı, Karadeniz'in kontrolü sayesinde de yayılmacı bir politika izleyip bir Avrasya İmparatorluğu'na dönüşebileceği iddia edilmektedir (Brzezinski, 2005a). Sovyetlerin dağılmasından sonra geri kalan Rusya'nın Karadeniz ve yakın çevresi üzerinde hakimiyetinin az olduğu dönemlere bakıldığında dünya siyasetinde etkisiz kaldığını görmek mümkündür. Dolayısıyla ABD, Rusya'nın tekrar bu bölgede hakimiyet kurma iddiasına karşılık harekete geçmekte ve çevreleme politikasıyla Rusya'nın bölgeyi kontrol etmesini önlemeye çalışmaktadır. ABD çevrelemesinin temelinde AB ve NATO aracılığıyla yayılmak ve eski Sovyet ülkelerini bu birliklere dahil edip onların Rusya ile olan bağlarını koparmaya çalışmak vardır. Gürcistan ve Ukrayna özelinde bu politika ele alındığında başka bir önemli politika karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği üzere Rusya Avrupa için önemli bir enerji sağlayıcısıdır. Gürcistan ve Ukrayna'da çıkacak bir karışıklık aynı zamanda enerji naklini de sekteye uğratacaktır. Bu bağlamda çıkan Gürcistan ve Ukrayna krizlerine bakıldığında ABD'nin Rusya kadar sert bir politika izlemediğini görmek mümkündür. Kanaatimce ABD krizlerin ciddi bir savaşa dönüşmesinden ziyade mümkün olduğu kadar uzun süreli olmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Rusya her iki kriz döneminde de askeri seçeneği kullanırken, ABD, daha çok insan hakları ve demokrasi ihlalleri söylemiyle beraber AB'yi öne sürmeye çalışmıştır. Çünkü ABD'nin amacı Ukrayna'da bir karışıklık çıkartıp Rusya'yı burada oyalayıp enerjisini azaltmak ve yavaşlatmak, aynı zamanda Rusya'nın yanındayım mesajı veren Çin'in de Yeni Baharat Yolu Projesi'nin geçtiği güzergâhı sorunlu hale getirmektir. Ayrıca ABD'nin sıcak bir

çatışmadan uzak durmaya çalışmasının bir diğer sebebi olarak görülebilecek unsur ise Irak ve Afganistan'da olduğu gibi kendi başına silahlı müdahalede bulunacak güçte veya ekonomik düzeyde olmamasının yanı sıra bu sorumluluğu da tek başına üstlenmek istememesi olarak okunabilir. Bu politikası Ukrayna konusunda da devam etmiş, askeri müdahaleyi göze almamış ancak sürekli olarak soruna taraf olmuş ve karışıklığın artmasında rol almıştır (Hacıtahiroğlu, 2014).

Ukrayna'da meydana gelen olayları “AB ve ABD'nin istihbarat operasyonu” olarak tanımlayan Rusya, bu ülkelerin Ukrayna'nın içişlerine karışıp seçilmiş cumhurbaşkanının görevinden edildiğini pek çok kez dile getirdi. Bu yüzden sonrasında oluşan hükümeti tanımadı ve görüşmeleri kabul etmedi (Özdal, 2014).

Rusya politikasına yakından bakıldığında Ukrayna'daki Moskova yanlısı hükümetin devrilmesine Moskova'nın kayıtsız kalmayacağı tahmin edilen bir durumdu. Ukrayna ile yaşanacak bir sorunda daha önce belirtildiği gibi Rus tarafının elinde nüfus ve doğalgaz gibi güçlü kozları vardı. Aynı zamanda Rusya'nın Ukrayna konusundaki kırmızı çizgileri de açık bir şekilde ihlal edilince çatışma ve kriz kaçınılmaz olmuştur.

Moskova yönetiminin “Gümrük Birliği ve Avrasya Birliği” projeleriyle eski Sovyet sınırlarına yayılmaya çalışırken önünün kesilmesi ve NATO'nun Rusya'nın sınırına kadar gelmeye çalışması, Rusya tarafından ciddi bir tehdit olarak algılandı. Bu projeler her ne kadar ekonomik olduğu ifade edilse de Rusya için siyasi amaçlar da taşıyan projelerdir. Dugin'in Avrasyacılığı'ndan ilham alan Putin, 2015 yılında bu projeleri hayata geçirmeyi planlıyordu. Bunun için de ilk hedef olarak yakın çevre belirlenmişti. Bu ülkelerin başında da Kazakistan, Belarus ve Ukrayna bulunmaktaydı. Bu üç ülkenin özelliği de Avrupa-Asya arasındaki enerji nakil hattının güzergahında bulunmalarıydı. Dolayısıyla bu anlaşmaların yapılması bu ülkelerle gerçekleştirecek birliktelikten geçiyordu. Bu konuda en kritik ülke Batı ile Avrasya arasında seçim yapacak olan Ukrayna idi. Ukrayna olmadığı takdirde her iki proje de daha başlamadan yara almış olacaktı. Bu bağlamda düşünüldüğünde Kiev'de yaşanan gelişmeler

Moskova'yı tedirgin etmiş, kırımızı çizgilerinin geçildiğini görüp saldırgan bir politika izlemiştir (Özby, 2014).

Rusya buradaki gelişmelere kayıtsız kalmamış ve Kiev'deki siyasi kriz sırasında referandum sonucunu gerekçe göstererek Kırım'a müdahalede bulunmuş, Kırım'ı ele geçirmiş ve sorunu iki devlet arasındaki bir sorun olmaktan çıkarıp, bölgesel ve küresel bir sorun haline getirmiştir (İmanbeyli, 2014). Rusya, yakın çevresine yönelik bir ABD operasyonu olarak nitelediği bu duruma sadece ekonomi ve enerji özelinde müdahil olmamıştır. Aynı zamanda Ukrayna'da bulunan Rus nüfusunun haklarının çiğnendiğini de iddia etmiştir. Rusya, kriz sürecinde Ukrayna'yı da Batı yanlısı politikalarından vazgeçirebilmek adına ekonomik ve doğal kaynak kartlarını oynamaya başlamıştır. Daha öncesinde Yanukoviç ile anlaşılmış olan 15 milyar dolarlık devlet yardımı ile doğal gaz fiyatının indirimleri konularında geri adım atıp bu yöndeki antlaşmaları iptal etmiştir (Tolstov, 2014).

4.1.3. Kırım'ın İlhakı

Rusya Ukrayna konusunda Batılı devletlere göre çok daha saldırgan bir politika izlemiş, sadece ekonomik ve siyasi politikalarla yetinmemiş, ülkesinin batısındaki ordu birliklerini savaşa hazır hale getirmiş, aynı zamanda Kırım'a da askeri müdahalede bulunmuştur. Kırım Rusya'ya bağlanmış ve bu durum şimdilik kapanmış gözükmektedir. Kriz süreci her ne kadar iki taraf için de dondurulmuş gibi gözükse de Rusya'yı endişelendiren asıl unsur daha önce Doğu Avrupa ülkelerinin AB ile anlaşma imzaladıktan kısa bir süre sonra NATO'ya da üye olmuş olmalarıdır. Rusya bu kez süreç tamamlanmadan müdahale edip kendisi için çok büyük ticari ve askeri öneme sahip olan Ukrayna'yı kaybetmek istememiştir. Rusya'nın benimsemiş olduğu politika sonucunda oluşan iki parçalı Ukrayna'nın tek parça halinde NATO'ya üyeliği de imkansız hale gelmiştir.

ABD ve NATO müttefikleri başta Almanya ve Fransa olmak üzere Ukrayna'nın ikiye bölünmeden NATO üyesi olmasının imkansız olduğunu anlamışlardır. Özellikle Almanya Ukrayna'nın bu duruma getirilmesinden pek de memnun olmamıştır. Çünkü süreç bekledikleri gibi ilerlememiş Rusya'nın

sert askeri müdahalesi ve doğalgaz ambargosuyla karşı karşıya kalmışlardır (Tarakçı, 2015).

Sovyetler dağıldıktan sonra Rusya'ya karşı yürütülen çevreleme politikasında Ukrayna son nokta oldu. Daha öncesinde de Gürcistan ile yaşanan sorun, ardından Suriye'de çıkan sorunlar ve son olarak Ukrayna'nın karışması Rusya tarafından hakimiyet alanlarına müdahale olarak algılandı. Bu yüzden Rusya, üç ülkede de hiç beklenmedik anlarda birden sert bir şekilde müdahalede bulunmuş ve kendisine yönelik gerçekleştirilen çevreleme politikalarına meydan okumuştur (Örmeci, 2015).

Nihai olarak Rusya'nın kriz sonucunda Kırım ve Doğu Ukrayna ile yetinmesi ve eski Sovyet sınırlarına yayılmaması ABD için yeterli bir sınır olacakmış gibi görünmektedir. Sonuç olarak Ukrayna'daki durumun kısa vadede düzelecek gibi görünmemesi de ABD'nin çıkarlarına uymaktadır. Buradaki sorunun uzun vadeli olması Rusya'nın AB ile bağlarını koparacağı için AB'ye yapılacak olan ABD doğalgazı ihracatının yolunu açmaktadır (Yorkan, 2014).

4.2. Karşılıklı Yaptırımlar

Rusya, Kafkasya ve Hazar bölgesinin kontrolünü elinde tutmak için jeopolitik açıdan önemli bir konuma sahip olan Gürcistan'ı da kontrol altında tutmak istemiştir. Ancak Gürcistan Rus etkisinden kurtulmak için AB ile komşuluk ilişkileri kapsamında ortak projelere girmiş, ABD ve NATO ile yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır (İsmayıl, 2015). Ancak Rusya, ABD ve NATO'nun yakın çevresine yayılmaya çalışmasından rahatsız olmuş ve Gürcistan'a karşı ciddi manada yaptırımlar uygulamıştır. Bir yandan ekonomik yaptırımlar uygularken bir yandan da siyasi baskılarla isteklerini Tiflis yönetimine kabul ettirmeye çalışmıştır. Rusya'nın Gürcistan üzerindeki en ciddi yaptırımları Batı yayılmasına karşı ayrılıkçı bölgeleri destekleyip bu bölgelerde asker buldurması olmuştur. Ayrıca Rus yönetimi Gürcistan halkına vize uygularken ayrılıkçı bölge halklarına Rusya'da serbest seyahat, ticaret ve en önemlisi de Rus vatandaşlığı vererek onları Gürcistan'dan ayırmaya çalışmıştır (Yılmaz, 2011).

2008 savaşı sonunda Avrupa Birliği Dönem Başkanı Nicholas Sarkozy'nin aracılığı ile Rusya-Gürcistan arasında anlaşmaya varıldı. Anlaşmaya göre, taraflar savaşa son verecekler ve bölgelere gönderdikleri askerleri geri çekeceklerdi. Ancak Rusya'nın geri çekilmesi uzayınca NATO, Rusya'nın anlaşmayı ihlal ettiğini ileri sürerek 19 Ağustos'ta Dışişleri Bakanları düzeyinde olağanüstü toplantı kararı aldı. Toplantı yapılmadan Almanya Başbakanı Angela Merkel Tiflis'i ziyaret ederek Gürcistan'ın NATO üyeliğini desteklediğini dile getirdi. Almanya en başından beri Gürcistan'ın NATO üyeliğine en soğuk bakan ülkeydi. Benzer açıklamalar NATO Genel Sekreterliği'nden de gelmişti. Elbette buradaki amaç uluslararası baskı yoluyla Rusya'yı geri çekilmeye zorlamaktı. Yapılan toplantı sonucunda da Rusya'yı uyarmaya yönelik bir karar çıktı. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanı Condelezza Rice sert bir açıklama ile NATO-Rusya Konseyi'nin faaliyetlerinin durdurulmasını istedi. Buna karşılık Rusya'nın da açıklamaları sert oldu. NATO ile ikinci bir emre kadar askeri işbirliğini durdurduğunu açıkladı (Erkan, 2016).

Rusya, Gürcistan'daki ayrılıkçı bölgelerin bağımsızlığını tanıdıktan sonra ABD daha somut adımlar atmaya başladı. Öncelikle saldırının Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne yapılan bir saldırı olduğunu dile getirerek Rusya'nın uluslararası alanda yalnız bırakılmasını sağladı. Rusya, G-8 Ülkeleri Örgütü'nden dışlandı ve DTÖ üyeliği engellendi. Ayrıca Rusya ile sürdürülen Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne yerleştirilecek nükleer füze görüşmeleri de askıya alındı ve füzelerin yerleştirilme süreci yeniden başladı. Ancak Rusya hiçbir şekilde geri adım atmaz olarak yerleştirilecek füzelere karşılık bölgeye İskender füzelerini konuşlandıracağını açıkladı (Ekinci, 2014).

AB ülkelerinin ise Rusya- Gürcistan savaşında tam bir çıkmaza girdiğini söylemek yanlış olmaz. Bir yandan Rusya ile olan iyi ilişkiler bir yandan Rusya'ya olan enerji bağımlılığı diğer yandan ise AB ülkelerinin çoğunun aynı zamanda NATO'ya üye olmaları ve ABD'nin talepleri doğrultusunda Rusya'ya karşı olmaları bu ülkeleri çıkmaza sürüklemiştir. Bu yüzden AB ülkelerinin yaptırım çalışmaları Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden ve demokrasi-insan hakları söyleminden öteye geçememiştir (Şahbazov, 2015: 127-129). Sonuç olarak gerek ABD/NATO gerekse de Avrupa'nın uygulamaya

çalıştığı yaptırımlar Rusya'ya geri adım attıramamıştır. Nitekim bölünmüş bir Gürcistan ve Rusya'nın benimsediği sert politikadan dolayı Gürcistan'ın NATO üyesi olamayacağı da Batı tarafından anlaşılmıştır. Böylece Rusya Gürcistan'da istediğini elde etmiş gibi görünmektedir.

Gürcistan Krizi sonrası Batı ve Rusya'nın karşı karşıya geldiği bir diğer sorun da Ukrayna Krizi'dir. Kriz sürecinde diplomatik olarak bir türlü Rusya'nın yolunu kesemeyen ve Rusya'nın yapılan referandum sonucunda Kırım'ı ilhak etmesi ABD ve müttefiklerini yaptırımlara başvurmaya yöneltmiştir. Putin'e yakın siyasetçilere ve iş camiasına yönelik yaptırım uygulamaları başlamıştır. Ancak Rusya geri adım atmamıştır (Aras, 2017). Ardından ABD, Kanada ve AB bazı Rus bankaları ve şirketlerine verilen krediyi kesmeyi içeren ikinci paketi devreye sokmuşlardır (<http://www.hurriyet.com.tr>, 2014).

Ancak kriz ve yaptırımlar tek taraflı olarak sadece Rusya'yı etkilemedi. Etkileri karşılıklı oldu özellikle AB ülkeleri de bu yaptırımlardan olumsuz yönde etkilendiler. Zarar gören ülkelerin başında da Almanya gelmektedir. Yaptırımlardan sonra Rusya'ya ihracatı %20 oranında düştü. (Duran, 2014). Rusya, Avrupa'nın yaptırımlarına karşılık doğalgaz kartını oynamıştır. Doğalgaz konusunda Avrupa'nın Rusya'ya olan bağımlılığı Avrupa'nın uygulamaya çalıştığı ambargolar konusunda uzlaşma sağlanmasını zorlaştırıyordu. Ayrıca Rusya'nın doğalgaz ihracatı konusunda Çin ile yaptığı anlaşma da Avrupa'yı endişelendirmiştir (<http://www.dw.com/tr>, 2014).

Rusya yaptırımlardan ciddi bir şekilde etkilendi. Ruble değer kaybetmiş, işsizlik artmış, ihracat hacmi azalmış, sosyal hizmet tarifeleri artmış, gıda ürünlerinde fiyat artışı olmuş, şirketler zarar görmüş, araba satışlarında azalma olmuş, petrol fiyatlarında artış olmuş, turizm olumsuz etkilenmiş kısacası Rus ekonomisi büyük bir sarsıntı geçirmiştir (<https://www.nato.int>, 2016).

Batı ile yaşanan krizin Rus ekonomisini olumsuz etkilemesinden dolayı Rusya yönünü Asya'ya ve diğer alternatiflere çevirmiştir. Yaptırımlar her ne kadar Rusya'yı zor duruma soksa da Rusya, Batı'ya meydan okumaya ve direnmeye devam etmiştir (Şahbazov, 2015). Özellikle Ukrayna konusunda

Rusya'nın yanında olduğunu ifade eden Çin ile de ŞİO'da ekonomik ortak olmaları Rusya'nın elini rahatlatmıştır. Çin ile varılan anlaşma ile 2018 yılından itibaren Çin'e doğalgaz ihracatı başlayacaktır. Bu ortaklıkları sürdürdüğü ve pekiştiği sürece, büyük bir askeri güç olan Rusya ve büyük bir ekonomik güç olan Çin, ABD'nin başını daha çok ağrıtaçağa benziyor. Bununla birlikte kriz ve ambargo etkilerinin karşılıklı olarak tarafları etkilemesinden dolayı en az Rusya kadar Batı da bu yaptırımlardan ciddi anlamda rahatsızdır. Karşılıklı yaptırımlar ülkelerarası ilişkileri de olumsuz etkilemiştir. Özellikle Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle birlikte artan yaptırımlar Karadeniz'de askeri yöntem ve tedbirleri de beraberinde getirmiştir.

4.3. NATO'nun Romanya Öncülüğünde Karadeniz Filosu Oluşturma Çabaları

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle birlikte Karadeniz'de askeri hareketlilik kendini göstermeye başlamıştır. 14-15 Haziran 2016'da Brüksel'de yapılan NATO Savunma Bakanları toplantısında Rus tehdidine karşı Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya'da dört tabur bulundurma ve NATO'nun caydırıcılığını güçlendirme kararı alınmıştır. Ardından Karadeniz'de NATO filosu oluşturma teklifi Romanya tarafından yapıldı. Romanya, Kırım'da bulunan Rus filosuna karşılık Romanya, Ukrayna, Bulgaristan, Türkiye ve ABD'nin katılacağı Karadeniz filosu fikrini gündeme getirmiştir. Türkiye öneriyi Rusya ile ilişkileri bozacağı ve Montrö'ye aykırı olacağı nedeniyle çekimser yaklaşırken, ABD ve Bulgaristan daha pozitif bir yaklaşım içinde olmuştur (<http://www.hurriyet.com.tr>, 2017).

Romanya Savunma Bakanı Minhea Motok yaptığı açıklamada Karadeniz'e filo konuşlandırma projesinin NATO'nun savunma ve caydırma amacıyla Doğu Avrupa'ya yerleştirmeyi planladığı kara kuvvetleri hamlesinin devamı olacağını belirtti. Teorik olarak proje, Karadeniz'de gerekli durumlarda karşılık göstermeye hazır olan daimi bir askeri deniz filosunun hazır bulunmasını öngörüyor. Bu filoya Romanya, Bulgaristan ve Türkiye Deniz Kuvvetleri'nin yanında ABD, Almanya ve İtalya askeri gemileri de katılabilecek (<http://qha.com.ua>, 2016).

Rusya Karadeniz’de NATO filosunun kurulmasını kabul edilemez olarak yorumlamıştır. Rusya’nın NATO Daimi Temsilcisi Aleksandr Gruško, “Tam olarak neler olup bittiğini anlamıyorum. Karadeniz’de kıyısı olan ülkeler Bulgaristan, Romanya ve Türkiye’dir” dedi. Rus yetkililer Montrö Sözleşmesi’ne göre yabancı ülke gemilerinin Karadeniz’de 21 günden fazla kalamayacağına vurgu yaparak kurulan filoya ve ABD gibi Karadeniz’e kıyısı olmayan ülkelerin deniz kuvvetlerinin Karadeniz’e girmesine karşı çıkmıştır (Şahin, 2016).

Rusya NATO’nun bu hamlesinin “Çevreleme politikası” kapsamında olduğunu dile getirmiştir. NATO’nun Karadeniz filosuna karşılık bir güç gösterisi olarak Rusya tarafından “Kafkas-2016” adı altında 120 bin asker ve Su-27 jetleri, Orlan-10 insansız hava araçları ve S-400 hava savunma sistemleri gibi Rusya’nın önemli askeri silah ve teçhizatlarını içeren bir tatbikat gerçekleştirilmiştir. Ukrayna hükümeti tatbikata tepki gösterip diplomatik nota yayınlamıştır. Ancak Kırım Başkan Yardımcısı Ruslan Balbek, bunlara aldırış etmediklerini, Kırım’ın Rusya’nın bir parçası olduğunu ve bu tarz tatbikatların devam edeceğini dile getirmiştir (Güneş, 2016).

5. BÖLÜM

SONUÇ

Sahip olduğu jeopolitik önemi itibariyle Karadeniz bölgesi eski çağlardan beri sürekli bir şekilde devletlerarasında bir mücadele alanı olmuştur. Karadeniz'in sahip olduğu bu önem bazı ünlü jeopolitikçilerin de dikkatinden kaçmamış, Karadeniz'e yönelik teoriler geliştirerek Karadeniz bölgesine hakim olan bir gücün dünyaya hakim olacağını dile getirmişlerdir. Bu da Karadeniz'deki mücadelenin daha da artmasına neden olmuştur. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bütün dünyayı etkisi altına alan iki kutuplu sistem dönemi diğer dönemlere nazaran daha durağan geçmiştir. Soğuk Savaş döneminde Karadeniz ülkeleri Türkiye hariç hepsi Sovyetler Birliği'ne bağlı ülkelerdi. Bu durum da Karadeniz'in bir Sovyet gölü haline gelmesine neden olmuştu. Böylece Batı, Karadeniz'e yönelik politikalarını ancak Türkiye üzerinden gerçekleştirme şansına sahipti. Bunun yanında Türkiye'nin Sovyetlere yakın olması, olası ciddi bir tehdit durumu oluşumunu istememesi, bir denge politikası benimseyip statükoyu korumak istemesi ve 1936 Montrö Sözleşmesi'nin getirdiği şartlar da Soğuk Savaş döneminin görece durağan geçmesine neden olmuştur.

1991 yılında Sovyetler dağılmaya başlamış ve dünya yeni bir sürecin içine girmiştir. Doğu Bloku yıkılmış, Varşova Paktı dağılmış ve dünya ABD'nin tek süper güç haline geldiği bir sürecin içine girmiştir. Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını kazanan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Batı sistemine entegre olma isteklerinin yanında Batı'nın da AB ve NATO aracılığıyla eski Sovyet coğrafyasına yayılma isteğiyle birleşince bölgedeki güç mücadelesi de artmaya başlamıştır. Bu bağlamda, AB 2004 ve 2007 yıllarında, NATO ise 1999 ve 2004 yıllarında olmak üzere eski Sovyet coğrafyasına yayılarak bölgeyi Rusya'dan uzaklaştırmaya başlamıştır. Genişleme sürecinin sonucunda NATO Karadeniz'e kıyısı olan ülkeleri bünyesine katarak Karadeniz'e komşu olmuştur.

Soğuk Savaş sürecinde ABD-Sovyet ilişkileri ideolojik ve askeri rekabet üzerine kuruludur. İşbirliğinin ve diyalogun neredeyse hiç olmadığı bu dönemde George F. Kennan, Sovyetlerin yayılcı eğilimlerinin uzun vadeli,

sabırlı ve katı bir biçimde çevrenmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu bağlamda ABD Başkanı Harry S. Truman'ın 12 Mart 1947'de Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşma komünist tehdit ve Sovyet yayılmacılığına karşı politik bir duruş olarak yorumlanmıştır. ABD Başkanının bu konuşması daha sonra "Truman Doktrini" olarak yayınlanmıştır. Bu doktrinin özelliği ise George F. Kennan'ın dile getirdiği "Çevreleme Teorisi" ile oldukça uyumlu olmasıdır. Böylece ABD İkinci Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş döneminde Sovyetlere karşı katı ve net bir çevreleme politikası gütmüştür.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte oluşan yeni dünya sisteminde Sovyetlerin yerine Rusya Federasyonu kurulmuştur. ABD Sovyetlere yönelik geliştirdiği "Çevreleme Politikası"nı Rusya'ya karşı uygulamıştır. Ancak bir dönüşüm içerisine giren dünyayla birlikte ABD'nin politikalarında da değişimler olmuştur. ABD Rusya'nın yeni kurulduğu ve toparlanmaya çalıştığı süreçte Rusya'ya karşı politika geliştirmekte temkinli davranmıştır. Sovyetlerin ani çöküşü karşısında ABD Başkanı George H. W. Bush ilk süreçte nasıl bir politika izleyeceğinden emin değildi. Bir yandan Rusya'nın çevrenmişlik hissine kapılıp yeni bir dünya savaşı çıkarmasını engellemenin yollarını ararken bir yandan da Rusya'yı bir barış ve işbirliği süreciyle Avrupa sistemine entegre ederek kontrol etmenin yollarını aramıştır. Sonuç olarak Soğuk Savaş sonrası ABD-Rusya ilişkileri ve politikaları Soğuk Savaş sürecinden farklı bir seyir almıştır. Böylece işbirliğinin yanında dolaylı bir çevreleme politikası sürdürülmeye çalışılmıştır.

ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında tek süper güç olarak kalması ona kendinde dünyayı yönetme ve dünya düzenini kurma hakkı olduğu duygusunu vermiştir. George H. W. Bush'un "Yeni Dünya Düzeni" söylemi de kendinde bu hakkı bulması sonucunda ortaya çıkmıştır. Böylece ABD, yeni süreçte küresel terörizm, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, enerji güvenliğinin sağlanması, dünya barışının sağlanması, kitle imha silahlarının sınırlandırılması, demokrasinin gelişmesi ve yaygınlaşması gibi konularla ilgilenmiştir. Bununla birlikte Sovyetlerin dağılması sonrasında Orta ve Doğu Avrupa'nın yanında Güney Kafkasya'da oluşan güç boşluğunu doldurmak ve bu coğrafyada kendine rakip yeni bir gücün çıkmasını engelleyip kendi hegemonyasını kurmak için mücadele etmiştir.

ABD'nin bu iki başlığı bir arada yürütmesi oldukça zor görünmekteydi. Çünkü ABD, küresel terörizmin merkezi olarak Ortadoğu'yu görmekteydi ve bunu Karadeniz'i bir üs haline getirerek önleyebileceğine inanıyordu. Aynı zamanda Kafkas bölgesi enerjisinin Avrupa'ya transferinin de yolu Karadeniz'den geçmekteydi. Bu güzergah aynı zamanda uyuşturucu ve silah kaçaklığının yapıldığı güzergahtı. En önemlisi ise Brzezinski gibi ABD'li jeopolitikçiler tarafından sürekli olarak ABD'nin Karadeniz bölgesine yayılması gerektiği çünkü ABD'ye karşı bir güç çıkacak ise o gücün yine bu bölgeden çıkabileceği ve hatta bunun Rusya olabileceği söyleniyordu. Sonuç olarak tüm bu politikalar birleştiğinde Rusya ile işbirliği olmaksızın küresel terörizm, uyuşturucu ve silah kaçaklığı, insan hakları ve demokrasinin yaygınlaşması, kitle imha silahlarının sınırlandırılması gibi konuların gerçekleştirilmesi imkansız gibi görünmekteydi. Ancak aynı zamanda ABD'nin Karadeniz bölgesine sürekli olarak NATO aracılığı ile yayılmaya çalışması ve “çevreleme politikası”nı devam ettirmeye çalışması da onu Rusya ile karşı karşıya getirmekteydi. Dolayısıyla bu durum da ABD'nin Soğuk Savaş dönemi ile sonrası arasında gerek dış politikasında gerekse de “çevreleme politikası”nda bir değişimin sinyallerini vermişti. Böylece bu çalışmanın da hipotezini oluşturan Soğuk Savaş Dönemi “çevrelemesi” ile Soğuk Savaş sonrası “çevreleme” arasındaki fark oluşmuş olmaktadır. ABD Soğuk Savaş döneminde doğrudan net bir “çevreleme politikası” yürütürken Soğuk Savaş sonrasında ise seçmeli bir çevrelemeyi tercih etmiştir. Bu açıklamalarla tezin araştırma sorularından olan ABD'nin neden zaman zaman Rusya ile işbirliği yaptığı zaman zaman da neden çevreleme yolunu seçtiği sorusuna da cevap verilmiştir.

Batı'nın Rusya ile ilişkilerini geliştirebilmiş olmasında Soğuk Savaş sonrası Sovyetlerin varisi olarak ortaya çıkan Rusya'nın da bu konuda istekli olmasının payı büyüktür. Sovyetlerin varisi olması sebebiyle BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üyelik ve veto yetkisine sahip olmanın yanında Sovyetler'den kalan nükleer silahların da yine onun kontrolünde kalmış olması ona uluslararası arenada önemli bir prestij kazandırmıştır. Ancak bu kaynaklara rağmen dağılmış bir birliğin bıraktığı bunalım ve çöküntü de vardı. Dolayısıyla

Rusya Federasyonu 1990'ların başlarında toparlanma sürecinde ABD başta olmak üzere Batı ile siyasi ve ekonomik olarak işbirliğini tercih etmiştir.

Ancak bu işbirliği süreci bir yandan ABD'nin sürekli olarak Karadeniz bölgesine yayılma çabaları ve Rusya'nın da bunu kendine tehdit olarak algılaması sonucunda uzun vadede ve her konuda sürdürülebilir olmamıştır. Özellikle Rusya Federasyonu'nda Avrasyacılar'ın 1990'ların ortalarından itibaren iktidarda güçlenmeleriyle birlikte Rusya da ABD'nin çevrelemesine karşılık "Yakın Çevre Doktrini" ile karşılık vermiştir. Rusya da Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Batı ile bütün ilişkilerini koparamazdı. Çöken siyasi ve ekonomik yapısını düzeltebilmesi için başta Avrupa olmak üzere Batı'ya ihtiyacı vardı. Yeraltı enerji kaynakları bakımından zengin olan Rusya bu kaynaklarını siyasi ve ekonomik ilişkiler aracılığıyla Avrupa'ya satarak toparlanma sürecine girmiştir. Özellikle 2000'li yıllarda petrol ve doğalgaz fiyatlarının artmasıyla ve Putin'in iktidara gelişiyle Rusya iyi bir ivme yakalamış, uluslararası arenada eski konumuna kavuşmuştur.

Putin güvenlik bürokrasisinin içinden ve Aleksandr Dugin gibi Avrasyacıların desteğiyle iktidara geldi. Putin iktidara geldikten sonra "Yakın Çevre" ve Avrasyacılığa yönelik daha net ve somut adımlar atılmaya başlandı. "Avrasya Ekonomik Topluluğu, Gümrük Birliği" gibi kurumların kurulmasına öncülük ederek, AB, ABD ve NATO'nun yakın çevresine yayılma faaliyetlerine karşı çıktı. Ayrıca 10 Ocak 2000'de "Ulusal Güvenlik Konsepti" ve 28 Haziran 2000'de de "Dış Politika Konsept"lerini oluşturarak "Yakın Çevre" politikasını kurumsal bir çerçeveye oturtmuştur. Böylece Batı'nın yayılmacı politikalarını engellemeye çalışmıştır. Elbette bu durumda Batı'yı katı bir çevrelemeden ziyade işbirliğine gitmeye zorlamıştır.

ABD-Rusya arasındaki ilişkiler sürdürülebilir bir şekilde iyi veya kötü olmamıştır. Soğuk Savaş sonrasında sürekli olarak değişkenlik göstermiştir. Ancak 11 Eylül terör saldırıları sonrasında ABD'ye ilk destek açıklaması yapan liderlerden birinin Putin olması bu süreçte ilişkileri yumuşatmıştır. Putin, bu süreçte küresel mücadele kapsamında her türlü desteği vermeye hazır olduklarını açıklamıştır. İlişkilerin düzeldiği bu süreçte ABD'nin terörü bahane ederek Akdeniz'deki birliklerini Karadeniz'e kaydırma ve Karadeniz'de daha

fazla bulunma isteğiyle hareket etmesi ilişkilerin yeniden gerilmesine neden olmuştur. Öte yandan ABD Rusya'nın yakın çevresindeki Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkelerde "renkli devrimler" adı altında müdahalede bulunup kendine yakın iktidarlar kurmak istemiştir. Aynı zamanda bu ülkeleri NATO'ya üye yapmaya çalışması Rusya ile ilişkileri bozmakla kalmamış 2008'de Rus-Gürcü Savaşı'na 2013'te ise Ukrayna Krizi'ne ardından Rusya'nın Kırım'daki referandum sonucunda Kırım'ı ilhak etmesine neden olmuştur. Bu iki örnek Soğuk Savaş sonrası çevrelemenin de devam ettiğinin göstergeleri arasındadır.

Rusya'nın Gürcistan müdahalesi sonrası Gürcistan'ın Osetya ve Abhazya bölgeleri bağımsızlıklarını ilan etmiş, Gürcistan toprak bütünlüğünü kaybetmiş, ve NATO'ya üyeliği imkansız hale gelmiştir. Benzer durum Ukrayna'da da yaşanmış çıkan iç savaş sonucunda Kırım referandumla Rusya'ya bağlanmış, ülke doğu-batı olarak ikiye bölünmüş durumdadır. Her iki kriz sonrasında da Rusya ve Batı arasında karşılıklı yaptırımlar olmuştur. Ancak Avrupa'nın doğalgaz konusunda Rusya'ya olan bağımlılığı ve Rusya'nın bunu bir koz olarak kullanması bunun yanında Rusya'ya karşı Batı tarafından uygulanan ekonomik ambargolar her iki tarafı da olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluklara rağmen her iki ülke de bölünmüş olarak kalmıştır. Şimdilik sessizliğe bürünmüş olan her ülkedeki bölünmüş yapı da donmuş birer sorun olarak kalmaktadır. Rusya'nın yakın çevresinde bu şekilde donmuş olan sorunlar Çeçenistan örneğinde olduğu gibi daha sonradan Rusya'nın başını ağrıtabilir. Ukrayna ve Gürcistan'daki durumlar da kısa vadede olmasa bile uzun vadede tekrar Rusya'nın karşısına çıkartılabilir ve Rusya'nın burada enerji ve güç kaybetmesine neden olabilir. Bunun göstergesi ABD'nin yayılcı politika ve söylemlerini terk etmemesi ve sürekli olarak her iki ülkenin de NATO'ya üyelik süreçlerinin devam edeceği yani bu konudaki çevreleme politikasının hala devam ettiği ve edeceği yönünde açıklamalarda bulunmasıdır. Aynı durum Rusya için düşünüldüğünde de Rusya da yakın çevresine yönelik NATO faaliyetlerine taviz vermeyeceğini gerekirse askeri seçeneği de kullanacağını Gürcistan ve Ukrayna'da göstermiştir. Dolayısıyla Ukrayna ve Gürcistan sorunlarının ABD-Rusya arasındaki ilişkileri ileriki dönemde olumsuz etkileme potansiyelleri vardır.

Gürcistan ve Ukrayna krizlerinin NATO'ya üyelik ve çevreleme politikalarının yanında bir diğer önemli yanı ise Rus enerjisi ve Çin ihracatı ile bağlantılıdır. Bilindiği üzere Rusya kendisinin sahip olduğu doğal zenginliğin yanında hem diğer enerji merkezi olan Güney Kafkasya ve İran'a coğrafi olarak yakın hem de bu enerjinin Batı'ya transferinde kilit bir konuma sahiptir. Gürcistan, Rusya'nın Güney Kafkasya'ya açılan kapısı iken Ukrayna ise Rusya'nın Avrupa'ya açılan kapısı konumundadır. Rusya, Avrupa ile yaşadığı her sorunda doğalgaz kartını çok rahat öne sürerek Avrupa'yı zor durumda bırakabilmektedir. Bunun yanında bir diğer önemli konu Çin'in 2013 yılında "Bir Kuşak, Bir Yol" adıyla gerçekleştirmeye çalıştığı "Modern İpek Yolu Projesi"dir. Ticarete bir dünya devi haline gelen Çin, ihracatını arttırabilmek için çeşitli projeler geliştirmektedir. Modern İpek Yolu Projesi de Ukrayna üzerinden Avrupa'ya açılmaktadır. Ticaretin yapılabilmesi ve enerjinin aktarılabilmesinin temel yolu da güzergahın güvenliğidir. Dolayısıyla Gürcistan ve özellikle Ukrayna'nın bir iç savaş halinde olmasının iki büyük müttefik olan Çin ve Rus ticaretine vereceği zarar da ortadadır. Kanaatimce ABD, kendi pazar alanı olan Avrupa'yı Rusya ve Çin'e tamamen kaptırmamak için Ukrayna'daki kriz durumunun uzaması için elinden geleni yapacaktır.

Sonuç olarak ABD'nin Karadeniz bölgesine yönelik hamlelerinin artarak devam edeceğini söylemek mümkündür. Çarlık Rusya'sından Sovyetlerin dağılmasına kadar olan süreçte bir Rus gölü haline gelmiş olan Karadeniz bölgesi ve ülkeleri Soğuk Savaş'ın hemen ardından Batı sistemine entegre olmaya başlamışlardır. Sovyet tehdit ve baskısından kurtuluşu liberalizmde arayan bu ülkeler kısa sürede NATO üyesi olmuşlar ve Rusya'nın Karadeniz'deki hakimiyeti son bulmuştur. Dolayısıyla bu kadar kısa zamanda Karadeniz'e yerleşebilmiş olan ABD'nin, bundan sonraki süreçte de NATO üyesi olup Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler özellikle Romanya ve Bulgaristan aracılığıyla politikalarına devam etmesi muhtemeldir.

Sovyet tehdit ve baskısından kurtuluşu Batı'da arayan ilk Karadeniz ülkesi Türkiye'dir. Soğuk Savaş döneminde NATO üyesi olan Türkiye için ayrı bir parantez açmak gerekir. Türkiye'nin, Birinci Dünya Savaşı sonrasında benimsediği dış politikasının iki temel ilkesi "Statükoculuk" ve "Batıcılıktır". Özellikle 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye'nin Batı nezdinde

önemi daha da artmıştır. Ancak Türkiye her ne kadar Batı yanlısı politikalar izlemiş olsa da bir yandan da Sovyetleri kışkırtmamak ve kazanımlarını kaybetmemek adına bir denge politikası da gütmüştür. Bu politika İkinci Dünya Savaşı'nda kendisini açıkça belli etmiş ve Türkiye savaşta tarafsız olmayı tercih etmiştir. Savaşın sonuna kadar tarafsız olan Türkiye, savaşın bitimine yakın yine Batı yanlısı olarak savaşa katılarak safını belli etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra ABD ve Sovyetler karşı karşıya gelmiş ve dünya askeri ve ideolojik olarak ikiye bölünmüştür. Türkiye bu aşamada Batı yanlısı olmak ve NATO'ya üye olmak için oldukça çaba sarf etmiştir. Sonunda 18 Şubat 1952'de NATO'ya üye olarak Soğuk Savaş sürecinde Batı'nın Karadeniz'deki tek müttefiki olmuştur. Bu durum Türkiye'nin olduğu kadar ABD'nin de çıkarlarına uyan bir durumdur.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle beraber Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini, Kafkasya ve Karadeniz bölgesi ülkelerini bünyesine katan Sovyetlerin amacı, sınırlarını Akdeniz'e doğru genişletmektir. ABD'nin bunu durdurmasının yolu da Türkiye'yi NATO üyeliğine almaktan geçiyordu. Böylece Montrö ile Boğazların kontrolünü eline alan Türkiye, Sovyet yayılmasına karşı iyi bir tampon ülke olacaktı. Nitekim Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla da bu durum gerçekleşti ve Sovyetler Akdeniz'e inmeyi başaramadı. Böylece Türkiye, Batı Bloku'nda Sovyet yayılmacılığına karşı oldukça önemli bir role sahip olmanın yanında İkinci Dünya Savaşı'ndaki tarafsızlık politikasıyla içine düştüğü yalnızlıktan da kurtulmuştur.

Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla ABD Sovyetlere ve Karadeniz'e yönelik politikalarını Türkiye üzerinden gerçekleştirmeye başladı. ABD/NATO, Türkiye'de kurduğu üsler sayesinde hem Ortadoğu hem Balkanlar hem de Karadeniz'e yönelik politika ve operasyonlarını daha rahat bir şekilde yapmaya başladı. Özellikle ABD-Rusya arasında yaşanan ve birbirlerinin yakın sınırlarına yerleşme çabaları sonucunda yaşanan Küba Füze Krizi döneminde ABD de Türkiye'ye füze yerleştirmiştir. Ancak Türkiye her ne kadar Batı Bloku'na üye olsa da Sovyetlerle ciddi anlamda karşı karşıya gelmemek adına bu süreçte de denge politikası izlemiş ve mümkün olduğu kadar Montrö şartlarına bağlı kalmayı tercih etmiştir. Özellikle Kıbrıs Harekati

sırasında ve sonrasında Batı'dan gerekli desteği alamayan Türkiye'nin Batı müttefikleriyle arası bozulmuş ve tek taraflı politika izlemekten vazgeçerek Sovyetler ile de ilişkiler kurmaya başlamıştır.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte NATO'nun varlık sorunu ortaya çıkmış ve birliğin varlığının devam edip etmeyeceği temel gündem maddesi olmuştur. Ancak NATO bu süreçte bir dönüşüm hareketi içine girerek temel hedefleri arasına terörizm, bölgesel güvenlik, dünya barışını kurmayı almıştır. Keza Sovyetler dağıldıktan sonra Balkanlar'da oluşan güç boşluğu sonrası çıkan krizlerle Avrupa tek başına baş edememiştir. NATO'nun müdahalesi sonrası biten savaşlar NATO'ya olan ihtiyacı da gözler önüne sermiştir.

Sovyet tehdidinin bitmiş olması Türkiye'nin NATO içindeki stratejik rolünü de etkilemiştir. 1990'ların başlarında NATO içindeki gücü azalan Türkiye'nin, ABD'nin NATO aracılığıyla eski Sovyet coğrafyasına yayılma çabaları ve ABD'nin Ortadoğu politikası bağlamında aktifleşmesiyle önemi de artmaya başlamıştır. NATO'nun Bosna-Hersek ve Kosova müdahalelerinde Türkiye'nin aktif rol alması, ABD'nin Irak müdahalesinde Türkiye'deki üslerini kullanması ABD-Türkiye ilişkilerini yeniden geliştirmiş ve Türkiye'nin NATO içindeki rolünün gelişmesine katkı sağlamıştır.

ABD, Soğuk Savaş sonrasında da devam ettirmek istediği “çevreleme politikası” için de Türkiye'ye ihtiyaç duymuştur. Sovyetler'den ayrılıp NATO bünyesine girmek isteyen Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ekonomik ve askeri anlamda ciddi bir modernizasyona ihtiyaç duymaktaydılar. Bu ülkelerin birliğe alınıp hazır hale gelmeleri de zaman alacaktı. Dolayısıyla ABD Karadeniz politikaları için yine Türkiye'ye ihtiyaç duyacaktı. Ayrıca Türkiye'nin ABD'den uzaklaşıp Rusya ile yakınlaşması da Batı'nın tercih edeceği bir durum değildi. Bununla birlikte Türkiye'nin Karadeniz'de kendi başına oluşturmuş olduğu ve NATO'yu bilgilendirdiği Blackseafor ve KUH gibi yapılarla bölgedeki ve NATO içindeki önemi artmıştır.

Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konum da Soğuk Savaş sonrası süreçte stratejik rolünü korumasını sağlamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi Rusya'nın sahip olduğu enerji kaynakları ve enerjinin transferinde kilit bir role

sahip olması Avrupa ve Rusya arasında çıkan krizlerde Rusya'nın doğalgaz kartını kullanması Avrupa'yı zor duruma düşürebiliyordu. Bu yüzden Hazar ve Kafkas bölgesi enerjisinin Batı'ya transferinde Türkiye, Rusya'ya alternatif bir güzergah oluşturabiliyordu. Bu amaçlarla kurulan BTC ve BTE hatları da bunun göstergeleri arasındadır. Böylece Soğuk Savaş sonrası süreçte Türkiye'nin NATO içindeki rolü zaman zaman konjonktüre bağlı değişse de Türkiye genel itibariyle önemini korumuştur.

Türkiye'nin NATO'daki yeri ve önemi ABD ile ilişkilerine paralel olarak değişim göstermiştir. Tarihi arka plana baktığımızda Kıbrıs Harekatı, Irak müdahalesi sürecinde tezkerenin ilk turda meclisten geçmemesi ve son olarak Arap Baharı sürecinde Suriye'de ABD ve Türkiye'nin çıkar çatışması yaşaması Türkiye-ABD ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin Rusya ile yaşanan uçak krizini atlatması ve Suriye'nin kuzeyindeki PYD yapılanması nedeniyle ABD ile ters düşüp Rusya ile iyi ilişkiler içine girmesi ve bir NATO ülkesi olarak Rusya ile S-400 füze savunma sistemi anlaşması yapması Türkiye ile Batı arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur. Ancak her ne kadar ilişkiler kötüye gidiyor gibi görünse de sonuçta Türkiye hala NATO üyesi bir ülkedir. Dolayısıyla bu süreç de Kıbrıs Harekatı sürecinde olduğu gibi Suriye Krizi'nin çözüme kavuşması sonrası değişim gösterebilir.

Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu dünyada ABD dış politika yapımında ve dış müdahaleler konusunda göreceli bir bağımsızlık dönemi yaşamıştır. Ancak 2000'lerin başlarından itibaren yeniden toparlanan Rusya'nın, ekonomik bir dev haline gelen Çin'in ve Avrupa ülkelerinin gelişmesinin ABD'nin tek süper güç algısı ve hegemonyasına son verdiği söylenebilir. Böylece dünya yeni bir sürece, çok kutuplu bir sisteme geçmiştir. Dolayısıyla tek kutuplu döneme göre bugün ABD güç ve müttefik kaybetmiş gibi görünmektedir. Ancak hala daha askeri ve ekonomik olarak rakiplerinin çok ötesinde olan bir ABD gerçekliği vardır. Ayrıca çok kutuplu yapının yanında yine de de facto bir şekilde ülkelerin ABD ve Rusya-Çin etrafında kümelenmeleri dünyayı yeni bir ittifaklar iki kutupluluğuna sürükleyebilir. Bu durum da Karadeniz bölgesinde yeni krizlere, çatışmalara hatta savaflara neden olabilme potansiyeline sahiptir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ağacan, K. (2005). ABD'nin Kafkasya Politikası. O. Yeşilot (Ed.). *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya* içinde. İstanbul: Kitapevi Yayınları, 31-46.
- Arı, T. (2010). *Liderler, Kanaat Önderleri ve Kamuoyunun Gözünden Yükselen Güç Türkiye-ABD İlişkileri ve Ortadoğu*. Bursa: MKM Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1992). 20. yy. *Siyasi Tarihi 2. Cilt, (1980-1990)*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Bostanoğlu, B. (2008). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Brzezinski, Z. (2005a). *Büyük Satranç Tahtası*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Brzezinski, Z. (2005b). *Tercih, Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Büyükakıncı, E. (2004). "Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar, Fırsatlar", *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*. E. Büyükakıncı, (Drl.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Çörten, B. (2009). *Güncel Karadeniz Jeopolitiği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Dağı, Z. (2002). *Rusya'nın Dönüşümü*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2003). *Stratejik Derinlik*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Erdoğan, H. (2004). *Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Erkin, F. C. (1968). *Türk Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*. Ankara: Başnur Matbaası.
- Erşen, E. (2014). Rusya'nın Arap Baharı Politikası. P. Paksoy ve A. Özakman (ed.). *Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler* içinde. Ankara: Detay Yayıncılık, 115-135.
- Gezer, C. N. (2010). *Avrupa Birliği Komşuluk Politikası*. İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları.
- Gündüz, A. (1994). *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*. İstanbul: Beta.
- Hard, B. L. (2016). *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*. K. Bağrıaçık (çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

- Hasan, Ü. (2010). *İbn Haldun: Metodu ve Siyaset Teorisi*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Hasanov, A. (2012). *Jeopolitik*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Hook, S. W. ve Spanier, J. (2014). *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşından Günümüze*. Ö. Z. Tanırlı (çev.), İstanbul: İnkılap Yayınları.
- İlhan, S. (1993). *Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiği*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- İlhan, S. (2003). *Jeopolitik Duyarlılık*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- İnalcık, H. (1992). *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl 1492-1992*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İnalcık, H. (1997). *İslam Ansiklopedisi: Kırım Maddesi*. Eskişehir: MEB Yayınları.
- Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi 4. N. Kepçeli* (çev.), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kamalov, İ. (2008). *Putin Dönemi Rus Dış Politikası: Moskova'nın Rövanşı*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kelkitli, F. A. (2017). *Turkish-Russian Relations: Competition and Cooperation in Eurasia*. Abingdon: Routledge.
- Kesgin, S. (2009). *NATO-Rusya İlişkileri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kissinger, H. (2000). *Diplomasi*. İ. H. Kurt (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mackinder, H. J. (1996). *Democratic Ideals and Reality*. Washington: National Defense University Press.
- Mahan, A. T. (2013). *Deniz Harbi Üzerine*. Allan Westcott (der.), A. T. Büyükonat (çev.). İstanbul: Doruk Yayınları.
- Mikail, E. H. (2007). *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*. Birinci Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Oğuzlu, T. (2013). *NATO Ortakları ve Türkiye: Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İşbirliği Girişimi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ökten, K. H. (2004). "ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant'ın Radikal Bir Yorumu mu?", *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*. T. Ateş (derl). Ankara: Ümit Yayınları.

- Purtaş, F. (2005). *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*. Ankara: Platin Yayınları.
- Sander, O. (1998). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Sander, O. (2015). *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü (Osmanlı'nın Diplomasi Tarihi)*. İstanbul: İmge Kitapevi.
- Sönmezoğlu, F. (2000). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları.
- Şahbazov, R. (2015). *Yeni Küresel Sistemde Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya: Genişleme ve Komşuluk Politikası Ekseninde*. Ankara: Ekoavasya Yayınları.
- Tezkan, Y. ve Taşar, M. M. (2002), *Dünden Bugüne Jeopolitik*. İstanbul: İlke Yayınları.
- Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*. İstanbul: D&R Yayınları.
- Yapıcı, M. İ. (2007). *NATO-Rusya İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği*. 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1451-1473.
- Yapıcı, M. İ. (2010). *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkiler: Yeltsin ve Putin Dönemleri*. Ankara: USAK Yayınları.
- Yeniğün, C. ve M. A. Bolat. (2010). "Gürcistan: Yeni Dünyanın Doğu-Batı Sınırı". *Dünya Çatışmaları, Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, K. İnat, B. Duran ve M. Ataman. (drl.). Cilt: 1. İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Yılmaz, Ş. (2012). ABD'nin Kafkasya Politikaları. M. Aydın. (Ed.). *Kafkasya'da Değişim Dönüşüm: Avrasya Üçlemesi 3* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık, 141-172.
- Bildiri ve Makaleler**
- Ağır, O. ve M. Takar. (2016). Rusya-Suriye İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 13.12, 286-306.
- Akçay, E. ve Ö. Akbal. (2013). ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik. *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 11.22, 7-29.
- Akman, M. S. (2013). AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ve Türkiye. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Raporu*.
- Akpınar, E. (2005). Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri. *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 25.2, 229-248.

- Aktürk, Ş. (2012). NATO Neden Genişledi?: Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti. *Uluslararası İlişkiler*. 9.34, 73-97.
- Aras, İ. (2017). Avrupa Birliği'nin Kırım'ın İlhakına Bakışı: Rusya'ya Yönelik Yaptırımlar. *Karadeniz Araştırmaları*. 53, 29-50.
- Arıdemir, H. (2016). Karadeniz'e Kıyıdaş Devletler Açısından Montrö Sözleşmesi'nin Sağladığı Denge Rejimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Afro Avrasya Özel Sayısı, 244-253.
- Aydın, A ve E. Bakıncak. (2016). Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişkiler. *C. Ü. İdari ve İktisadi Bilimler Dergisi*. 17.1, 95-112.
- Ayhan, İ. S. (2015). Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Karadeniz Stratejisi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*. 3.2, 1-21.
- Avşar, S. (2003). Birinci Dünya Savaşı'nda Rus Propaganda Faaliyetleri ve Osmanlı Devleti. *OTAM*. 14, 65-127.
- Baysoy, E. (2009). Rusya, AB, ABD İlişkileri Bağlamında Enerjinin Ekonomi Politikası ve Küreselleşmenin Jeopolitiği. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 10, 59-82.
- Büyükonat, A. T. (2012). Alfred Thayer Mahan, Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 27.1, 289-291.
- Canar, B. (2012). Soğuk Savaş Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 67.1, 49-80.
- Cankara, P. Ö. ve Y. Cankara. (Mayıs, 2007). Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler. *S.D.Ü Sosyal Bilimler Dergisi*. 15, 193-212.
- Caşın, M. H. (2002). *Rus İmparatorluk Stratejisi*. Rusya-Ukrayna Araştırmaları Dizisi 3. Ankara: ASAM Yayınları.
- Cebeci, M. (2012). NATO, AB ve Türkiye: OGSP Açmazı. *Marmara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 20.2, 95-120.
- Ceylan, Ş. Ş. (2006). Francis Fukuyama ve Tarihin Sonu Tezi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 10, 233-252.
- Demir, S. (2016). 21. Yüzyılda Barış ve Güvenliğin Sağlanmasında NATO'nun Rolü. *Akademik Bakış*. 9.18, 235-252.
- Demirağ, Y. (2005). Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri. *Uluslararası İlişkiler*. 2.7, 125-155.
- Demirbaş, İ. F. (2014). Ukrayna Krizi ve Avrupa Birliği. *Beynelmilel Uluslararası Haber Yorum Dergisi*. 3, 18-23.

- Derman, G. S. (2016). Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları. *Akademik Bakış Dergisi*. 10.19, 283-295.
- Dura, C. ve Driga, I. (2012). Russian Multinationals in Romania and Their Impact Upon the Romanian Economy. *Annals of Universty of Petroşani, Economics*. 12.1, 109-120.
- Efe, H. (2007). AB'nin "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" Oluşturma Çabaları. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3.2, 1-31.
- Ekinci, D. (2014). Çatışan Küresel Güçler ve Karadeniz Güvenliği: Abhazya Üzerine Bir Değerlendirme. *Karadeniz Araştırmaları*. 40.40, 1-16.
- Erhan, Ç. (2001). ABD'nin Ulusal Güvenlik Anlayışı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 56.4, 77-93.
- Erkan, S. (2016). 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. 17, 41-64.
- Erman, K. (2017). Jeopolitik Teoriler ve Afganistan. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4.11, 394-420.
- Erol, M. S. ve A. Amirbek. (2014). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikasında Yakın Çevre ve Orta Asya. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 14.1, 155-178.
- Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12.21, 377-397.
- Gül, M. (2015). Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990'larda NATO'da Devamlılık ve Dönüşüm. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 10.1, 247-265.
- Hacıtahiroğlu, K. (2014). Küreselleşmenin Siyasal Etkileri: Göç ve Ukrayna-Rusya Krizi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16.2, 259-284.
- Hammadov, H. (2014). Rus Dış Politikasında Stratejik-Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini. *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi (Rapor)*. Yayın No: 16.
- İrge, N.F. (2005). Orta Asya'da Uyanan Milliyetçiliğin Sebepleri ve Sonuçları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6.1, 37-58.
- İsmayilov, E. (2013). 21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri'nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*. 1.1, 87-105.
- Kantarıcı, Ş. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı Koalisyonlar Dönemi mi?. *Güvenlik Stratejileri*. 16, 47-85.

- Kantörün, U. (2010). Bölgesel Enerji Politikaları ve Türkiye. *Bilge Strateji*. 2.3, 87-114.
- Karakaya, İ. (2009). ABD'nin Küreselleşme ve İşbirliğine Yaklaşımı: Bill Clinton (1993-2000) ve George W. Bush (2000-2008) Dönemleri. *Stratejik Öngörü Dergisi*. 5.14, 49-57.
- Karakaya, İ. (2015). Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası: Sürekli Değişim Bağlamında ABD'nin Küreselleşme, İşbirliği, Güvenlik Politikalarının Değerlendirilmesi. *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*. 11, 441-463.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2014). NATO'nun Dönüşümü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 10.40, 3-38.
- Kibaroğlu, M. (2000). Amerikan Ulusal Savunma Sistemi. *Avrasya Dosyası Amerika Özel*. 6.3, 90-105.
- Kibaroğlu, M. (2001). Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini. *Avrasya Dosyası, Rusya Özel*. 6.4, 95-108.
- Koçak, M. (2014). Doğu ile Batı Çıkmazında Ukrayna'da Değişim Talepleri. *SETA Perspektif*. 29, 1-6.
- Koçer, G. (2007). Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye. *Akademik Bakış*. 1.1, 195-217.
- Köktaş, N. A. (2015). Saakaşvili Dönemi Gürcistan: İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2, 95-110.
- Köse, O. (2012). Rusya'nın Karadeniz'le İlk Buluşması: İstanbul Antlaşması (13 Temmuz 1700). *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15.28, 199-220.
- Kurt, S. (2015). NATO ve AB'nin Karadeniz Bölgesine Yönelik Politikaları. *The Journal of Academic Social Science*. 31, 403-419.
- Oğuzlu, T. (2012). NATO'nun Dönüşümü ve Geleceği. *Ortadoğu Analiz*. 4.40, 8-10.
- Oktay, E. G. (2006). Türkiye'nin Avrasya'daki Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü. *Uluslararası İlişkiler*. 3.10, 149-179.
- Özarслан, B. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'de Güvenlik Politikaları ve Türk-Rus İlişkileri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 12.1, 135-166.
- Özbay, F. (2014). Rusya'nın Ukrayna Politikası ve Kırım Hamlesi. *İki Bin Yirmi Üç Dergisi*. 155, 7-13.

- Özbay, H. (2014). Bölgeselleşme ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Sovyet Sonrası Rusya-Kazakistan-Kırgızistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi*. 5.9, 99-126.
- Pirinççi, F. (2008). Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 63.1, 207-235.
- Polat, D. Ş. (2017). NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı Karadeniz. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5. Özel Sayı, 51-66.
- Safi, İ. (2012). Karadeniz'de Bölgesel İşbirliği ve Rekabet. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 19, (Karadeniz Özel Sayısı). 6-8.
- Sandıklı, A. , E. İsmayılov ve O. Gafarlı. (2014). Kafkasya'daki Gelişmeler ve Türkiye. *Bilge Adamlar Kurulu Raporu*. Rapor no: 60.
- Saraçlı, M. (2015). Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Politikası'nda Dış Rusların Yeri ve Kırım Meselesi. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. 45, 69-88.
- Sarıkaya, Y. (2010). Turuncuya Veda: Ukrayna'nın Kritik Seçimi. *Karadeniz Araştırmaları*. 25, 1-10.
- Saydam, A. (1990). Rusya'nın Kafkasya'yı İşgali. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 5, 243-261.
- Semerçioğlu, H. (2016). Ukrayna Krizi Bağlamında AB-Rusya İlişkilerinin Ekonomi Politikası. *EUL Journal of Social Sciences*. 7.2, 188-202.
- Sevim, C. (2014). Kaya (Şeyl) Gazının Uluslararası Enerji Politikalarına Etkileri. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 5.1, 49-64.
- Sönmez, A. S. (2015). Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 27, 1-9.
- Sümer, G. (2008). Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 5.19, 119-144.
- Şen, M. (2012). Rusya'nın Kırım'ı İşgal Teşebbüsleri Karşısında Kırım Hanlığı Kuvvetlerinin Perekop Zaferi (1689). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 12.1, 503-516.
- Şık, A. (2010). Karadeniz Bölgesindeki Değişimin Analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 12, 33-56.
- Telatar, G. (2015). Rusya ve Arap Baharı: Batı ile Yeni Soğuk Savaş mı?. *AİBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 15.1, 175-202.
- Tüysüzöglü, G. (2017). Rusya Dış Politikasının Etkin Silahı: Donmuş Çatışma Bölgeleri. *Güvenlik Stratejileri*. 13.26, 185-219.

- Varlık, A. B. (2012). Askeri ve Ekonomik Veriler Işığında NATO'nun Esnekliği. *Savunma Bilimleri Dergisi*. 11.2, 71-123.
- Yalçın, H. B. (2015). Obama Stratejisi ve Ortadoğu. *Akademik Ortadoğu Dergisi*. 9.2, 55-74.
- Yalçınkaya, A. (2017). Kuruluşundan Günümüze Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*. 5. Özel Sayı, 1-16.
- Yaman, D. (2006). NATO'nun Yeni Görevi: Terörizmle Mücadele ve Bu Eksende Atılan Adımlar. *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*. 2.7, 41-53.
- Yapıcı, U. (2008). Gürcistan Savaşı: Öncesi ve Sonrası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 63.3, 185-192.
- Yılmaz, R. (2010). Bağımsızlık Sonrası Dönemde Rus-Gürcü İlişkileri ve Kırılma Noktaları. *Avrasya Etüdüleri*. 38.2, 21-42.
- Yılmaz, S. (2017). Asya'da Ekonomik Bir Gelişim Modeli: Avrasya Ekonomik Birliği. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırma Dergisi*. 8.1, 63-75.
- Webber, M. (2013). NATO, Within and Between European International Society. *European Integration*. 33.2, 139-158.

Tezler

- Alsirt, F. T. (2009). Bağımsızlık Sonrası Gürcistan'ın Yeniden Yapılanması ve Bu Süreçte Türkiye ile İlişkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Canikoğlu, E. (2010). Putin Döneminde Rusya Federasyonu'nun "Yakın Çevre Politikası" (2000-2008). *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cretu, V. (2006). Soğuk Savaş Sonrası Rusya Federasyonu'nun Yugoslavya Krizleri'ne Yönelik Politikası. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çıkış, V. (2012). 1990 Sonrasında ABD ve Karadeniz. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dönmez, S. (2010). Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve NATO. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erbil, Y. (2010). Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Enerji Güvenliği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Gürkaynak, M. (2004). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'da Savunma ve Güvenlik. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jamilli, E. (2004). ABD'nin Güney Kafkasya Politikası (1991-2001). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalmış, Ö. (2007). 2. Dünya Savaşı Sonrasında Transatlantik İlişkilerin Ekonomik ve Siyasi Boyutu. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaman, O. (2006). Karadeniz'de Güvenlik Sorunu. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmazcan, N. S. (2005). Truman Doktrini ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Memmedov, A. (2009). Gürcistan ve Kırgızistan'da Yönetim Değişikliğinin Nedenleri ve Yeni Yönetimlerin Dış Politikaları. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mengi, E. (2014). Güvenlik Bağlamında Avrupa Birliği (AB), NATO, ve ABD İlişkileri: ASK'den ODGP'ye Geçiş. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ökten, K. (2008). Montreux Boğazlar Sözleşmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

- AA. (2015). *Batı ile Rusya Kışkacında Ülke: Ukrayna*. <http://aa.com.tr/tr/dunya/bati-ile-rusyakiskacindaki-ulke-ukrayna/35450> (17 Aralık 2017).
- Açıkgöz, M. A. (2014). *Güney Osetya Sorunu*. <http://akademikperspektif.com/2014/07/09/guney-osetya-sorunu/> (22 Aralık 2017).
- Akbaş, H. (2004). *Acara'da Yeni Dönem Başladı*. <http://www.hopam.com/icerikdetay.php?iid=457> (05 Aralık 2017).
- Alagöz, E. A. (2014). *NATO'nun 2014 Galler Zirvesi Üzerine*. <http://www.bilgesam.org/incele/1774/-nato%E2%80%99nun-2014-gallerzirvesiuzerine/#.Wfmf-1uOPDc> (01 Kasım 2017).
- Aljazeera. (2014). *Portre: Dimitri Medvedev*, <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-dimitri-medvedev>, (10 Ekim 2017).
- Asker, A. (2011). *Mağrip Rüzgarı Kremlin'deki Havayı Isıtmıyor: Rusya'dan Libya'ya Çifte Bakış*. <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/rusya/2011/03/24/6137/magripruzgarikremlindeki-havayi-isitmiyor-rusyadan-libyaya-cifte-bakis> (01 Kasım 2017).

- Bennett, C. (2003). Etkili Ortaklar. *NATO Dergisi*. <http://www.nato.int/docu/Review/2003/issue3/turkish/art1.html> (25 Ekim 2017).
- Bingöl, O. (2015). *Rusya'nın 21. Yüzyıl Askeri Doktrini: Nükleer Caydırıcılık, İleriden Savunma ve Hibrid Savaş*. https://www.academia.edu/19535354/Rusyan%C4%B1n_21._Y%C3%BCzy%C4%B1l_Asker_Doktrini_%C3%BCkleer_Cayd%C%B1r%C4%B1c%C4%B1l%C4%B1k_C4B0leriden_Savunma_ve_Hibrid_Sav%C5%9F (18 Kasım 2017).
- Chatham House. (2009). The Black Sea Region: New Conditions, Enduring Interest. *Russia and Eurasia Programme Seminar Summary*. https://www.chathamhouse.org/events/view/1554_27 (13 Aralık 2017).
- Cornell, S. E. (1999). Geopolitics and Strategic Alignment in the Caucasus and Central Asia. *Perceptions*. 4.2. http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/SVANTE_E.-CORNELL.pdf (23 Ekim 2017).
- Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri. (2017). <http://www.enerji.gov.tr/TR/Sayfalar/DogalGaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> (02 Ocak 2018).
- Doğalgaz Krizi AB'yi Endişelendirdi. (2014). <http://www.dw.com/tr/do%C4%9Falgaz-kriziabyi-endi%C5%9Felendirdi/a-17719207> (25 Aralık 2017).
- Duran, A. E. (2014). *Rusya'nın Ambargosu Türkiye'ye Yaradı*. <http://www.dw.com/tr/rusyan%C4%B1n-ambargosu-t%C3%BCrkiyeyeyarad%C4%B1/a-18037114> (24 Aralık 2017).
- Dzvelishvili, N. ve Kupreishvili, T. (2015). *Russian Capital in Georgian Business*. <https://idfi.ge/en/russian-capital-in-georgian-business-fullreport> (11 Ocak 2018).
- Erhan, Ç. (2012). *60 Yıl Önce NATO'ya Neden Üye Olmuştuk*. <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-cagri-erhan/520362.aspx> (16 Aralık 2017).
- Erman, K. (2013). *SSCB'nin Latin Amerika Politikası ve Günümüze Yansımaları*. <http://www.21yyte.org/arastirma/amerikaarastirmalarimerkezi/2013/08/25/7171/sscbtnin-latin-amerika-politikasi-ve-gunumuzeyansimalari> (19 Ocak 2018).
- Ertan, F. (2010). *Medvedev Doktrini: Putin Pratiği*. <https://www.timeturk.com/tr/makale/fikret-ertan/medvedev-doktrini-putin-pratigi.html> (15 Ocak 2017).
- Gafarlı, O. (2014a). *Kırım Krizi ve Türkiye*. <http://www.bilgesam.org/incele/598/-kirim-krizive-turkiye/#.Wfmojlu0PDc> (01 Kasım 2017).
- Gafarlı, O. (2014b). *AB ile Rusya Arasında Ukrayna*. <http://www.bilgesam.org/incele/76/-ab-ilerusya-arasindaukrayna/#.VmajvbiyOko> (17 Kasım 2017).

- GHA, (2016). *Romanya'dan Yeni NATO Filosu Teklifi*. <http://qha.com.ua/tr/siyaset/romanya-danyeni-nato-filosu-teklifi/142648/> (03 Ocak 2018).
- Güneş, B. (2016). *Rusya'dan NATO'ya Dev Gövde Gösterisi*. <https://www.aydinlik.com.tr/rusyadan-natoya-dev-govde-gosterisi> (03 Ocak 2018).
- Güvenç, S. (2012). *Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci*. <https://www.evrensel.net/haber/28465/turkiyenin-natoya-giris-sureci> (16 Aralık 2017).
- Hasançebi, M. (2013). *Türkiye ve NATO İlişkileri*. <http://akademikperspektif.com/2013/06/24/turkiye-ve-nato-iliskileri/> (15 Aralık 2017).
- Hasanoğlu, İ. (2014). *Rusya-Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Faktörü*. <http://akademikperspektif.com/2014/04/18/rusya-avrupa-birligi-iliskilerinde-enerji-faktoru/> (11 Aralık 2017).
- Hürriyet, (2014). AB 5 Büyük Rus Bankasına Yaptırımı Başlattı. <http://www.hurriyet.com.tr/ab-5-buyukrus-bankaya-yaptirimi-baslatti-26923137> (24 Aralık 2017).
- İlhanlı, M. (2014). *George Frost Kennan*. <http://www.tuicakademi.org/george-frost-kennan/> (25 Ekim 2017).
- İmanbeyli, V. (2014). *Ukrayna-Kırım Krizinin Yerel, Bölgesel ve Küresel Boyutları*. <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/ukrayna-kirim-krizinin-yerel-bolgesel-ve-kuresel-boyutlari/3708> (16 Aralık 2017).
- İsmayıl, E. (2015). *Enerji Güvenliğinde Gürcistan'ın Jeopolitik Önemi ve Rusya*. http://www.bilgesam.org/incele/2246/-enerji-guvenligindegurcistan-in-jeopolitikonemi-ve-rusya/#.WkC1SVVl_Dc (23 Aralık 2017).
- İsmayılov, E. (2015). *Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini*. <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-6620150227231190.pdf> (21 Kasım 2017).
- İsmayılov, V. (2014). *Güney Kafkasya ve ABD'nin Güney Kafkasya Politikası*. <http://akademikperspektif.com/2014/04/12/guney-kafkasya-ve-abdnin-guney-kafkasyapolitikasi/> (30 Ekim 2017).
- İskender, S. (2009). *Enerjide Devleşen Ülke: Rusya*. <https://www.dunya.com/gundem/enerjiddevlesen-ulke-rusya-haberi-85386> (12 Aralık 2017).
- Ivanov, E. (2011). *Russia's Response to the Libyan Crisis: A Paradigm Shift?*. <https://www.rbth.com/articles/2011/03/25/russiasresponsetothelibancrisisfreignpolicyparadigmshif12617.html> (02 Kasım 2017).
- Kamalov, İ. (2011). *Rusya'nın Libya Planları*, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/12733?dil=tr>, (17 Kasım 2017).

- Karakaş, G. (2016). *Karadeniz Uyum Harekatı Sürüyor*. <http://www.milliyet.com.tr/karadeniz-uyumu-harekatı-suruyor-gundem-2228872/> (29 Aralık 2017).
- Karasu, C. (2013) *Ukrayna’da Turuncu Devrim*. <http://akademikperspektif.com/2013/04/22/ukraynadaki-turuncu-devrim/> (06 Aralık 2017).
- Kayrak, S. (2012). *Rusya Federasyonu’nun Ortadoğu Politikası*. <http://www.bilgesam.org/incele/103/-rusya-federasyonu%27nun-ortadogupolitikasi/#.Wg1paFu0PDc> (10 Kasım 2017).
- Kırım’ın İlhakından Sonraki Yaptırımlar İşe Yaradı mı?. (2016). <https://www.nato.int/docu/review/2015/Russia/sanctions-after-crimea-have-theyworked/TR/index.htm> (24 Aralık 2017).
- Kısacık, S. (2012). *Putin Döneminde Rusya’da Başkanlık ve Duma Seçimleri ve Bunun Rus Dış Politikasına Etkileri*. <http://politikaakademisi.org/2012/07/26/putin-doneminderusyada-baskanlik-ve-duma-secimleri-ve-bunun-rus-dis-politikasina-etkileri/> (15 Kasım 2017).
- Kobrinskaya, I. (2008). The Black Sea Region in Russia’s Current Foreign Policy Paradigm. *Ponars Eurasia Policy Memo*. No: 41. http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/pepm_041.pdf, (04 Aralık 2017).
- Köroğlu, N. Ö. (2015). Avrupa Birliği ve Rusya’nın Güç Alanları Arasında Kalan Ukrayna’da Yaşanan Halk Ayaklanmaları: “Turuncu Devrim” ve “Meydan Devrimi”. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırma Dergisi*. 6.1, 31-52. <http://www.esbadergisi.com/images/sayi10/ukraynamakale.pdf> (06 Aralık 2017).
- Kuru, N. O. (2015). *Rusya Neden Suriye’ye Dahil Oldu?*. <https://www.uiportal.net/rusya-neden-suriyeye-dahil-oldu.html>. (18 Ocak 2018).
- Kurt, E. (2012). *Dış Politikada Kriz Yönetimi: 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı Örneği*. <http://akademikperspektif.com/2012/02/15/dis-politikadakrizyonetimi-2008-rusyagurcistan-savasi-ornegi/> (22 Aralık 2017).
- Küçükylmaz, M. M. (2004). *NATO’nun Genişleme Sürecinde BİO*. <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=13&makaleid=3533> (07 Aralık 2017).
- Mavi Akım Projesi. (2014). <http://uluslararasıgundem.com/mavi-akim-projesi/> (10 Ocak 2018).
- Milliyet. (2011). *Rusya’ya ‘Yılbaşı Hediyesi’ Güney Akım Boru Hattı İzni*. <http://www.milliyet.com.tr/rusya-ya-yilbasi-hediyesi-guney-akimboru-hatti-izni-ekonomi-1481725/> (10 Ocak 2018).
- National Security Strategy. (2010). <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2010/> (31 Ekim 2017).
- ODR. (2016). *Bulgaria: How Not to Mistake Russian Propaganda for Russian Policy*. <https://www.opendemocracy.net/od-russia/tom-junes/bulgaria>

- [how-not-to-mistake-russianpropaganda-for-russian-policy](#) (07 Ocak 2017).
- Örmeci, O. (2015). *Ukrayna Krizi ve Rusya'nın Batı ile Satrançı*. <http://politikaakademisi.org/2015/05/25/ukrayna-krizi-ve-rusyanin-bati-ile-satrançi/> (18 Aralık 2017).
- Özbay, F. (2010). *Türkiye-Rusya İlişkilerinde Karadeniz Faktörü*. http://www.bilgesam.org/incele/106/-turkiye-rusya-iliskilerinde-karadenizfaktorü/#.WkYQ_1VI_Dc (28 Aralık 2017).
- Özdal, H. (2014). *Ukrayna Sahnesinde Küresel Güç Mücadelesi*. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ukrayna-sahnesinde-kuresel-guc-mucadelesi> (18 Aralık 2017).
- Öçalan, G. (2014). *Soğuk Savaş Sonrası ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi*. <http://akademikperspektif.com/2014/02/20/soguk-savas-sonrasi-abd-ulusalguvenlikstratejileri/> (11 Aralık 2017).
- Öztürk, S. (2014). *Maastricht Antlaşması*. <http://www.tuicakademi.org/maastrichtantlasmasi/> (06 Aralık 2017).
- Öztürk, T. E. (2009). ABD'nin "Yumuşak Güç" Kullanımı: Barack Obama İmajı Üzerinden Amerika Dış Politikasının Yeniden İnşası, https://www.academia.edu/1421663/ABDnin_Yumu%C5%9Fak_G%C3%BC%C3%A7_Kullan%C4%B1m%C4%B1_Barack_Obama_%C4%B0maj%C4%B1_%C3%9Czerinden_Amerikan_D%C4%B1%C5%9FPolitikas%C4%B1n%C4%B1n_Yeniden_%C4%B0n%C5%9Fas%C5%B1, (11 Kasım 2017).
- Rusya'nın Yeni Dış Politika Doktrini: Küresel Öncelikler. <http://ekoavryasya.net/Duyuru.aspx?did=108&lang=TR> (19 Kasım 2017).
- Rusya'yı Kızdıracak Karar: NATO, Karadeniz'de... (2017). <http://www.hurriyet.com.tr/rusyayi-kizdiracak-karar-nato-karadenizde-40370196> (03 Ocak 2018).
- Sputnik. (2016). Dünyanın En Büyük İki Enerji Şirketi Rusya'dan. <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/201604011021882117-forbes-enerji-sirketirosneft-gazprom/> (18 Ocak 2018).
- Sputnik, (2017). *After 3 Years of Hostility, Hysteria & Tears Russia Still #1 Investor in Ukraine*. <https://sputniknews.com/business/201703021051205436-russian-investment-ukraine/> (08 Ocak 2018).
- Strategic Russian Investmens in Romania. (2012). http://www.bursa.ro/romaniarussiastrategicrussianinvestmentsinromania169988&s=print&sr=articol&id_articol=16998.html (07 Ocak 2018).
- Şahbazov, İ. (2015). *Rusya Yaptırımlar Kışkıracındaki Ülke*. <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/rusya-yaptirimlarin-kiskacindaki-ulke/4141> (24 Aralık 2017).

- Şahin, İ. (2016). *NATO Filosu Karadeniz’de Kriz Çıkardı*. <http://www.milliyet.com.tr/natofilosu-karadeniz-de-kriz-dunya-2263835/> (03 Ocak 2018).
- Şahin, K. (2011). *Rusya Federasyonu Enerji Sektörünün Yapısı, Sektörde Yaşanan Gelişmeler ve Rusya Federasyonu’nun G-8Başkanlığı*. <http://www.mfa.gov.tr/rusyafederasyonu-enerji-sektorununuyapisisektordeyasanan-gelismeler-ve-rusya-federasyonunun-8-baskanligi.tr.mfa> (11 Aralık 2017).
- Tarakçı, N. (2015). *Ukrayna Krizi Savaşa Dönüşebilir mi?*. http://www.tasam.org/trTR/Icerik/12467/ukrayna_krizi_savasa_donusebilir_mi (18 Ocak 2017).
- Taymaz, E. 2009. *Bağımsızlık Sonrası Abhazya ve Güney Osetya’yı Anlamak*. <https://m.bianet.org/biamag/diger/116576-bagimsizliktan-sonraabhazya-ve-guneyosetya-yi-anlamak> (21 Aralık 2017).
- Tekerek, T. (2014). *Ukrayna Krizi Donarak Sürece*. <http://arsiv.taraf.com.tr/yazilar/tugbatekerek/prof-buyukakinci-ukrayna-krizi-donaraksurek/29437/> (17 Aralık 2017).
- Tepealtı, F. (2012). *Hazar Bölgesindeki Boru Hattı*. <http://www.uiportal.net/hazarbolgesindeki-boru-hatti.html> (09 Aralık 2017).
- Tolstov, S. (2014). *Ukrayna’daki Krizin Sebepleri ve Öne Çıkan Özellikleri*. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ukraynadaki-siyasi-krizin-sebepleri-ve-one-cikan-ozellikleri> (18 Ocak 2018).
- Tulun, T. E. (2016). *Baltık Ülkeleri: 25 Yıllık Başarı ve Endişe*. <http://avim.org.tr/tr/Analiz/BALTIK-ULKELERI-25-YILLIK-BASARI-VE-ENDISE> (05 Aralık 2017).
- Tüysüzoğlu, G. (2011). *Ukrayna’da Turuncu Devrim’in Sonu. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*. 3, 62-79. https://www.academia.edu/6312815/Ukraynada_Turuncu_Devrimin_Sonu (15 Aralık 2017).
- Tüysüzoğlu, G. (2014). *Bölgesel Bir Hegemonya Girişimi: Avrasya Ekonomik Birliği*. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/bolgesel-bir-hegemonyagirisimi-avrasyaekonomikbirligi> (22 Kasım 2017).
- Uluatam, E. (2010). *Avrupa Doğalgaz Piyasasında Yeni Dengeler*. <https://www.tobb.org.tr/AvrupaBirligiDairesi/Dokumanlar/Raporlar/Avrupa20Dogalgaz%20Piyasalarina%20Yeni%20Dengeler.pdf> (11 Aralık 2017).
- Walt, S. M. (2000). *Two Cheers For Clinton’s Foreign Policy*. <http://www3.amherst.edu/~pmachala/Current%20Politics/PS50%20IR%20&%20For%20Policy%20TheoryTHE%20READINGS/For%20the%20FIRS%20seminar%20readings/Walt%20%20Two%20Cheers%20for%20Clinton%27s%20Foreign%20Policy.pdf>, (15 Kasım 2017).

Yılmaz, R. (2011). *Bağımsızlık Sonrası Rus-Gürcü İlişkileri*. <http://www.bilgesam.org/incele/171/-bagimsizlik-sonrasi-donemde-rus-gurcu-iliskileri/#.WkCxDFV1 Dc> (23 Kasım 2017).

Yorkan, A. (2014). *Rusya-Ukrayna Çıkmazı ve Enerji Güvenliği: AB ve Türkiye Olası Bir Gaz Krizine Karşı Ne Kadar Hazır?*. <http://www.bilgesam.org/incele/1771/-rusyaukrayna-cikmazi-ve-enerji-guvenligia-b-ve-turkiye-olasi-bir-gaz-krizine-karsi-nekadar-hazir-/#.WjtcVVIDc> (19 Aralık 2017).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI VE SOYADI: FERİT ÇAKICI
DOĞUM YERİ VE TARİHİ: MALAZGİRT – 01.09.1989
MEDENİ HALİ: BEKAR
E-MAIL: feritcakici@outlook.com
ADRES: Balıkolu Mah. Amasyalılar Cad. Sok. No: 515
No:22/2 Esenyurt/ İstanbul
TEL NO: 0541 970 93 31

EĞİTİM BİLGİLERİ

2015-2018 İstanbul Arel Üniversitesi (Yüksek Lisans)
2013-2014 National University of Political Studies and Public Administration
Bükreş/Romanya (Güz Dönemi)
2009-2014 Sakarya Üniversitesi (Lisans)
2005-2009 Kastamonu Tosya Anadolu Lisesi
2002- 2005 Muş Sungu Pansiyonlu İlköğretim Okulu
2000-2002 Muş İMKB İlköğretim Okulu
1997-2000 Malazgirt Konakkuran Köyü İlköğretim Okulu

YABANCI DİL

İngilizce